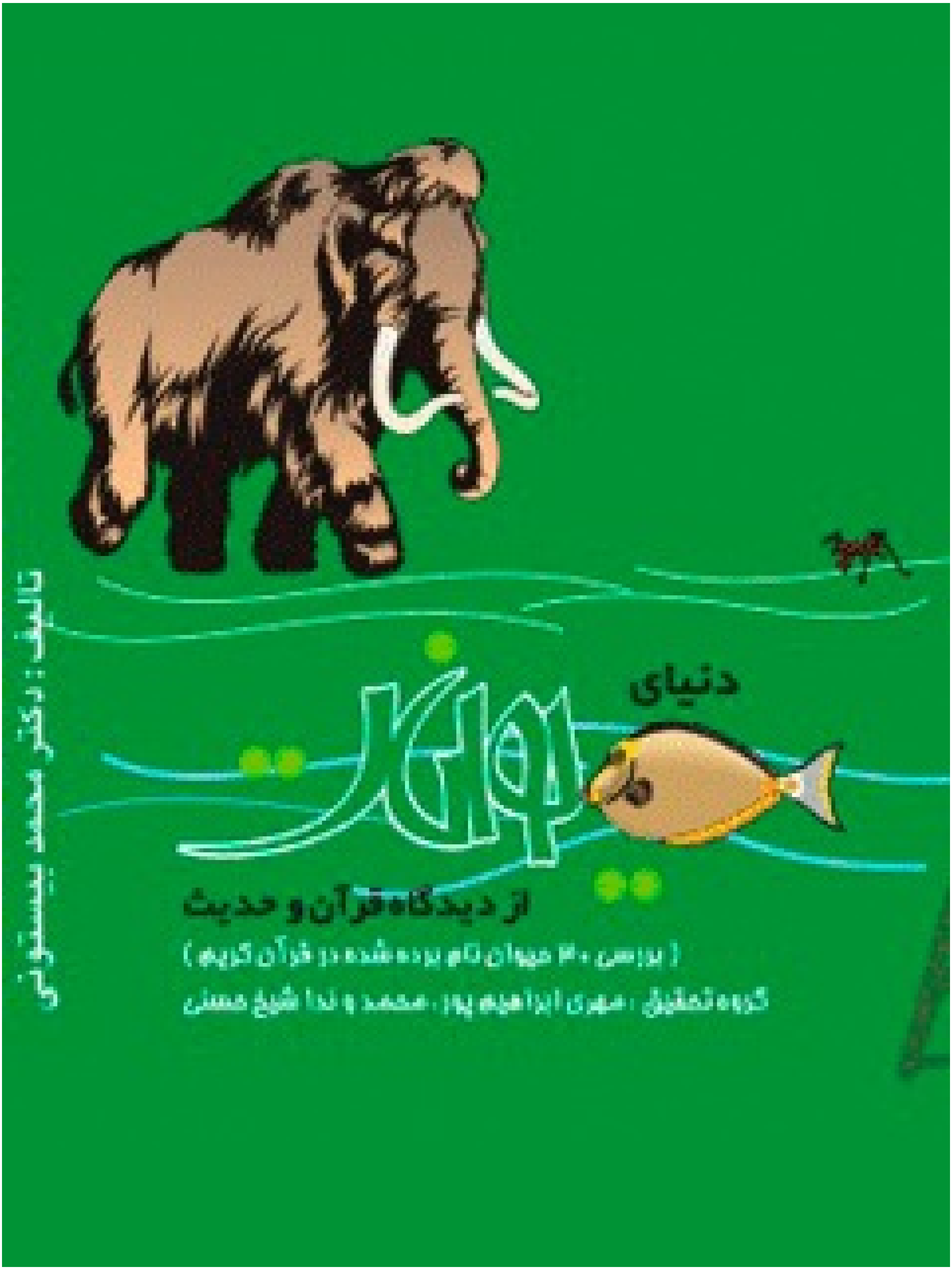

دنیای
جانوران
از دیدگاه قرآن و حدیث
(بررسی ۳۰ حیوان نام برده شده در قرآن کریم)
گروه تحقیق : مهری ابراهیم پور ، محمد و ندا شیخ حسنی
تألیف : دکتر محمد بیستونی

بسم الله الرحمن الرحیم

دنیای حیوانات از دیدگاه قرآن و حدیث

نویسنده:

محمد بیستونی

ناشر چاپی:

بیان جوان

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

دنیای حیوانات از دیدگاه قرآن و حدیث بررسی ۳۰ حیوان نام برده شده در قرآن کریم

مشخصات کتاب

سرشناسه : بیستونی محمد، ۱۳۳۷

عنوان و نام پدیدآور : دنیای حیوانات از دیدگاه قرآن و حدیث بررسی ۳۰ حیوان نام برده شده در قرآن کریم World animals through Quran tradition/ مولف محمد بیستونی گروه تحقیق مهری ابراهیم پور، ندا شیخ حسنی محمد شیخ حسنی

مشخصات نشر : قم : بیان جوان ، ۱۳۸۵.

مشخصات ظاهری : [۳۲۳] ص : مصور (رنگی)، جدول..م س ۱۴/۵ × ۱۰/۵؛

شابک : ۳۰۰۰۰ ریال:۹۶۴۸۳۹۹۴۹۲

وضعیت فهرست نویسی : فاپا

یادداشت : کتابنامه ص ۲۹۵ ۲۹۶؛ همچنین به صورت زیرنویس

عنوان دیگر : بررسی ۳۰ حیوان نام برده شده در قرآن کریم

موضوع : حیوانها در قرآن

موضوع : حیوانها احادیث

موضوع : احادیث قرن ۱۴.

شناسه افزوده : ابراهیم پور، مهری

شناسه افزوده : شیخ حسنی ندا

شناسه افزوده : شیخ حسنی محمد

رده بندی کنگره : BP۱۰۴/ح۹ب۹ ۱۳۸۵

رده بندی دیویی : ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی : م ۸۴۴۷۱۶۳

ص:۱

اشاره

اَلْاِهْداءِ

اِلى سَيِّدِنا وَ نَبِيِّنا مُحَمَّدٍ

رَسُولِ اللّهِ وَ خاتَمِ النَّبِيّينَ وَ اِلى مَوْلانا

وَ مَوْلَى الْمُوَحِّدينَ عَلِيٍّ اَميرِ الْمُؤْمِنينَ وَ اِلى بِضْعَهِ

الْمُصْطَفى وَ بَهْجَهِ قَلْبِهِ سَيِّدَهِ نِساءِ الْعالَمينَ وَ اِلى سَيِّدَىْ

شَبابِ اَهْلِ الْجَنَّهِ، السِبْطَيْنِ، الْحَسَنِ وَ الْحُسَيْنِ وَ اِلَى الْاَئِمَّهِ التِّسْعَهِ

الْمَعْصُومينَ الْمُكَرَّمينَ مِنْ وُلْدِ الْحُسَيْنِ لاسِيَّما بَقِيَّهِ اللّهِ فِى الْاَرَضينَ وَ وارِثِ عُلُومِ

الْاَنْبِياءِ وَ الْمُرْسَلينَ، الْمُعَدِّ لِقَطْعِ دابِرِالظَّلَمَهِ وَ الْمُدَّخِرِ لِاِحْياءِ الْفَرائِضِ وَ مَعالِمِ الدّينِ ،

الْحُجَّهِ بْنِ الْحَسَنِ صاحِبِ الْعَصْرِ وَ الزَّمانِ عَجَّلَ اللّهُ تَعالى فَرَجَهُ الشَّريفَ فَيا مُعِزَّ

الْاَوْلِياءِوَيامُذِلَ الْاَعْداءِاَيُّهَاالسَّبَبُ الْمُتَّصِلُ بَيْنَ الْاَرْضِ وَالسَّماءِقَدْمَسَّنا

وَ اَهْلَنَا الضُّرَّ فى غَيْبَتِكَ وَ فِراقِكَ وَ جِئْنا بِبِضاعَهٍ

مُزْجاهٍ مِنْ وِلائِكَ وَ مَحَبَّتِكَ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ مِنْ مَنِّكَ وَ

فَضْلِكَ وَ تَصَدَّقْ عَلَيْنا بِنَظْرَهِ رَحْمَهٍ مِنْكَ

اِنّا نَريكَ مِنَ الْمُحْسِنينَ

متن تأییدیه حضرت آیت اللّه خزعلی مفسّر و حافظ کل قرآن کریم

بسم اللّه الرحمن الرحیم

هر زمانی را زبانی است یعنی در بستر زمان خواسته هایی نو نو پدید می آید که مردم آن دوران خواهان آنند. با وسائل صنعتی و رسانه های بی سابقه خواسته ها مضاعف می شود و امروز با اختلاف تمدن ها و اثرگذاری هریک در دیگری آرمان های گوناگون و خواسته های متنوع ظهور می یابد بر متفکران دوران و افراد دلسوز خودساخته در برابر این هنجارها فرض است تا کمر خدمت را محکم ببندند و این خلأ را پر کنند همان گونه که علامه امینی با الغدیرش و علامه طباطبایی با المیزانش. در این میان نسل جوان را باید دست گرفت و بر سر سفره این پژوهشگران نشاند و رشد داد. جناب آقای دکتر محمد بیستونی رئیس هیئت مدیره مؤسسه قرآنی تفسیر جوان به فضل الهی این کار را بعهده گرفته و آثار ارزشمند مفسران را با زبانی ساده و بیانی

ص:۵

شیرین، پیراسته از تعقیدات در اختیار نسل جوان قرار داده علاوه بر این آنان را به نوشتن کتابی در موضوعی که منابع را در اختیارشان قرار داده دعوت می کند. از مؤسسه مذکور دیدار کوتاهی داشتیم، از کار و پشتکار و هدفمند بودن آثارشان اعجاب و تحسینم شعله ور شد، از خداوند منان افاضه بیشتر و توفیق افزونی برایشان خواستارم. به امید آنکه در مراحل غیرتفسیری هم از معارف اسلامی درهای وسیعی برویشان گشاده شود.

آمین رب العالمین .

۲۱ ربیع الثانی ۱۴۲۵

۱ خرداد ۱۳۸۳

ابوالقاسم خزعلی

ص:۶

مقدمه

یکی از مسائلی که در قرآن کریم و روایات مورد توجه ویژه قرار گرفته «حیوانات» است اعم از چهارپایان ، پرندگان ، حشرات و غیره . بخش عظیمی از آیات قرآنی را بیان آفرینش ، نحوه زندگی ، خصوصیات ، احکام و منافع حیوانات تشکیل می دهد .

از این رو ، این بُعد از قرآن نیز شایسته تحقیق و بازکاوی است و بی گمان برای قرآن پژوهان و شیفتگان آموزه های قرآنی ، دقت نظر در آیاتی که در آنها از حیوانات ذکری به میان آمده ، معارف فراوانی نهفته است و نقش به سزایی در شناخت عظمت الهی و درک نظم و هماهنگی بسیار دقیق در عالم خلقت را ایفا می نماید .

ص:۷

در برخی از آیات قرآنی یاد حیوانات با حوادث تاریخی (۱) همراه است که عبرت آموز می باشد ، در بعضی از آیات به آنها مَثَل زده شده تا برای مردم حکمت و موعظه حسنه باشد و یا با آنها کفّار و سرکشان را به مبارزه طلبیده است .(۲)

عنـایت قرآن به حیوانـات اهلی کشاورزی به حـدّی است که در برخی از آیات(۳) به آن حیوانات سوگنـد یاد کرده و اهمیت ویژه این نعمت الهی را با آوردن وصف هایی از آنها ذکر کرده است .

قرآن کریم به حشرات نیز توجه خاصّی داشته و دو سوره

۱- ۱ / فیل .

۲- مانند مثال زدن به پشه در آیه ۲۶ سوره بقره .

۳- ۷۳ / حج .

قرآنی به نام حشرات نامگذاری شده است . (نَمْل ، نَحْل).

به طور کلی اسامی ۳۰ نوع حیوان در ۵۲ سوره قرآن کریم و ۱۵۴ آیه یاد شده است و در همه این آیات از فایده و ضرر و حکمت و پند و اندرز سخن به میان آمده است.

در سُوَر قرآنی از سوره «بَقَرَه» به عنوان بزرگ ترین سوره که ۲۸۶ آیه دارد و از سوره «فیل» به عنوان یکی از کوچک ترین سوره که ۵ آیه دارد می توان یاد کرد .

در قرآن کریم به نام برخی از حیوانات اشاره شده است و از ذکر نام آن حیوانات اهداف بخصوصی از قبیل حلیّت و حرمت حیوانات ، طهارت و نجاست حیوانات ، بارکشی از حیوانات ، علم و شعور حیوانات ، تفکّر در خلقت آنها و داستان و تشبیه را مورد عنایت قرار داده است . شش سوره از قرآن به نام

حیوانات نام گذاری شده که عبارتند از : بَقَرَه (گاو) ، اَنعام (چهارپایان) ، نَحل (زنبور عسل) ، نَمل (مورچه) ، عنکبوت و فیل .

منظور قرآن از ذکر مباحث مختلف مربوط به حیوانات این است که انسان نعمت ها و کرامت های الهی را به دست فراموشی نسپارد و به یاد داشته باشد که خدای تعالی چگونه از منبعی واحد مانند چهارپایان برای او خوراك ، پوشاك و سایر مایحتاجش را فراهم آورده و فضل و رحمتش را شامل حالش گردانیده است .(۱)

با مطالعه این اثر شما با شگفتی ها و زیبایی ها و راز و رمزهای نهفته در زندگی حیوانات آشنا می شوید . امید که این خدمت کوچك در اشاعه معارف قرآنی مقبول درگاه احدیّت واقع گردد .

۱- دانشنامه قرآن و قرآن پژوهی ، بهاءالدین خرمشاهی ، انتشارات دوستان و ناهید ، قطع وزیری ، ۱۳۷۷.

لازم است از سرکار خانم ابراهیم پور و دو فرزند قرآن پژوه ایشان محمّد و ندا شیخ حسنی که این پژوهش موضوعی قرآنی را انجام داده اند تشکر و قدردانی نموده و برای آنها و همه خوانندگان این اثر ارزنده آرزوی اخلاص در عمل و حُسن عاقبت را از درگاه ایزدمنان آرزو نمایم .

دکتر محمد بیستونی

رئیس هیئت مدیره مؤسسه قرآنی تفسیر جوان

تهران ۱۴/۷/۱۳۸۴ اول رمضان المبارک ۱۴۲۶

(۱۲) مقدمه

نام حیوانات در قرآن کریم

ردیف نام قرآنی نام فارسی تکرار آدرس آیه و سوره

۱ اِبِل شتر ۲ بار ۱۴۴انعام؛ ۱۷غاشیه

۲ اَنْعام جمع نَعَم گاو گوسفندشتر ۳۲ بار ۱۴ آل عمران ؛ ۱۱۹ نساء ؛ ۱ مائده ؛ ۱۳۶، ۱۳۸، ۱۳۹، ۱۴۲ انعام؛

۱۷۹ اعراف ؛ ۲۴ یونس ؛ ۵ ، ۶۶ ، ۸۰ نحل ؛ ۲۸ حج ؛

۳۰ ، ۳۴ حج ؛ ۲۱ مؤمنون؛ ۴۴ فرقان ؛ ۱۳۳ شعراء ؛

۲۸ فاطر ؛ ۶ زمر ؛ ۷۹ غافر ؛ ۱۱ شوری ؛ ۱۲ زخرف ؛ ۱۲ محمد ؛

۴۹ فرقان ؛ ۷۱ یس ؛ ۵۴ طه ؛ ۳۳ نازعات ؛ ۳۲ عبس ؛ ۲۷ سجده ؛

۳ بُدْن جمع بَدَنَه : شتران فربه ۱ بار ۳۶ حج

۴ بَعوضَه پشه ۱ بار ۲۶ بقره

۵ بَعیر شتر ۲ بار ۶۵ ، ۷۲ یوسف

۶ بِغال جمع بَغْل:استرها،قاطرها ۱بار ۸ نحل

ردیف نام قرآنی نام فارسی تکرار آدرس آیه و سوره

۷ بَقَر گاو ۳ بار ۷۰ بقره ؛ ۱۴۴ ، ۱۴۶ انعام

۸ بَقَرَه گاو ماده ۴ بار ۶۷،۶۸،۶۹،۷۱ بقره

۹ بَقَرات جمع بَقَرَه : گاوها ۲ بار ۴۳،۴۶ یوسف

۱۰ ثُعبان اژدها ، مار بزرگ ۲ بار ۱۰۷ اعراف ؛ ۳۲ شعراء

۱۱ جانّ مار زرد ۲ بار ۱۰ نمل ؛ ۳۱ قصص

۱۲ جَراد ملخ ۲ بار ۱۳۳ اعراف ؛ ۷ قمر

۱۳ جَمَل شتر ۱ بار ۴۰ اعراف

۱۴ جِمالَه جمع جَمَل : شتران ۱ بار ۳۳ مرسلات

۱۵ جِیاد جمع جَواد: اسبان تیزرو ۱ بار ۳۱ ص

۱۶ حِمار الاغ ۲ بار ۲۵۹ بقره ؛ ۵ جمعه

ص:۱۳

ردیف نام قرآنی نام فارسی تکرار آدرس آیه و سوره

۱۷ حُمُر جمع حِمار : خران ۱ بار ۵۰ مدّثّر

۱۸ حَمیر جمع حِمار : خران ۲ بار ۱۹ لقمان ؛ ۸ نحل

۱۹ حُوت ماهی بزرگ (نهنگ) ۵ بار ۱۴۲ صافات ؛ ۴۸ قلم؛ ۶۱،۶۳ کهف؛ ۱۶۳ اعراف

۲۰ حَیَّه مار ۱ بار ۲۰ طه

۲۱ خَنازیر جمع خنزیر : خوک ها ۱ بار ۶۰ مائده

۲۲ خِنْزیر خوک ۴ بار ۱۷۳ بقره؛ ۱۴۵ انعام؛ ۳ مائده ؛ ۱۱۵ نحل

۲۳ خَیْل اسم جمع : اسب ها ۷بار ۶۴ اسراء؛۱۴ آل عمران؛ ۶۰انفال؛۲،۱؛عادیات؛ ۹ حشر؛ ۸ نحل

۲۴ دابَّةُ الْأَرض موریانه ۱بار ۱۴ سبأ

۲۵ ذِئب گرگ ۳ بار ۱۳ ، ۱۴ ، ۱۷ یوسف

۲۶ ذِبْح در اینجا مراد قوچ است ۱ بار ۱۰۷ صافّات

ردیف نام قرآنی نام فارسی تکرار آدرس آیه و سوره

۲۷ ذُباب مگس ۲ بار ۷۳ حج

۲۸ ذی ظُفُر حیوانات ناخن دار ۱ بار ۱۴۶ انعام

۲۹ سَلوی نوعی پرنده یا مرغ ۳ بار ۱۶۰ اعراف ؛ ۸۰ طه ؛ ۵۷ بقره

۳۰ صافِنات اسب های بسیار تندرو ۱ بار ۳۱ ص

۳۱ ضَأْن بره ۲ بار ۱۴۲ و ۱۴۳ انعام

۳۲ ضَفادِع جمع ضِفْدِع : قورباغه ۱ بار ۱۳۳ اعراف

۳۳ طائِر پرنده ۵ بار ۱۳۱ اعراف ؛ ۳۸ انعام ؛ ۴۷ نمل ؛ ۱۹ یس ؛ ۱۳ اسراء

۳۴ طَیْر پرنده ۱۷ بار ۴۹ آل عمران ؛ ۷۹ انبیاء ؛ ۲۶۰ بقره ؛ ۳۱ حج ؛ ۱۰ سبأ ؛ ۱۹ ص

۱۱۰ مائده ؛ ۱۹ ملک ؛ ۷۹ نحل ؛ ۱۶، ۱۷، ۲۰ نمل ؛ ۴۱ نور

۳۶ ، ۴۱ یوسف ؛ ۲۱ واقعه ، ۳ فیل

۳۵ عِجْل گوساله ۱۰بار ۵۱،۵۴،۹۲،۹۳ بقره؛ ۱۵۳ نساء؛ ۱۴۸،۱۵۲ اعراف؛ ۲۶ ذاریات؛ ۸۸ طه؛ ۶۹ هود

ردیف نام قرآنی نام فارسی تکرار آدرس آیه و سوره

۳۶ غَنَم گوسفند ۲ بار ۷۸ انبیاء؛ ۱۴۶ انعام

۳۷ عِشار شتر ۱ بار ۴ تکویر

۳۸ غُراب کلاغ ۲ بار ۳۱ مائده

۳۹ فَراش ملخ ۱ بار ۴ قارعه

۴۰ فیل بزرگ ترین حیوان خشکی ۱بار ۱ فیل

۴۱ قِرَدَه بوزینه ۳ بار ۶۵ بقره ؛ ۶۰ مائده ؛ ۱۶۶ اعراف

۴۲ قَسْوَرَه شیر ۱ بار ۵۱ مدّثّر

۴۳ قُمَّل جمع قَمْل:کنه ها،شپش ها ۱ بار ۱۳۳ اعراف

۴۴ کَلْب سگ ۶ بار ۱۷۶ اعراف ؛ ۱۸ ، ۲۲ کهف؛ ۴ مائده

۴۵ مَعْز بز ۱ بار ۱۴۳ انعام

ردیف نام قرآنی نام فارسی تکرار آدرس آیه و سوره

۴۶ ناقه شتر ماده ۷ بار ۷۳ ، ۷۷ اعراف ؛ ۵۹ اسراء ؛ ۲۷ قمر ؛ ۶۴ هود ؛ ۱۵۵ شعراء ؛ ۱۳ شمس

۴۷ نَحـْل زنبورعسل ۱ بار ۶۸ نحل

۴۸ نَعـْجَه میش ۴ بار ۲۳ ، ۲۴ ص

۴۹ نَمل مورچه ، موریانه ۳ بار ۱۸ نمل

۵۰ نون ماهی بزرگ (وال) ۱ بار ۸۷ انبیاء

۵۱ وُحوش حیوانات ۱ بار ۵ تکویر

۵۲ هُدْهُدْ نام پرنده ای است ۱ بار ۲۰ نمل

ص:۱۷

در قرآن کریم در بعضـی از آیات نام حیوانات به صورت واضح ذکر شده است . مانند : بقره (گاو) جَمَل (شتر) غُراب (کلاغ) ذُبابَه (مگس) و ... .

در برخی از آیـات بـه صـورت رمزی ذکر شـده اسـتماننـد : دابَّهُ الارض(۱)که منظـور موریـانه می باشـد و دَوّاب(۲) کـه به چهارپایان اطلاق می شود و بُدْن (۳)به معنی شتر و گاو قربانی است .

در برخی از آیات نام حیوان همراه با منافع آن ذکرشده است مانند نحل و عسل، (۴) انعام و گوشت و پوست و شیرشان . (۵)

۱- ۱۴ / سبأ .

۲- ۱۸ / حج .

۳- ۳۶ / حج .

۴- ۶۸ / نحل .

۵- جمع نَعَمْ و عبارت است از گاو،گوسفند، شتر و به چهارپایان اطلاق می شود.(۲۸/فاطر).

(۲۰) دنیای حیوانات

در بخش دیگری از آیات به ذکر فرآورده های حیوان اکتفا شده است : مانند لؤلؤ(۱)(مروارید) و مرجان (جاندار دریایی) .

توجه قرآن به حیوانات اهلی

قرآن کریم ، عنـایت خاصـی به حیوانات اهلیِ کشاورزی به خصوص حیواناتی که ارتباط تنگاتنگی با زنـدگی مردم عربسـتان داشته اند مبذول داشته است . این عنایت به اندازه ای است که در بسیاری از موارد به آنان سوگند یاد شده است .

مثلاً در آیه ۱۷ سوره غاشیه می فرمایـد : اَفَلا یَنْظُرُونَ اِلَی الاِْبِلِ کَیْفَ خُلِقَتْ : آیا پس نمی نگریـد شتر را که چگونه آفریـده شده است .

ص:۱۹

۱- ۲۳ / واقعه .

حیوان بیابـانگردی چون شتر را آیه ای از آیـات خلقت دانسـته و شـکل عجیب شتر را مایه افتخار می دانـد و از انسان خواسـته شده که در خلقت شتر خوب بنگرد و از توانایی ها و محاسن آن یاد کند .

و جـالب این که پشت سـر آن اشـاره به عظمت آفرینش آسـمان و سـپس کوه ها و بعـد زمین شـده است و قرار گرفتن شتر در کنار این امور ، خود دلیل بر اهمیّت خلقت این حیوان چهارپا است .

ذکر حیوانات همراه با مبارزات اصلاح طلبانه انبیاء عظام

در برخی از آیات از حیوانات و زمان پیامبران ذکر به میان آمده است : مانند

بقره (گاو) و عِجْل (۱)(گوساله) که می توان به دوره و زمان حضرت موسی اشاره

۱- ۵۱ / بقره .

کرد : زمانی که مردم به پرستش گوساله سامری می پرداختند و از یاد خدا غافل بودند و حضرت موسی برای هدایت این قوم به خداپرستی مشغول بود .

ناقه (۱) (شتر ماده) که در قوم صالح دیده شد . مردم از حضرت صالح معجزه ای خواستند و گفتند : اگر تو پیامبر خدایی پس معجزه ای به ما نشان بده ، ایشان به طرف کوهی ایستاد و به کوه اشاره کرد کوه باز شد و شتری قرمز رنگ از آن خارج شد ولی آن مردم هوی پرست به آن پیامبر عظیم الشأن ایمان نیاورده و آن شتر را کشتند .

داستان حوت (۲)(ماهی بزرگ) و یونس که حضرت یونس از ارشاد قوم خود

ناامید شد به سوی دریا رفت و در اثر طوفانی که در دریا بوجود آمد وجود

۱- ۶۴ / هود .

۲- ۶۴ / کهف .

او را مایه این طوفان دانسته و او را به دریا افکندند و طعمه ماهی بزرگی (حوت) شد و بعد از مدّت ها از شکم ماهی سالم به جزیره ای فرستاده شد ... .

ماجرای هابیل و قابیل فرزندان آدم که با هم ناسازگاری داشتند و بر سر موضوعی قابیل هابیل را با تخته سنگی بزرگ کشت ولی نمی دانست جسد او را چه کار کند و خداوند کلاغی فرستاد(۱)قابیل دید که کلاغ ، گردویی را در زمین

خاک می کند و او نیز این کار را از کلاغ آموخت و برادر خود هابیل را با همین روش دفن کرد .

در اصحاب کهف که سیصد سال قمری در غاری ، به امر خدا به خوابی

۱- ۲۷ / فاطر .

طولانی فرو رفتند و همراه آنها نیز سگی بود که به خواب رفته بود و هنگامی که از خواب بیدار شده بودند تصوّر می کردند نیم روزی بیش در خواب نبوده اند و از دست ظالمان زمان خود جان سالم به در برده بودند . این ماجرا عبرتی بود برای دیگران در قدرت پروردگارشان .(۱)

داستان ابرهه و فیل سواران و مرغان آسمانی که بر منقار خود سجّیل (گلوله های گلی) داشتند که این مرغان گلوله ها را بر سر فیل سوارانی که برای

تخریب خانه خدا آمده بودند زدند و همه را یک جا نابود ساختند .(۲)

داستان حضرت موسی و مار بزرگ (ثعبان) که برای اثبات پیامبری خود به فرمان خدا عصای خویش را به زمین می افکند و به ماری بزرگ تبدیل

۱- ۱۸ / کهف .

۲- ۱ / فیل .

می شد و این ها همه از قدرت بی انتهای خدای یکتا می باشد . (۱)

تشابه و تمثیل در قرآن کریم با استفاده از حیوانات

در قرآن نام برخی از حیوانات با تشابه و تمثیل به کار رفته شده است مانند : «الصّافِناتُ الْجِیادُ» (۲)اسبان راهواری که بر ۲ پای خود می ایستند و از کبش (قوچ

و گوسفند نر) که به ذبح عظیم یاد می کند و از «اَلْجَوارِ الْکُنَّسِ» (۳)برای اشاره به آهوان نام می برد .

عِشار به شتران آبستنی که در نهمین ماه حاملگی خود به سر می برند و جِمالَتٌ صُفْر (۴) یعنی شترانی که از بلندی ها بالا می روند .

ص:۲۴

۱- ۱۰۷ / اعراف .

۲- ۳۱ / ص .

۳- ۱۶ / تکویر .

۴- ۳۳ / مرسلات .

اسامی حیوانات در قرآن کریم

۱ و ۲ میش و بز

«ثَمانِیَهَ اَزْواجٍ مِنَ الضَّأْنِ اثْنَیْنِ وَ مِنَ الْمَعْزِ اثْنَیْنِ قُلْ آلذَّکَرَیْنِ حَرَّمَ اَمِ الْأُنْثَیَیْنِ اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَیْهِ اَرْحامُ الْأُنْثَیَیْنِ نَبِّؤُونی بِعِلْمٍ اِنْ کُنْتُمْ صادِقِینَ» هشت جفت از چهارپایان (برای شما آفرید)، از میش دو جفت و از بز دو جفت ، بگو: آیا خداوند

نرهای آن ها را حرام کرده یا ماده ها را ؟ یا آن چه رَحِم ماده های آن ها دربرگرفته ؟ اگر راست می گوییـد (و بر تحریم آن ها دلیلی دارید) به من خبر دهید .(۱)

در این آیه به عنوان توضیح، قسمتی از حیوانات حلال گوشت و قسمتی از حیواناتی را که هم باربرند و هم برای تغذیه انسان ، قابل استفاده اند ، شرح می دهد و می گوید : « خداوند هشت جفت از چهارپایان را برای شما آفرید ، از

۱- ۱۴۳ / انعام .

گوسفند و میش ، یک جفت (نر و ماده) و از بز یک جفت (نر و ماده) ».

پس از ذکر این چهار زوج ، بلافاصله به پیامبرش دستور می دهد که ؛ « از آن ها صریحا بپرسد : آیا خداوند نرهای آن ها را حرام کرده یا ماده ها را » «قُلْ الذَّکَرَیْنِ

حَرَّمَ اَمِ الاُْنْثَیَیْنِ» . « یا حیواناتی که در شکم میش ها یا بزهای ماده است » «اَمَّا اشْتَمَلَتْ عَلَیْهِ اَرْحامُ الاُْنْثَیَیْنِ » . بعد اضافه می کند : « اگر راست می گویید و بر تحریم هریک از این حیوانات از روی علم و دانش دلیلی دارید ، به من خبر دهید » «نَبِّؤُونی بِعِلْمٍ اِنْ کُنْتُمْ صادِقینَ».

ص:۲۶

۳ گوسفند

«گوسفند» موضوع قضات حضرت داوود علیه السلام

ماجرای اصلی داستان داوود چه بود ؟

«وَ هَلْ اَتیکَ نَبَؤُا الْخَصْمِ اِذْ تَسَوَّروُا الْمِحْرابَ»

آیا داستان شاکیان هنگامی که از محراب (داوود) بالا رفتند، به تو رسیده است ؟(۱)

«اِذْ دَخَلُوا عَلی داوُدَ فَفَزِعَ مِنْهُـمْ قـالُوا لاـتَخَفْ خَصْـمانِ بَغی بَعْضُـنا عَلی بَعْضٍ فَاحْکُمْ بَیْنَنـا بِالْحَقِّ وَلاتُشْـطِطْ وَ اهْـدِنا اِلی سَواءِالصِّراطِ»

هنگامی که (بی هیچ مقدمه) بر او وارد شدند و اواز مشاهده آن ها وحشت کرد ،

ص:۲۹

۱- ۲۱ / ص .

گفتند: نترس ، دو نفر شاکی هستیم که یکی از ما بر دیگری تعدی کرده ، اکنون در میان ما به حق داوری کن و ستم روا مدار و ما را به راه راست هدایت فرما .(۱)

«اِنَّ هذا اَخی لَهُ تِسْعٌ وَ تِسْعُونَ نَعْجَةً وَ لِیَ نَعْجَةٌ واحِدَةٌ فَقالَ اَكْفِلْنیها وَ عَزَّنی فِی الْخِطابِ»

این برادر من است ، نود و نه میش دارد و من یکی بیش نـدارم ، اما او اصـرار می کنـد که این یکی را هم به من واگـذار و از نظر سخن بر من غلبه کرده است .(۲)

«قالَ لَقَـدْ ظَلَمَكَ بِسُؤالِ نَعْجَتِكَ اِلی نِعاجِهِ وَ اِنَّ كَثیرا مِنَ الْخُلَطاءِ لَیَبْغی بَعْضُهُمْ عَلی بَعْضٍ اِلاَّ الَّذینَ امَنُوا وَ عَمِلُوا الصّالِحاتِ وَ قَلیلٌ ما هُمْ وَ ظَنَّ داوُدَ

اَنَّما فَتَنّاهُ فَاسْتَغْفَرَ رَبَّهُ وَ خَرَّ راكِعا وَ اَنابَ»

ص:۳۰

۱- ۲۲ / ص .

۲- ۲۳ / ص .

(داوود) گفت : مسلما او با درخواست یک میش تو برای افزودن آن به میش هایش بر تو ستم کرده و بسیاری از دوستان به یکدیگر ستم می کنند ، مگر آن ها که ایمان آورده اند و عمل صالح دارند ، اما عده آنان کم است . داوود متوجه شد ما او را (با این ماجرا) آزموده ایم، از پروردگارش طلب آمرزش نمود و به سجده افتاد و توبه کرد .(۱)

افرادی به عنوان دادخواهی از محراب داود بالا رفتند و نزد او حاضر شدند : او نخست وحشت کرد ، سپس به شکایت شاکی گوش فرا داد که یکی از آن دو ۹۹

گوسفند ماده داشته و دیگری فقط یک گوسفند ، در حالی که صاحب نود و نه گوسفند از برادرش تقاضا داشته که یکی را هم به او واگذار کند ، او حق را به شاکی داد و این تقاضا را ظلم و تعدی خواند ، سپس از کار خود پشیمان گشت و

۱- ۲۴ / ص .

از خداوند تقاضای عفو کرد و خدا او را بخشید .

منتهی در اینجا دو تعبیر قابل دقّت است : یکی مسأله «آزمایش» و دیگری مسأله «استغفار و توبه» .

قرآن در این دو قسمت روی نقطه مشخصی انگشت نگذاشته ، اما با توجه به قرائن موجود در این آیات و روایات اسلامی که در تفسیر این آیات آمده ، داود اطلاعات و مهارت فراوانی در امر قضا داشت و خدا می خواست او را آزمایش کند، لذا یک چنین شرایط غیرعادی (وارد شدن بر داود از طریق غیرمعمول از بالای

محراب) برای او پیش آورد ، او گرفتار دستپاچگی و عجله شد و پیش از آنکه از طرف مقابل توضیحی بخواهد داوری کرد ، هرچند داوری عادلانه بود .

گرچه او به زودی متوجه لغزش خود شد و پیش از گذشتن وقت جبران نمود ، ولی هرچه بود کاری از او سر زد که شایسته مقام والای نبوت نبود ، لذا از این «ترک اولی» استغفار کرد ، خداوند هم او را مشمول عفو و بخشش قرار داد .

ص:۳۲

۴ گوساله

پذیرایی با «گوساله فربه» نشانه سخاوت حضرت ابراهیم علیه السلام

«هَلْ اَتیکَ حَدیثُ ضَیْفِ اِبْراهیمَ الْمُکْرَمینَ» آیا خبر مهمان های بزرگوار ابراهیم به تو رسیده است ؟ (۱)

«اِذْ دَخَلُوا عَلَیْهِ فَقالُوا سَلاما قالَ سَلامٌ قَوْمٌ مُنْکَرُونَ» در آن زمان که بر او واردشدند و گفتند: سلام بر تو، او گفت: سلام بر شما که جمعیتی ناشناخته اید .(۲) «فَراغَ اِلی اَهْلِه فَجاءَ بِعِجْلٍ سَمینٍ» و به دنبال آن پنهانی به سوی خانواده خود رفت و گوساله فربه (و بریانی را برای آن ها) آورد(۳)

«فَقَرَّبَهُ اِلَیْهِمْ قالَ اَلا تَأْکُلُونَ» و آن را نزدیک آن ها گذارد (ولی با تعجب دید

ص:۳۵

۱- ۲۴ / ذاریات .

۲- ۲۵ / ذاریات .

۳- ۲۶ / ذاریات .

دست به سوی غذا نمی برند) گفت: آیا شما غذا نمی خورید ؟(۱)بسیار می شود که بعضی از افراد خشک ، سخاوت و بلند نظری را با اسراف و تبذیر اشتباه می کنند و خست و تنگ نظری را با مسأله زهد و پارسائی .

قرآن در آیات فوق و آیات سوره هود ، این حقیقت را فاش بیان کرده که پذیرایی از مهمان به طور گسترده و معقول هرگز مخالف شرع نیست ، بلکه چون پیامبری دست به چنین کاری زده است دلیل بر محبوبیّت آن است ولی البته آن گونه پذیرایی که شعاعش دیگران را هم دربرگیرد ،

آن چنان که رسم افراد شریف سخاوتمند است .

خداوند هرگز بهره گیری از مواهب زندگی را تحریم نکرده و داشتن اموال حلالی را همانند ابراهیم که دیگران هم از آن بهره گیرند عیب نشمرده است .

۱- ۲۷ / ذاریات .

ابراهیم علیه السلام با آن اموال سرشار هرگز از یاد خدا غافل نشد و هیچ وقت دلبستگی اسارت گونه به آن نیافت و در هیچ زمان منافع آن را منحصر به خود نساخت .

گوساله پرستی

«وَ لَقَدْ جاءَکُمْ مُوسی بِالْبَیِّناتِ ثُمَّ اتَّخَذْتُمُ الْعِجْلَ مِنْ بَعْدِهِ وَ اَنْتُمْ ظالِمُونَ»

(و نیز) موسی آن همه معجزات را برای شما آورد (چرا شما) بعد از آن گوساله را انتخاب کردید و با این کار ستم نمودید ؟(۱)

«وَ اِذْ اَخَذْنا میثاقَکُمْ وَ رَفَعْنا فَوْقَکُمُ الطُّورَ خُذوُا ما اتَیْناکُمْ بِقُوَّهٍ وَ اسْمَعُوا قالُوا سَمِعْنا وَ عَصَیْنا وَ اُشْرِبُوا فی قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ بِکُفْرِهِمْ قُلْ بِئْسَ ما یَأْمُرُکُمْ بِهِ ایمانُکُمْ اِنْ کُنْتُمْ مُؤْمِنینَ» (و نیز) از شما پیمان گرفتیم و کوه طور را بالای سر شما برافراشتیم (و به شما گفتیم) این دستوراتی را که به شما داده ایم ،

۱- ۹۲ / بقره .

محکم بگیرید و درست بشنوید ، شما گفتید: شنیدیم و مخالفت کردیم و دل های آن ها با محبّت گوساله بر اثر کفر ، آبیاری شد، بگو : چه فرمان بدی ایمان شما به شما می دهد ، اگر ایمان دارید ؟(۱)

آری شرک و دنیاپرستی که نمونه آن عشق به گوساله طلائی سامری بود در تار و پود قلب قوم بنی اسرائیل نفوذ کرد و در سراسر وجودشان ریشه دواند و

به همین دلیل خدا را فراموش کردند . شگفتا! این چگونه ایمانی است که هم با کشتن پیامبران خدا می سازد و هم گوساله پرستی را اجازه می دهد و هم میثاق های محکم الهی را به دست فراموشی می سپرد ؟!

جمله «قالُوا سَمِعْنا وَ عَصَیْنا» (ما شنیدیم و معصیت کردیم) به این معنی نیست که آنها این سخن را به زبان جاری کردند ، بلکه ظاهرا منظور این است که

۱- ۹۳ / بقره .

آنها با عمل خود این واقعیت را نشان دادند و این یک نوع کنایه زیبا است که در سخنان روزمره نیز دیده می شود .

جمله «وَ اُشْرِبُوا فی قُلُوبِهِمُ الْعِجْلَ» نیز کنایه جالبی را منعکس می کند که بیان گر حال قوم یهود است . توضیح این که ؛ کلمه « اِشْراب » همان گونه که از « مفردات راغب » برمی آید ، دو معنی دارد ؛ اگر از باب « اَشْرَبْتُ الْبَعیرَ » باشد ،

یعنی ریسمان را به گردن شتر بستم ، بنابراین معنی جمله بالا این می شود که ؛ ریسمانی محکم از علاقه و محبّت قلب آن ها را با گوساله ارتباط داده بود . و اگر از ماده « اِشْراب » به معنی آبیاری کردن یا دیگری را آب دادن باشد و در این صورت کلمه « حُبّ » در تقدیر خواهد بود و معنی جمله ، روی هم رفته چنین است ؛ بنی اسرائیل قلوب خود را با محبت گوساله سامری آبیاری کردند . این جزء عادات عرب است که هر گاه علاقه ای سخت و یا کینه زیادی نسبت به چیزی را بخواهند، برسانند، تعبیری همانند تعبیر بالا می آورند . ضمنا از

ص:۳۹

تعبیر فوق نکته دیگری نیز استفاده می شود و آن این که نباید از این کارهای نادرست بنی اسرائیل تعجّب کرد ، زیرا اعمال محصول سرزمین قلب آن ها است که با آب شرک آبیاری شده و چنین سرزمینی که با چنان آبی ، آبیاری شود ،

محصولی جز خیانت و قتل پیامبران و گناه و ظلم نخواهد داشت. اهمیّت این موضوع وقتی روشن تر می شود که به زشتی قتل و کشتار انسان در آیین یهود که با اهمیّت خاصی از این موضوع سخن گفته ، توجّه گردد ، آیین یهود به قدری این جنایت را بد می دانست که بنابه نوشته « قاموس کتاب مقدس » ، صفحه ۶۸۷ ؛ « قتل عمد و قباحت آن به طوری در نزد اسرائیلیان اهمیّت داشت که به مرور ایام با بست نشستن در شهرهای بست و یا ملتجی شدن به اماکن مشرّفه سبب استخلاص و برائت ذمّه قاتل نمی شد ، بلکه در هر صورت وی را قصاص می نمودند ». این است معنی کشتن انسان ها از نظر تورات ، تا چه رسد به کشتن پیامبران خدا.

۵ گاو

ذبح «گاو» به عنوان وسیله ای برای کشف جرم و امتحان بنی اسرائیل

«وَ اِذْ قالَ مُوسی لِقَوْمِهِ اِنَّ اللّهَ یَأْمُرُکُمْ اَنْ تَذْبَحُوا بَقَرَهً قالُوا اَتَتَّخِذُنا هُزُوا قالَ اَعُوذُ بِاللّهِ اَنْ اَکُونَ مِنَ الْجاهِلینَ»

(و به خاطر بیاورید) هنگامی را که موسی به قوم خود گفت: خداوند به شما دستور می دهد مادّه گاوی را ذبح کنید (و قطعه ای از بدن آن را به مقتولی که قاتل او شناخته نشده، بزنید ، تا زنده شود و قاتل خویش را معرّفی کند و غوغا خاموش گردد) گفتند: آیا ما را مسخره می کنی ؟ (موسی گفت :) به خدا پناه می برم از این که از جاهلان باشم .(۱)

ص:۴۳

۱- ۶۷ / بقره .

ماجرا چنین بود که یک نفر از بنی اسرائیل به طرز مرموزی کشته می شود ، در حالی که قاتل به هیچ وجه معلوم نیست .در میان قبایل و اسباط بنی اسرائیل نزاع درگرفته می شود ، هریک آن را به طایفه و افراد قبیله دیگر نسبت می دهد و خویش را تبرئه می کند ، داوری را برای فصل خصومت ، نزد موسی می برند و حلّ مشکل را از او خواستار می شوند و چون از طرق عادی، حلّ این قضیه ممکن نبود و از طرفی ادامه این کشمکش ، ممکن بود منجرّ به فتنه عظیمی در میان بنی اسرائیل گردد ، موسی با استمداد از لطف پروردگار از طریق اعجازآمیزی ، به حلّ این مشکل می پردازد.

بدین ترتیب که بعد از جریانات مفصلّی که در آیات ۶۷ تا ۷۴ سوره بقره به آن

اشاره شده، با زدن قسمتی از گاو ذبح شده به بدن مقتول، وی زنده شده و قاتل خود را معرفی می کند.

ص:۴۴

۶ شتر

شتر

اِبِلْ به معنای شتر است که جزء پستانداران می باشد و ۲ بار در قرآن ذکر شده است .(۱) دقّت در حالات این حیوان نشان می دهد که ویژگی های مختلفی دارد که آن رااز سایرچهارپایان دیگرمتمایزمی سازد و باتوجّه به این ویژگی ها به خوبی روشن می شودکه چرا قرآن مخصوصا روی این موضوع هاتکیه کرده است از جمله: مقاومت بدنی، قدرت ذخیره سازی زیاد آب و غذا، برخورداری از دو پلک برای حفظ قدرت بینایی در مواقع طوفانی.(۲)

۱ مقاومت شتر ، بی نظیر است . مخصوصا در مقابل گرسنگی ، تحمّل بسیار دارد و در برابر تشنگی که از آن سخت تر است ، گاه تا ده روز یا بیشتر

ص:۴۷

۱- ۱۴۴ / انعام و ۱۷ / غاشیه .

۲- پیام قرآن ، جلد ۲ ، آیت اللّه مکارم شیرازی .

مقـاومت می کنـد و به همین دلیـل بهـترین مرکب برای پیمودن بیابـان هـای خشـک و سوزان است و از این رو شتر را (کشتی بیابان) نامیـده اند . چراکه او می تواند مواد غذایی و آب را برای مدّت زیادی در خود ذخیره کند و در مصـرف آن نیز صـرفه جویی نمایـد . شترها با آن که درشت انـدام و نیرومندند امّا بسـیار مطیع و زود رام و تربیت پذیرند و عرب چادرنشـین در سـیر کردن شـکم شتر هرگز دچار سـختی و زحمت نمی شد . زیرا این حیوانات بر تشـنگی و گرسنگی بسیار صبورند و اگر به چَرا بروند از بیابان های مملوّ از علف های خوش طعم و بدطعم

گرفته تـا گیاهانی که دیگر حیوانات از آنها روی برمی گرداننـد و انواع خارها ، شـکم خود را سـیر می کننـد و هنگامی که به آبشخوری(۱)برسند با یک وعده رفع

۱- محل و جایی که حیوانات از آنجا آب می خورند .

عطش ، برای روزهای زیادی از آب بی نیاز خواهند بود . فرماندهان عرب برای سیراب کردن لشکریان خویش از شترها استفاده می کردند ، به این نحو که شترها را به آبشخورها می رساندند و پس از سیراب کردنشان به طی مسافت های طولانی در صحرا می پرداختند و هر زمان که نیاز به آب یا غذا داشتندبانحرکردن (۱) آنها ودسترسی به آب ذخیره شده درشکمشان ازگوشتشان

نیزاستفاده می کردند .

۲ علاوه بر نوع غذا ، عجیب تر اینکه در میان طوفان های پر گرد و غبار و مملوّ از شن که چشم و گوش انسان را کور و کر می کند ، می تواند به راه خود ادامه دهد ، شتر دارای دو پلک است و همین موضوع به او در

۱- ذبح کردن یا کشتن .

طوفان ها کمک می کنـد . او می توانـد گوش های خود را از گرد و شن مصون سازد . شتر در شب های تاریک نیز به خوبی راه را پیدا می کند .

۳ چهارپایان مختلفنـد ، بعضـی اسـتفاده گوشتی دارنـد ، بعضـی به موقع سواری مورد اسـتفاده قرار می گیرند ، بعضـی فقط از شیرشان استفاده می شود و برخی برای باربری و سواری . ولی در شتر ، تمام این جهات ، جمع شده

است و برای سواری ، باربری و تولید شیر و گوشت و پشم آن مورد استفاده قرار می گیرد .

عجایب استثنایی شتر

۴ از عجایب استثنایی این حیوان این است که برخلاف چهارپایان دیگر ، هنگامی که خوابیده است بر او بار می نهند ، یا سوار او می شوند و با یک حرکت از جا برمی خیزد و روی پای خود می ایستد ، در حالی که چنین قدرتی در چهارپایان

دیگر نیست . بعضـی هـا نوشـته انـد این به خـاطر قـدرت عجیبی است که در گردن دراز او نهفته شـده که طبق قـانون فیزیکی (اهرمها) که برای نخستین بار به وسیله (ارشمیدس) کشف شد عمل می کند ، می گویند : ارشمیدس می گفت : من اگر نقطه اتکائی در خارج از کره زمین پیدا کنم با یک اهرم بزرگ می توانم تمام این کره را

از جـا تکـان دهم ! و در واقع همین است که گردن شتر با توجّه به نقطه اتکای آن که پاهای جلو می باشـد حکم یک اهرم را پیـدا می کنـد و بـا یـک تکان سـریع و محکم باری را که بر پشت او است سـبک می سازد و به شتر اجازه می دهـد که بتواند پاهای عقب را آزاد کرده و برخیزد !!

این ها و شگفتی ها و ویژگی های دیگر سبب شده که به عنوان آیتی از آیات بزرگ خدا روی آن تکیه شود، نه فقط به خاطر اینکه شتریکی از ارکان مهم زندگی اعراب بوده .

ص:۵۱

چه کسی می تواند این همه شگفتی و برکات را در یک موجود بیافرینند؟ و سپس آن را چنان رام سازد که اگر کودک خردسالی مهار یک قطار شتر را دردست گیرد می تواند آن را از جایی به جایی دیگر ببرد و آوازهای موزون

در شتر اثر می گذارد و او را به شور و نشاط و ذوق و حرکت وامی دارد .(۱)

اولین کسی که این شیوه را ابداع کرد «خالد بن ولید» بود که از صحرای شام می گذشت و این کار را تجربه کرد . در قرآن : سوره نحل آیه ۶۶ و سوره غاشیه آیه ۱۶ و ۱۷ از شتر یاد شده است .

۱- پیام قرآن ، جلد ۲ ، آیت اللّه مکارم شیرازی .

دسته بندی چهارگانه حیوانات در قرآن

قرآن کریم در یک دسته بندی کلی حیوانات را به اقسام زیر تقسیم کرده است .

۱ مَنْ يَمْشي عَلى بَطْنِهِ : حیواناتی که بر شکم راه می روند (خزندگان) مانند : مارهای کوچک و بزرگ و ... . (۱)

۲ مَنْ يَمْشي عَلى رِجْلَيْنِ : آنان که بر روی دو پا راه می روند . مانند انسان و پرندگان .(۲)

۳ مَنْ يَمْشي عَلى اَرْبَعٍ : حیواناتی که روی چهار دست و پا راه می روند

مانند مهره داران که به عربی الفَقْريّات نامیده می شوند .

۴ علاوه بر این ها از دو حیوان آبزی مهم یعنی حوت(۳) (ماهی بزرگ) و

۱- ۴۵ / نور .

۲- ۴۵ / نور .

۳- ۱۴۲ / صافّات .

سَمَک (۱) (ماهی معمولی) نیز یاد شده است .

توضیحات دسته بندی حیوانات

بی مهرگان

این موجودات جدا عقب مانده اند و آبزی بوده و در آب های شیرین و شور یافت می شوند و بدنشان از دو لایه سلّولی تشکیل شده که عبارتند از : لایه خارجی و لایه داخلی . بی مهرگان اقسامی دارند که عبارتند از :

مرجان ها

در قرآن از مرجان ها یاد شده است . «یَخْرُجُ مِنْهُمَا الُّلؤْلُؤُ وَ الْمَرْجانُ : از آن دو لؤلؤ و مرجان خارج می شود» .(۲)

ص:۵۶

۱- ۶۱ / کهف .

۲- ۲۲ / رحمن .

مرجان ها سنگ های قیمتی هستند که انسان از دریا استخراج می کند و فرآورده های مرجانی ، سنگ های قیمتی هستند.

با دقّت در صخره های مرجانی می توان دریافت که تا یک قرن قبل نباتاتی بوده اند و بقایای آنها و فسیل هایشان بر هم بعد از مرگ انباشته گردیده و صخره های مرجانی را به وجود آورده اند و قرآن از سنگ مرجان نام برده است .

کار مرجان ها

بافت های خارجی حیوان ، که سفت و قوی است با مقدار زیادی از ذرات کربنات کلسیم سفت تر شده و در شکاف ها و منافذ این بافت ها ، اجزای نرم تر حیوان جمع می شود . در هسته مرکزی آن ذرات مغزی شکل نسبتا سختی از کربنات کلسیم قرمز به هم آمده و سنگ مرجان که در جواهرسازی

ص:۵۷

مورد استفاده است را تشکیل می دهد .

نرم تنان

«کَاَمْثالِ اللُّؤْلُؤِ الْمَکْنُونِ» همچون مروارید در صدف پنهان (۱)

لؤلؤیی که در قرآن از آن نام برده شده ، در حقیقت ماده ای است که محصول صدف های دو کفّه ای .

دُرّ ثمین (۲)ماده محافظت شده ای است که صدف ، آن را هنگام احساس ورود حیوانی کوچک و بیگانه به داخل پوشش خویش ، از ناحیه قدّامی پوشش صدف ترشح می کند . این ترشحات که به آن (ماده لؤلؤیی) می گویند ، حیوان بیگانه را در محاصره خویش گرفته و آن را از باقی

۱- ۲۳ / واقعه ، ۲۲ / رحمن ، ۱۴ / نحل .

۲- مروارید گرانبها .

جسم صدف ، جدا می کند .

در دریای سرخ و خلیج سوئیس نوعی صدف مروارید وجود دارد که در دریای سفید و خلیج فارس نیز فراوان یافت می شود که در ژاپن آن

را به صورت مصنوعی در حوضچه های مخصوصی پرورش می دهد .

چگونگی عمل تشکیل مروارید

هنگامی که حیوان کوچک بیگانه یا جسم ریز خارجی ، میان پوشش صدف و خود صدف قرار گیرد طبقه سلّول های چرب صدف ، شروع به ترشح مواد رقیق و کروی شکلی از ماده لؤلؤ می کند و این پوشش کروی ، جسم غریب را احاطه کرده و از هر گونه آسیبی بازمی دارد . در

ص:۵۹

قرآن ۳ بار نام لؤلؤ ذکر شده است .(۱)

بندپایان

از مهم ترین خصوصیات این دسته از حیوانات این است که سر و دست و پایشان را قطعه ها و حلقه ها تشکیل می دهد و اصولاً جسمشان از به هم پیوستگی این حلقه ها تشکیل می شود و بدنشان از پوشش بسیار قوی به نام کایتین پوشیده شده که این ماده، مانع محکمی در مقابل نفوذ آب است .

تعداد این دسته ۳ برابر تعداد حیوانات دیگر دسته هاست . حیوانات این گروه به عنکبوتیان و حشرات تقسیم می شوند .

ص:۶۰

۱- ۲۳ / واقعه ، ۲۲ / رحمن ، ۱۴ / نحل .

حشرات

مهم ترین ویژگی حشرات این است که بدن آنها از سه بخش عمده : سر ، سینه، شکم تشکیل شده است . حشرات بالغ دارای سه جفت پا و آنان

که به نهایت رشد خود رسیده باشند دارای بالند و پرواز می کنند .

تقسیم بندی هشتگانه حشرات در قرآن کریم

حشرات از نظر شکل و رفتار متفاوتند و قرآن کریم آن ها را به دسته های مختلفی به شرح زیر تقسیم می کند :

۱ ملخ یا اَلْجَراد(۱)که به دسته راست بالان برمی گردد .

۲ شپش یا اَلْقُمَّل (۲) که به دسته شپش مکنده بازمی گردد .

۱- ۱۳۳ / اعراف ، ۷ / قمر .

۲- ۱۳۳ / اعراف .

۳ موريانه يا دابَّهُ الْاَرْض (۱)كه به دسته شبيه بالان بازمى گردد .

۴ پروانه يا اَلْفَراش (۲) كه به دسته فلس بالان بازمى گردد .

۵ زنبور عسل يا اَلنَّحْل (۳)كه به دسته نازك بالان بازمى گردد .

۶ مورچه يا اَلنَّمْل (۴)كه به خود زنبور عسل بازمى گردد .

۷ مگس يا اَلذُّباب (۵)كه به دسته جفت بالان بازمى گردد .

۸ پشه يا اَلبَعُوض (۶) كه به دسته مگس بازمى گردد .

۱- ۱۴ / سبأ .

۲- ۴ / قارعه .

۳- ۶۸ / نمل .

۴- ۱۸ / نمل .

۵- ۷۳ / حج .

۶- ۲۶ / بقره .

۷ عنکبوت

عنکبوت

«مَثَلُ الَّذینَ اتَّخَذوُا مِنْ دوُنِ اللّهِ اَوْلِیاءَ کَمَثَلِ الْعَنْکَبوتِ اتَّخَذَتْ بَیْتا وَ اِنَّ اَوْهَنَ الْبُیُوتِ لَبَیْتُ الْعَنْکَبوتِ لَوْ کانُوایَعْلَمُونَ» کسانی که غیر از خدا را اولیاء خود برگزیدند، همچون عنکبوتند که خانه ای برای خود انتخاب کرده و سست ترین خانه ها ، خانه عنکبوت است ، اگر می دانستند . (۱)

عنکبوت حیوان معروفی است که در جاهای خشک خانه ها و روی نباتات و گیاهان زندگی می کند و از حیوانات کوچک تر مثل ، حشرات تغذیه می کند .

عنکبوت هارا می توان به چهار جفت پاوشکمی که درناحیه جلومتصل به گردن باریکی است ، شناخت .

ص:۶۳

۱- ۴۱ / عنکبوت .

از عنکبوت در آیه ۴۱ سوره عنکبوت یاد شده است و این سوره به نام همین حیوان نام گذاری شده است و حکایت افرادی است که جز خدا به معبودهای باطل گرویده و مانند عنکبوت هستند و اگر خانه ای درست می کند فقط نام خدا را دارد و اثر و فایده یک خانه گرم و پراستقامت را ندارد .

خانه عنکبوت از رشته های حریرشکلی که از شکم حیوان ترشح می شود ساخته می شود . عنکبوت به دو منظور خانه می سازد : ۱ برای به دام انداختن حشرات و حیواناتی مانند خودش ۲ پیله سازی برای محافظت از تخم هایش .

عجایب عنکبوت ها

نوعی از عنکبوت ساکن در اراضی کشاورزی ایتالیا در یک روز از روزهای آخر تابستان تارهایی تولید می کند به اندازه ای که تمام کره زمین را می توان با

ص:۶۴

آن احاطه کرد و اگر رشته های بافته شده را در طول ۱۰ روز در نظر بگیریم می توان زمین و ماه را به هم وصل کرد . (۱)

خانه عنکبوت از نظر قرآن

قرآن کریم خانه عنکبوت راسست و ضعیف شمرده است،به این علت که:الفت خانوادگی عنکبوت ها کم است.جنس ماده عنکبوت پس از عمل همسر گزینی در یک تغییر موضع روانی شدید، به جنس نر حمله ور شده و او را از میان خواهد برد و در نتیجه نظام خانواده نیز ویران می شود و قرآن به همین سبب خانه عنکبوت را سست خوانده است .

۱- کتاب حواس اسرارآمیز حیوانات (۱ و ۲)، وتیوس دروشر، چاپ اول، ۵۸.

فواید عنکبوت ها

عنکبوت ها در زندگی انسان به طورکلّی حیوانات مفیدی هستندزیرادرطول حیاتشان هزاران حشره و کنه های مضر نباتات را شکار کرده و برای تغذیه مصرف می کننـد . در میان عنکبوتیان مفیـد تعداد کمی از آنها سـمی بوده و سم آنها باعث مرگ انسان می شود .

آیا عنکبوت آبی هم وجود دارد ؟

عنکبوت ها در هوا تنفس می کنند ، امّا یک نوع از آنها وجود دارد که در آب

زندگی می کند . او با شنا کردن در زیر آب و بافتن اتاق ابریشمی کوچکی در لابه لای گیاهان دریایی لانه درست می کند و سپس حباب هایی از هوا را برای پر کردن این اتاقک به پایین حمل می کند و در آنجا منتظر حشرات دریایی می شود .

۸ ملخ

حشره معروفی است که داستان های زیادی از زیان های شدیدش بر کشت و کشتکار و مزارع و حمله ملخ ها بر مزارع که آنها را بعد از حمله ، نابود می کنند و صاحبانشان را به فلاکت و بدبختی می اندازند و باعث قحطی می شوند شنیده شده است.

نام ملخ ۲ بار در قرآن آمده است .(۱)

«فَاَرْسَـلْنا عَلَیْهِمُ الطُّوفانَ وَ الْجَرادَ وَ الْقُمَّلَ وَ الضَّفادِعَ وَ الدَّمَ ایاتٍ مُفَصَّلاتٍ فَاسْـتَکْبَرُوا وَ کانُوا قَوْمامُجْرِمینَ» سپس(بلاهارا پشت سرهم برآن ها نازل

۱ محمدبیستونی، تفسیر جوان، جلد ۶، صفحه ۳۴۸ و ۳۴۹.

۱- محمدبیستونی، تفسیر جوان، جلد ۶، صفحه ۳۴۸ و ۳۴۹.

کردیم) طوفان و ملخ و آفت گیاهی و قورباغه ها و خون را که نشانه هایی از هم جدابودند ، بر آن ها فرستادیم (ولی باز بیدار نشدند) و تکبر ورزیدند و جمعیت گنهکاری بودند(۱)

«خُشَّعا اَبْصارُهُمْ یَخْرُجُونَ مِنَ الْاَجْداثِ کَاَنَّهُمْ جَرادٌ مُنْتَشِرٌ» آن ها از قبرها خارج می شوند در حالی که چشم هایشان از وحشت به زیر افتاده و (بی هدف) همچون ملخ های پراکنده به هرسو می دوند . (۲)

۱- ۱۳۳ / اعراف .

۲- ۷ / قمر .

(۷۶) دنیای حیوانات

آفرینش ملخ از زبان نهج البلاغه

اگر می خواهید به آفرینش و شگفتی های ملخ پی ببرید با دقّت بنگرید که خدا برای او دو چشم سرخ ، دو حدقه چونان ماه تابان آفرید و به او گوش پنهان و دهانی متناسب با اندامش بخشیده است . (۱)

ملخ دارای حواس نیرومند است . دو دندان پیشین دارد که گیاهان را می چیند و دو پای داس مانند که اشیاء را برمی دارد .

کشاورزان برای مزارع خود از آنها می ترسند و آنها را نوعی

۱- خطبه ۱۸۵ ، صفحه ۲۱ ۲۲ ، ترجمه مرحوم دشتی .

دنیای حیوانات (۷۷)

آفت بی رحم می دانند و قدرت دفع آنها را هنگامی که دسته جمعی حمله می کنند ، ندارند اگر چه همه متّحد شوند ، ملخ ها نیرومندانه وارد کشتزار می شوند و آنچه میل دارند می خورند و آنجا را ویران می سازند .

در حالی که اندام ملخ از یک بندانگشت تا یک انگشت انسان بیشتر نیست . (۱)

ص:۷۲

۱- نهج البلاغه ، خطبه ۱۵۸ ، صفحه ۲۱ و ۲۲ .

۹ شپش

«فَاَرْسَلْنا عَلَیْهِمُ الطُّوفانَ وَ الْجَرادَ وَ الْقُمَّلَ وَ الضَّفادِعَ وَ الدَّمَ ایاتٍ مُفَصَّلاتٍ فَاسْتَکْبَرُوا وَ کانُوا قَوْما مُجْرِمینَ» سپس (بلاها را پشت سرهم بر آن ها نازل کردیم) طوفان و ملخ و شپش و قورباغه ها و خون را که نشانه هایی از هم جدا بودند ، بر آن ها فرستادیم (ولی باز بیدار نشدند) و تکبر ورزیدند و جمعیت گنهکاری بودند.(۱)

اَلْقُمَّل به معنی شپش مکنده و کنه و نوعی انگل است که در سر و بدن انسان باعث اذیّت او می شود و از مکیدن خون ، باعث خارش شدید و التهاب و

ناراحتی های دیگر می شود . دارای زندگی انگلی است و ناقل میکروب است و بیماری های واگیرداری مانند تب تیفوس و تب نوبه (۲) را باعث می گردد . تب

ص:۷۸

۱- ۱۳۳ / اعراف .

۲- تب ناگهانی و یک دفعه .

تیفوس ، تب شدیـدی است که یک مرض عفونی از طریق شپش سـرایت می کنـد و علائم ظاهری آن شبیه تیفوئیـد (حصـبه) است و همراه با جوش های پوستی است .

این نوع تب ها ، در مناطق جنگی و زلزله زده به علامت عـدم رعایت نظافت و بهـداشت و آلودگی آب و غذا ، سـلامتی همه انسان ها را به خطر می اندازد .

اگر قومی به قُمّـِل گرفتار شونـد معنایش ویرانی و نابودی است مخصوصا به هنگام حوادث طبیعی و در قرآن ابتلاء به این بلا ، را از جانب خداوند بر گمراهان بی دین برشمرده است (۱) نام قمّل در قرآن یکبار آمده است . (۲)

۱- تفسیر جوان، محمد بیستونی ، قطع جیبی ، ۲۷ جلدی ، جلد ۶ ، صفحه ۳۴۸ .

۲- ۱۳۳ / اعراف .

۱۰ موریانه

موریانه

«فَلَمّا قَضَیْنا عَلَیْهِ الْمَوْتَ ما دَلَّهُمْ عَلی مَوْتِه اِلّا دابَّهُ الْاَرْضِ تأْکُلُ مِنْسَاَتَهُ فَلَمّا خَرَّ تَبَیَّنَتِ الْجِنُّ اَنْ لَوْ کانُوا یَعْلَمُونَ الْغَیْبَ ما لَبِثُوا فِی الْعَذابِ الْمُهینِ» (با این همه جلال و شکوه سلیمان) هنگامی که مرگ را بر او مقرر داشتیم، کسی آن هارا از مرگ وی آگاه نساخت، مگر جنبنده زمین (موریانه) که عصای او را می خورد (تا شکست و پیکرسلیمان فروافتاد) هنگامی که بر زمین افتاد، جنیان فهمیدند که اگر از غیب آگاه بودند در عذاب خوار کننده باقی نمی ماندند .(۱)

دابَّهُ الاَرْض به معنی موریانه است که جزء حشرات می باشد . موریانه ها موجوداتی کوچک هستند که سر بسیار قوی دارند و موریانه سرباز دارای

ص:۷۹

۱- ۱۴ / سبأ .

شاخک های انبرمانند است و این حیوان کاملاً ـ کور می باشد و به جای چشم دو عدد شاخک حسی دارد که به صورت مروارید دانه هایی روی آن به هم پیوسته است و توسط آنها (شاخک ها) محل را جستجو می کند . حدود ده سال زندگی می کند و تعداد تخم هایش در این مدّت به صدها میلیون می رسد . موریانه ها پناهگاه هایی خیلی مستحکم می سازند .

راز معماری موریانه ها

از بناهای موریانه ها ، معماران و بنّاها در شگرفند چون اگر انسان می خواست متناسب جثّه اش مانند آنها ساختمان بسازد لازم بود آسمان خراشی به ارتفاع کوه مِنْ بِلان بسازد.

ساختمانی که موریانه ها می سازند با روشی که مهندسین امروزه به کار

می برند بسیار مشابه است و آنها قطعات ساختمانی خود را قرینه می سازند و با

ص:۸۰

اینکه کور هستند چنان ساختمان خود را زیبا می سازند که دانشمندان را در برابر پدیده ای شگفت و لاینحل قرار داده و تاکنون دانش بشری نتوانسته است کوچک ترین توضیحی برای این معمّا پیدا کند و این نیز از عجایب خلقت است .

موریانه و داستان سلیمان نبی

در قرآن در سوره سبأ آیه ۱۴ قصه موریانه نقل شده است . یعنی همان حشره ای که از چوب تغذیه می کند و روزی می خورد و برای طایفه جِنّ مرگ حضرت سلیمان را کشف کرد . حضرت سلیمان پس از مرگ خود همچنان با تکیه بر عصایش ایستاده بود و کسی از گروه جِنّیان نیز به مرگش پی نبردند چراکه کسی جرأت و جسارت نزدیک شدن به وی را نداشت تا حقیقت را دریابد .

جِنّ با همه جنّیان از مرگ سلیمان نبی با خبر شدند تا آنکه این راز را دابَّه الاَرْض

ص:۸۱

کشف کرد (۱) و در عین حال پیام مهمی را برای مردم در مورد ادعای جنیان افشاء کرد . زیرا اگر جنّ و انس را یارای دسترسی به غیب بود حتما از مرگ سلیمان باخبر می شدند .

پیام آیه شریفه این است که ارزش و اهمیّت مخلوقات را نباید به حجم و بزرگی آنها مرتبط نمود و به یاد داشته باشیم چه بسا موجودات ضعیف کوچک تری که دست به کارهای فوق العاده ای بزنند که جِن و انس از آن عاجزند .

نام موریانه ۱۶ بار در قرآن ذکر شده است . (۲)

۱- ۱۳۳ / اعراف .

۲- برای مثال ۱۴ / سبأ ، ۸۲ / نمل ، ۱۶۴ / بقره .

شگفتی های دنیای موریانه ها

ملکه موریانه ها هر دو ثانیه یک تخم می گذارد . ملکه به حدی بزرگ می شود که به صورت شکمبه ای بدشکل و بزرگ به طول ۱۰ سانتی متر درمی آید و به منزله ماشین بی حرکتی است که تخم می گذارد و شاه موجودی ذره بینی است که گهگاهی پدیدار می گردد . خوراک ملکه را کارگران ، از بُزاق خود تهیّه می کنند .

اگر موریانه ها گرسنه باشند از موریانه ای که کمی از آنها سیرتر است استفاده می کنند و از محتویات بزاقی او می گیرند و به این ترتیب هیچکدام گرسنه نمی مانند!!! ...

یکی دیگر از عجایب موریانه ها این است که ملکه فقط یک نوع تخم می گذارد

ص:۸۳

ولی از یک نوع تخم ، موجودات بسیار متفاوتی مانند : سربازان ، کارگران و موریانه های مختلف که هم چشم دارند و هم بال به وجود می آیند .

ملکه از راه پوستش شیره ای غلیظ ، بیرون می دهد که به سرعت توسط گارد مخصوص بین دیگران تقسیم می شود و این مادّه بسیار اسرارآمیز است !!...

تاکنون هیچ بیوشیمیستی نتوانسته بفهمد این مادّه از چه ترکیبی ساخته شده است و اثراتش چیست ؟!...

در بین موریانه ها علاوه بر کارگران و سربازان مأمورین غذا ، بنّاها ، جنگجویان و مأمورین پلیس نیز انجام وظیفه می کنند .

کار مأمورین پلیس موریانه ها چیست ؟

این مأمورین پلیس ، بیماران و معلولین و تنبل ها را که نمی توانند

ص:۸۴

کار بکنند ، کشته و جسد آنها را در روی هم انباشته و برای روزهای قحطی نگهداری می کنند .

جنگجویان نیز مانند مدارس جنگی ، برای جنگ تربیت می شوند و در آنجا دو به دومشغول جنگ تن به تن و تمرین و مبارزه هستندوجالب این است که این تمرینات بدون خونریزی و مجروح شدن طرفین خاتمه می پذیرد .

شهر موریانه ها و همکاری در بین آنها چگونه است ؟

در شـهر موریانه ها ، کارها به صورت گروهی انجام می شود . مثلاً اگر باران شدیـدی ببارد تعدادی از کارگران به داخل قلعه رفته و راهی را برای خروج آب باز

می کننـد . گروهی بیرون قلعه رفته و به فاصـله هـای مساوی دور سوراخ را می گیرنـد و دایره ای به قطر ۳۰ سانتی متر تشکیل می دهند ، آنگاه کارگران دیگر

گلوله ای از خاک با خود بالا می آورند و با آن خمیری سیمانی درست می کنند و کارگران دیگر

مشغول بُتن سازی می شوند و از دهانشان نوعی خمیر چوبِ نیمه هضم شده بیرون می آورند و با آب دهان گلوله خاک را به صورت مادّه ای متحدالشکل درمی آورند و با آن ستون هایی می سازند که بعد از اتمام با طاق هایی هلالی شکل آنها را به هم متّصل می کنند . پس از آن سقف ساختمان را می سازند. این حیوانات کور در مدّت چندساعت خانه ای زیبا و مقاوم در برابر حوادث طبیعی می سازند .

ص:۸۶

۱۱ مورچه

مورچه

اَلنَّمـل به معنی مورچه است . در قرآن سوره ای به این نـام وجود دارد . در آیـات ۱۷ و ۱۸ سوره نمل از مورچه سـخن به میان آمده است . مورچه دارای زندگی دسـته جمعی و اجتماعی است و در این گروه کار تقسیم می شود . عده ای نگهبان هستند . عده ای کارگرند . مثلاً مورچه ای که وظیفه اش نگهبانی و مراقبت از لشکر خود می باشد سراسیمه برای کُل افراد زحمت می کشـد و هرگز به فکر آن نیست که تنهـا خود را از خطر نجـات دهـد چون دارای حس هم نوعی است . در زنـدگی مورچه ها عـدّه ای کار تکثیر نسل ، گروهی جمع آوری غـذا ، گروهی خـدمات داخل لانه،دفاع و گشت و شـناسایی و آگاهی ازخطر و کشف محل غذارابرعهده دارند.(۱)

ص:۸۹

۱- تفسیرجوان، محمدبیستونی ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، جلد ۱۵ ، صفحه ۲۷۱ .

زندگی مورچه ها از زبان نهج البلاغه

به مورچه هـا و کوچکی جثه آنهـا بنگریـد که چگونه لطـافت خلقت او ، بـا چشم و انـدیشه انسان درک نمی شود . نگاه کنید چگونه روی زمین راه می رود و برای بـدست آوردن روزی خود تلاـش می کنـد . دانه ها را به لانه خود منتقل می سازد و در جایگـاه مخصـوص نگـه می دارد و در فصـل گرمـا برای زمسـتان خـود تلاـش کرده و به هنگـام درون رفتن ، بیرون آمـدن را فرامـوش نمی کنـد مـورچه دارای سـر و دست و پـا و چشم و دسـتگاه گوارش است و پیکره اش بـا اسـتحکام است و خـدا در آفرینش مورچه ظرافت خاصی به کار برده است .(۱)

داستان سلیمان و مورچه

حضرت سلیمان فرزند داود بود ، باد مسخّر سلیمان بود و بساط او را به

ص:۹۰

۱- نهج البلاغه خطبه ۱۸۵ ، ۱۱ و ۱۲، ترجمه مرحوم دشتی .

هرجا که می خواست می برد . خدا ، شیطان را تحت فرمان او قرار داد که خدمتگزار او باشد . پرندگان را مطیع او ساخت و پرندگان با پر و بال بر او سایه می افکندند . خدا سخن گفتن پرندگان را به سلیمان نبی آموخت و فهم و ذکاوت خارق العاده ای به او عطا کرد .

«وَ حُشِرَ لِسُلَیْمنَ جُنُودُهُ مِنَ الْجِنِّ وَ الْاِنْسِ وَ الطَّیْرِ فَهُم یُوزَعُونَ» لشکریان سلیمان از جن و انس و پرندگان نزد او جمع شدند آن قدر زیاد بودند که باید توقف کنند تا به هم ملحق شوند .(۱)

«حَتّی اِذا اَتَوْا عَلی وادِالنَّمْلِ قالَت نَمْلَهٌ یا اَیُّهَا النَّمْلُ ادْخُلُوا مَساکِنَکُم لا یَحْطِمَنَّکُم سُلَیْمنُ وَ جُنُودُهُ وَ هُم لا یَشْعُرُونَ» تا به سرزمین مورچگان رسیدند ، مورچه ای گفت : ای مورچگان به لانه های خود بروید تا سلیمان و لشکرش

۱- ۱۷ / نمل .

شما را پایمال نکنند در حالی که نمی فهمند .

نعمت هایی را که خدا به آنها داده کوچک شمرند و ناسپاسی می کنند . خواستم آنها را از این خطر حفظ کنم . سلیمان جواب مورچه را عاقلانه دید و ساکت شد و آنگاه مورچه پرسید ای سلیمان می دانی چرا بساط تو بر روی باد حرکت می کند؟ چرا از میان تمام قدرت ها باد مأمور حمل و نقل بساط تو شده است . گفت : نمی دانم ! مورچه گفت : برای آن است که به تو اعلام کند این بساط و

سلطنت تو دوام و بقائی ندارد و بر روی باد است و به این دنیا دل نبندید . (۱)

پیام رسانی مورچه ها چگونه است ؟

هنگامی که دو مورچه به هم نزدیک می شوند شاخک های خود را به اطراف می جنبانند و یا هر کدام از آنها شاخک های خود را به شاخک دیگری می ساید این شاخک های خبر گیر ، از تعداد زیادی پرز و سلّول های حسی تشکیل شده است و

۱- پیام قرآن ، آیت اللّه مکارم شیرازی، جلد ۲ .

با این کار خبرها را رد و بدل می کنند .

اگر مورچه ای مکانی از غذا را جستجو کند با رقص و اشارات خاص به مورچه های دیگر این خبر را می فهمانـد . گاهی مورچه ها روی دو پای عقب خود می ایستند یا چند پا به جلو و عقب گذاشته و اجزای دهان

را تکان می دهند یا سر را بالا گرفته که هرکدام خبری را به همراه دارد . مثلاً روی دو پا ایستادن مورچه و نشان دادن شکم خود به معنای «مراقب باشید» است .

جلو و عقب رفتن هم زمان او یا بستن و باز کردن دهانش یعنی «تو کیستی؟» بالا بردن سر و قرار دادن آن در زاویه ۹۰ درجه به معنای «به من غذا بده» است .

پس خبر رسانی در هر گروه از حیوانات خاصِّ خودِ آنهاست .(۱)

ص:۹۴

۱- هزارویک پرسش درباره حیوانات،ترجمه رضوان دزفولی،چاپ هشتم،سال۸۲، نشرافق.

۱۲ پروانه

پروانه

اَلْفَراش به معنی پروانه است جمع آن الفَراشَه می باشد . نام فراش در قرآن یکبار در سوره قارعه آیه ۴ آمده است : «یَوْمَ یَکوُنُ النّاسُ کَالْفَراشِ الْمَبْثوُثِ : روزی که مردم مانند پروانه های پراکنده به هر سو می دوند» .

در این آیه خداونـد انسان ها را به پروانه های پراکنـده مثال زده و این اشاره ای است به روز قیامت همان روزی که همگان در پیشگاه خدا ، حاضر می شوند .

و آن گاه آنان را به پروانه هایی تشبیه می کند که در فوج های کثیر در باغ ها پرواز می کنند و در اطراف آن منتشر

ص:۹۷

می شونـد و بـا یکـدیگر برخورد کرده و بر روی هم درمی غلتنـد و حـالِ روز مردم در قیامت نیز چنین است و هرکس گرفتار کار خویش می باشـد و به دیگری کم ترین توجهی نـدارد و بی هـدف و مقصدی خاص در رفت و آمدند و ساعت حسابشان را انتظار می کشند ، چنان که حالت پروانگان پراکنده در باغ ها چنین است .

راز لکه هایی که روی بال پروانه هاست

بعضی از پروانه ها ، نقطه های گرد بزرگی روی بالهایشان دارند که شبیه چشم است .

این نقاط به پروانه ها کمک می کنـد تا طعمه جانوران دیگر نشونـد . وقتی پرنده ای به این حشـرات حمله می کند ، پروانه ها بالهایشان را باز

می کننـد و به پرواز درمی آینـد، این عمـل بـاعث نمایـان شـدن چشم های بال حشـره و سـردرگمی پرنـده مهاجر می گردد و حیوان مهاجم فکر می کند به حیوان بزرگی حمله کرده و از عمل خود صرف نظر کرده و پروانه موفّق به فرار می شود .

چرخه زندگی پروانه

کِرم یک پروانه جوان است که تازه سر از تخم بیرون آورده است و عمر خود را صرف خوردن و رشد کردن می کند تا برای تبدیل به شکل بالغ خود یعنی پروانه آماده شود .

ابتدا پوسته ای سـخت دور بدن او شـکل می گیرد که در این حالت آن را شـفیره می خوانند . در داخل پوسته پروانه رشد می کند .

ص:۹۹

این تحوّل به علّت وجود ماده ای به نام «هورمون» در بدن اوست .

بعد از چند روز یا چند هفته ، پوسته شکافت برمی دارد و پروانه خارج می شود .

ابتدا بال های پروانه بسیار کوچک است اما بعد از مدتی پهن می شود و اندکی بعد پروانه می تواند پرواز کند .(۱)

ص:۱۰۰

۱- هزار و یک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی، چاپ هشتم، سال۸۲، نشرافق.

۱۳ زنبور عسل

زنبور عسل

اَلنَّحل به معنی زنبور عسل است . یکی از سوره های قرآن کریم به این نام نامگذاری شده است . زنبور عسل زندگی دسته جمعی و اجتماعی دارد و در این زندگی، اسرار و رازهای پنهانی بسیاری نهفته است .

زنبورهای عسل ضمن تخم گذاری ، از بچّه های کوچك خود مراقبت می کنند و آنها را به خوبی تغذیه می کنند و کار کندو میان زنبورها تقسیم می شود . در هر کندو زنبورهای زیادی اعم از نر و ماده وجود دارد و تعداد زیادی زنبورهای کارگر که برحسب غریزه ناخودآگاه خود که در نهادشان به ودیعه نهاده شده ، هرکدام مسئولیتی را برعهده دارند و گروهی هم پاسدار و مدافع کندو هستند .

ص:۱۰۳

زنبور عسل و قرآن

«وَ اَوْحی رَبُّکَ اِلَی النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذی مِنَ الْجِبالِ بُیُوتا وَ مِنَ الشَّجَرِ وَ مِمّا یَعْرِشُونَ» پروردگار تو به زنبور عسل وحی (الهام غریزی) فرستاد که از کوه ها و درختان و داربست هایی که مردم می سازند خانه هایی برگزین . (۱)

«ثُمَّ کُلی مِنْ کُلِّ الثَّمَراتِ فَاسْلُکی سُبُلَ رَبِّکِ ذُلُلاً یَخْرُجُ مِنْ بُطُونِها شَرابٌ مُخْتَلِفٌ اَلْوانُهُ فیهِ شِفاءٌ لِلنّاسِ اِنَّ فی ذلِکَ لاَیَةً لِقَوْمٍ یَتَفَکَّرُونَ» سپس از تمام ثمرات تناول کن و راه هایی را که پروردگارت برای تو تعیین کرده به راحتی بپیما ، از درون شکم آن ها نوشیدنی خاصی خارج می شود ، به رنگ های مختلف ، که در

ص:۱۰۴

۱- ۶۸ / نحل .

آن شفای مردم است در این امر نشانه روشنی است برای جمعیّتی که اهل فکر هستند . (۱)

قرآن مجید در آیات فوق چند قسمت مختلف از زندگی زنبورداران عسل را مورد اشاره قرار داده و بر آن تکیه کرده است که هریک از دیگری جالب تر و عجیب تر است .

نخست به مسأله خانه سازی آنها اشاره کرده و می فرماید : پروردگار تو به زنبور عسل وحی (الهام غریزی) فرستاد که از کوه ها و درختان و داربست هایی که مردم می سازند خانه هایی برگزین .

۱- ۶۹ / نحل .

تعبیر به «اِتَّخِذی» (انتخاب کن) به صورت فعل مؤنث ممکن است اشاره به این باشد که زنبوران عسل به هنگام کوچ کردن برای انتخاب خانه جدید به دنبال

(ملکه) که فرمانروای کندو است حرکت می کنند ، بنابراین انتخابگر اصلی همان (ملکه) است .

شکل هندسی کندوها

تعبیر به «اَوْحی» تعبیر زیبایی است که نشان می دهد که خداوند با یک الهام مرموز طرز خانه سازی را که از ظریف ترین کارهای این حشره است به او آموخته زیرا شکل هندسی کندوها که شش ضلعی اند بهترین شکل از جهت صرفه جویی در فضای کندوهاست، به گونه ای که زاویه ها و ضلع ها به هم می چسبند و کم ترین فضایی ازدرخت، شکاف غار ، یا کوه که در آن لانه را

ص:۱۰۶

می سازند هدر نمی رود و امروزه با روش های هندسی این زوایای یکسان و متحدالشکل قابل محاسبه است .

شکل مقاوم کندوها

ساختن خانه در زنبور عسل با الهام خداوندی است و زنبور از کمترین مقدار موم بیشترین گنجایش را حاصل می کند و طوری کندو را می سازد که مقاومت زیاد در برابر فشار و باد و طوفان و ... دارد . خانه ها دو طبقه است ، کندوهایی را که زنبورها به طور طبیعی در کوه ها و یا درختان می سازند در برابر هر گونه حوادثی بسیارمقاوم هستند . قعر هر خانه به شکل هرمی است که از سه سطح لوزی شکل تشکیل شده و رأس و برجستگی های یک طبقه در فرورفتگی طبقه زیر قرار گرفته است . دانشمندان ثابت کرده اند که اگر سطحی از موم به شکل

مربع یا شـکل های دیگر که دلخواه زنبور نیست به وسیله قالب های مصنوعی پی ریزی کنند و زنبور را در آن رها سازند او به نیروی الهام الهی از آن پیروی

نمی کند و دیوارها را به شکل صحیح و غریزی خود بالا می برد .

شکل های خانه زنبور از نوع شـش ضـلعی بوده که ماننـد طاق های ضـربی است که در برابر فشار حداکثر مقاومت را دارد در حالی که مربع و مثلث در مقابل فشار آسیب پذیرند .

تمدّن عجیب زنبوران

با مطالعه و گسترش علم حیوان شناسی دریافته اند که ملکه در شهر زنبورها فرمانروا نیست بلکه او نیز مانند سایر افراد این شهر مطیع یک سلسله قوانین و نظامات کلّی است ، همانطور که در قرآن کریم با تعبیر زیبا و جالبی بیان شده

ص:۱۰۸

است که : «وَ اَوْحی رَبُّکَ اِلَی النَّحْلِ» پروردگارت به زنبور عسل وحی فرستاد .(۱)

عسل ماده شفابخش

در آیات ذکر شده (۲)کلمه شراب قید گردید که به معنی نوشیدن می باشد و درباره عسل کلمه اَکَل (خوردن) صدق نمی کند و به شُرب (نوشیدن) صدق می کند چون عسل در آن مناطق رقیق تر است و سپس در آیه از شفای خاصی که برای مردم در عسل نهفته است یاد می کند . (فیهِ شِفاءٌ لِلنّاسِ) . عسل در درمان بسیاری ازبیماری ها،تأثیرات شگفت انگیزداردو این به خاطرانواع ویتامین ها و مواد حیاتی موجوددرآن است .

۱- ۶۸ / نحل .

۲- ۶۸ و ۶۹ / نحل .

امروزه دانشمندان مواد غذایی می گویند : عسل ماده ای است که اگر خالص

باشـد هزاران سال سالم می مانـد و هرگز فاسد نمی شود ، چراکه هیچ میکربی را به خود نمی پذیرد . (۱)در قبور فراعنه عسل هایی یافت شده که مربوط به چند هزار سال قبل است و کاملاً سالم و طبیعی مانده است .

ارزش غذایی عسل

عسـل دارای ویتـامین و دیاسـتاز و اسـید فورمیـک است و دارای ویتامین های ششـگانه A,B,C,D,K,E و دارای مواد معـدنی پتاسیم ، آهن ، فسفر ، سرب ،منگنز، آلومینیوم ، مس ، سولفور ، سدیم و مواد مختلف دیگر است و دارای انواع

ص:۱۱۰

۱- نظری به طبیعت و اسرار آن ، صفحه ۱۲۷ .

اسید می باشد .(۱)

فواید عسل

عسل درخونسازی،رفع خستگی و فشردگی عضلات و ازایجادعفونت در معده و روده جلوگیری می کند . عسل برای زنان باردار بسیارمفید است باعث می شود نوزادشان دارای شبکه عصبی قوی گردد . عسل برای کسانی که دستگاه گوارش ضعیف دارند مفید و یک ترمیم کننده بسیار قوی محسوب می شود . باعث تقویت قلب می باشد و برای درمان آسم و بیماری های ریوی و زخم اثناعشر و درمان معده بسیار مؤثر است . عسل داروی معالج رماتیسم و ناراحتی های عصبی

۱- اولین دانشگاه و آخرین پیامبر ، جلد ۵ ، صفحه ۱۲۹ .

است . عسل به خاطر خاصیّت میکروب کشی اش برای مبتلایان به اسهال مفید است برای داروهای لطافت و زیبایی و برطرف کننده چین و چروک ها مؤثر است .

ورم دهان را تسکین می دهد دهان را معطّر می سازد . در معالجه خشکی پوست ، ترک خوردگی، سوختگی، کورک، ورم چشم و سرفه مورد استفاده قرار می گیرد .

دانشمند معروف فیثاغورث به شاگردان خود توصیه می کرد : تا می توانید عسل و نان بخورید .

بقراط می گفت : اگر می خواهید عمر طولانی داشته باشید باید عسل بخورید .

ص:۱۱۲

و بالاترازهمه که قرآن می فرماید: «فِیهِ شِفاءٌ لِلنّاس» (۱) و درآن شفای

خاصی برای مردم نهفته است .

تهیه پادزهر از زنبور

نیش زنبور عسل و زهر موجود در آن درمان بسیاری از بیماری هاست . بیماری هایی همچون روماتیسم ، مالاریا ، گواتر ، درد اعصاب ، بعضی از بیماری های چشم و ... .

خدمات دیگر زنبور عسل

علاوه بر فنّ مهندسی در ساختن کندو ، ساختن و تهیّه عسل و استفاده

ص:۱۱۳

۱- اولین دانشگاه و آخرین پیامبر ، جلد ۵ ، صفحه ۱۲۹ .

از زهر ، زنبور عسـل فایـده دیگری نیز دارد و آن داسـتان ساختن موم است همان مصالحی که خانه زنبور عسل از آن تهیّه می شود و دانشمندان

گفته اند موم ، روح عسل و عسل روح گل است و موم بسیار لطیف است و توسط زنبور تراوش می شود .

بارور ساختن گل ها توسط زنبور عسل

یکی دیگر از کارهای مؤثر زنبوران عسل مسأله تلقیـح و باورساختن گل ها است. زنبوران ضـمن مکیدن شـیره گل ها ، گرد زردرنگی که همان گرد گل است را توسط بـدن خود از یک گل به گل دیگر منتقل می کننـد و این امر باعث تبدیل تخم به دانه و میوه و بارور کردن گیاه مادّه می شود و ثابت شـده که حدود ۸۰٪ عمل لقاح گل ها توسط زنبوران عسل و بقیه توسـط عوامل دیگر صورت می گیرد .

ص:۱۱۴

ساختمان جسمانی زنبور عسل

با دقت در ساختمان ظاهری زنبور عسل ، می بینیم که چشم آنها از همه

عجیب تر است . دانشمندان می گویند : چشم زنبوران عسل از دو هزار و پانصد صفحه کوچک تشکیل شده ؛ که با یکدیگر زاویه دو تا سه درجه را تشکیل می دهند ، این چشم ها قادرند هنگامی که ابرها جلو خورشید را گرفته اند از طریق شعاع های ماوراء بنفش که روی چشم آنها اثر می گذارد محل موردنظر خود را پیدا کنند . زبان زنبور عسل و مشاوره آنها نیز از عجایب می باشد . بدن استوانه ای زنبور با شکل هندسی شش ضلعی لانه مطابقت دارد و راحت وارد آن می شود .

ص:۱۱۵

حرکات زنبور عسل و مفاهیم آن

زنبوری که به کندو بیاید و خبری را آورده باشد ضمن حرکات رقص و

دایره وار بـا چرخش در جهـات معیّن و ثـابتی خبر را به بقیه افراد می دهـد . حرکات زنبورها به صورت غریزی است و از یک نسل به نسل های دیگر انتقال می یابـد . اگر در میان کنـدو زنبورها از پایین به بالا قائم حرکت کنند یعنی منبع شـهد در جهت خورشـید است و اگر از بالا به پایین حرکت کردنـد به زنبورهای دیگر می فهماننـد که بایـد پشت به خورشـید حرکت کنند و اگر هوا ابری باشد از روی شعاع هایی که هوا را روشن می کند مکان خورشیدرا درفضا معین می کنند.

ص:۱۱۶

جهت وزش باد و حرکت زنبورها

اگر باد از پهلوی زنبورها بوزد ، زنبورها امتداد پرواز خود را کمی کج

می کنند تا اثر باد را خنثی کنند مانند عمل قایقرانی . هرچه باد شدیدتر باشد زاویه ای که با آن جهت می سازند بیشتر است و زنبورها از مشاهده حرکت اشیایی که بر روی زمین قرار دارند سرعت باد را می سنجند .

زنبورها زمستان به کجا می روند ؟

زنبورهای عسل ، زمستان را در کندوهای خود می گذرانند و با عسل ساخته شده در طول تابستان زندگی می کنند . امّا زنبورهای درشت همگی جز ملکه با فرارسیدن زمستان از بین می روند و ملکه در طول زمستان به خواب می رود و در بهار گروه جدیدی را پیدا می کند .

ص:۱۱۷

حدیثی از امام جعفر صادق درباره زنبور عسل

ای مُفَضّل ! به زنبور عسل و تلاش او در صنعتِ عسل و تهیّه خانه های شش

گوشه و آنچه در زندگی او از دقائق هوشیاری می بینی بنگر ، که اگر درست دقت کنی او را موجودی عجیب و لطیف خواهی یافت . و در این نشانه روشنی است بر این که صواب و حکمت فوق در صنعت عسل از آن زنبور نیست بلکه از آن کسی است که او را چنین آفریده و در طریق مصالح انسان ها تسخیر فرموده است . (۱)

ص:۱۱۸

۱- بحارالانوار ، جلد ۳ ، صفحه ۱۰۸ .

۱۴ مگس

الذُّباب به معنی مگس است . «یا اَیُّهَا النّاسُ ضُرِبَ مَثَلٌ فَاسْتَمِعُوا لَهُ اِنَّ الَّذینَ تَدْعُونَ مِنْ دوُنِ اللّهِ لَنْ یَخْلُقُوا ذُبابا وَ لَوِ اجْتَمَعُوا لَهُ وَ اِنْ یَسْلُبْهُمُ الذُّبابُ شَیْئا لا یَسْتَنْقِذوُهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطّالِبُ وَ الْمَطْلُوبُ» ای مردم ! مثلی زده شده است، به آن گوش فرادهید ؛ کسانی را که غیر از خدا می خوانید ، هرگز نمی توانند مگسی بیافرینند ، هرچند برای این کار دست به دست هم دهند و هرگاه مگس چیزی از آن ها برباید ، نمی توانند آن را بازپس گیرند، هم این طلب کنندگان ناتوان هستند و هم آن مطلوبان

(هم این بت ها و هم آن مگس ها) . (۱)

نام مگس ۲ بار در آیه اشاره شده آمده است .

در آیه فوق از انسان خواسته شده است که بداند به جز خدا کسی را عبادت نکند و کسی جز خدا شایسته عبادت نیست ، زیرا هیچ کس جز خدا ، قدرت خلق مگسی را ندارد و با آن که مگس حشره ای بسیار کوچک و حقیر است و ظاهر ساده ای دارد ، اگر چیزی را برباید کسی قادر به ستاندن آن نیست ، پس از این موجود ، کوچک تر و ضعیف تراست .

۱- ۷۳ / حج .

زندگی مگس

مگس همان حشره ای است که غذا می خورد و غذایش را هضم می کند و

می مکد و جذب می کند .

جفت اختیار می کند و زاد و ولد دارد و تنفس و حرکت دارد و پرواز می کند و تمام فضولات جسمی خود را دفع می کند همچنان که حیوانات به مراتب بزرگ تر از او نیز همین اعمال را انجام می دهند .

مگس به سبب کثرت تخم گذاری و کوتاهی دوره حیاتش از حیواناتی است که بسیار به چشم می خورد و دور انسان می پلکد و باعث سلب آسایش و راحتی انسان می شود و این حیوان ناقل میکروب است و

ص:۱۲۳

میکروب های بسیاری مانند سل(۱) و تراخم(۲) و ورم چرکی چشم و

حصبه و وبا و اسهال خونی و ... است پس خلقت مگس نیز مانند سایر موجودات دارای حکمت است . (۳)

۱- بیماری عفونی و مسری که کُخ آن را کشف کرد .

۲- مرضی که باعث پیدایش جوش های عفونی در مخاط بالای پلک شده و پلک را ضخیم می سازد .

۳- تفسیر جوان، محمد بیستونی، قطع جیبی، ۲۷ جلدی، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، جلد ۱۴ ، صفحات ۱۰۵ ، ۱۰۶ .

۱۵ پشه

پشه

«اِنَّ اللّهَ لا یَسْتَحْیی اَنْ یَضْرِبَ مَثَلًا ما بَعُوضَهً فَما فَوْقَها فَاَمَّا الَّذینَ امَنُوا فَیَعْلَمُونَ اَنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّهِمْ وَ اَمَّا الَّذینَ کَفَرُوا فَیَقُولُونَ ماذا اَرادَ اللّهُ بِهذا مَثَلاً یُضِلُّ بِهِ کَثیرا وَ یَهْدی بِهِ کَثیرا وَ ما یُضِلُّ بِهِ اِلاَّ الْفاسِقینَ» خداوند از این که مثال (به موجودات ظاهرا کوچکی مانند) پشّه و حتّی بالاتر از آن بزند ، شرم نمی کند ، (در این میان) آن ها که ایمان آورده اند ، می دانند حقیقتی است از طرف پروردگارشان و اما آن ها که راه کفر را پیموده اند ، (این موضوع را بهانه کرده) و می گویند : منظور خداوند از این مَثَل چه بوده است ؟ (آری) خدا جمع زیادی را با آن گمراه و عدّه کثیری را هدایت می کند ، ولی تنها فاسقان را با آن

ص:۱۲۷

گمراه می سازد . (۱)

اَلْبَعُوض به معنی پشه است این همان حشره ای است که پرواز می کند و خون می مکدو دارای حواس پنج گانه است و تغذیه،تنفس،زاد،ولدودفع دارد و تمام مظاهر حیاتی را داراست .

خدای تعالی برای کافران بیان می کند از ساختمان پشه عبرت بگیرید زیرا خداوند باظرافت خاصی جثه این حیوان را آفریده است و مانند حیوان غول پیکری چون فیل می باشد (۲)

۱- ۲۶ / بقره .

۲- تفسیرجوان،محمدبیستونی،انتشارات دارالکتب الاسلامیه،۲۷جلدی،جلد۱، صفحات۱۱۳،۱۱۲ .

عجایب خلقت پشه

گرچه بهانه جویان ، خردی و کوچکی مگس و پشه را وسیله استهزاء و ایراد بر آیات قرآن قرار داده اند ، اما اگر کمی انصاف و درک و شعور می داشتند و در ساختمان بدن این حیوانات بسیار کوچک می اندیشیدند ، می فهمیدند که یک دنیا دقّت و ظرافت در ساختمان آنها ، به کار رفته است که عقل در فهم آن حیران می ماند .

درباره عجایب خلقت پشه می توان گفت : این حیوان شبیه فیل است چون پشه همانند فیل دارای خرطوم توخالی است و با نیروی مخصوصی خون را به خود جذب می کند . این لوله ظریف ترین سرنگ های دنیاست و سوراخ درون آن فوق العاده باریک است . خدا نیروی جذب و دفع و هضم و همچنین دست و پا و

ص:۱۲۹

گوش مناسب به او داده است . و بال هایی به او مرحمت کرده تا در طلب غذا پرواز

کند و این بال ها چنان به سرعت بالا و پایین می شود که حرکت آن با چشم قابل رؤیت نیست .

این حشره به قدری حساس است که به مُجرد تکان خوردن چیزی احساس خطر می کند و به سرعت خود را از منطقه دور می سازد . (۱)

و عجیب تر این که در عین ناتوانی ، بزرگ ترین حیوانات را عاجز می کند .

۱- تفسیر جوان، محمد بیستونی، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، قطع جیبی، ۲۷ جلدی، جلد ۱ ، صفحات ۱۱۲ ، ۱۱۳

حدیثی از امام جعفر صادق علیه السلام درباره آفرینش پشه

امام صادق علیه السلام می فرمایند:خدابه پشه مثال زده است.بااینکه ازنظرجسم بسیار کوچک است ولی از نظر ساختمان همان دستگاه هایی را دارد که بزرگ ترین حیوانات خشکی یعنی فیل ها دارند و علاوه بر آن دو عضو دیگر یعنی شاخک ها و بال های پشه است که در فیل وجود ندارد و خرطوم در هر دو مشترک است .

بیان نهج البلاغه در عظمت خلقت پشه

امیرمؤمنان در نهج البلاغه بیان عجیبی در این زمینه دارند : اگر همه موجودات زنده جهان جمع شوند و دست به دست هم بدهند هرگز توانایی بر ایجاد پشه ای ندارند ، بلکه عقول آنها در راه یافتن به اسرار آفرینش این حیوان متحیّر می ماند و نیروهایشان ناتوان و خسته می ماند و پایان می گیرد و

ص:۱۳۱

سرانجام پس از تلاش ، شکست خورده اعتراف می کنند که در برابر آفرینش

پشه ای درمانده اند و به عجز خود اقرار می نمایند و حتی به ناتواناییشان از نابود ساختن آن ! (۱)

زندگی انگلی پشه

پشه سبب انتقال بیماری های مسری و غیرمسری مانند مالاریا و تب زرد و داءالفیل(۲)شده و دارای زندگی انگلی است و از خون انسان و حیوان تغذیه می کند پس ناقل انواع بیماری هاست .

۱- نهج البلاغه ، خطبه ۱۸۶ .

۲- مرضی که در پا و ساق پا ایجاد شده و باعث تورم زیاد آن می گردد .

چشم تلسکوپی حشرات

حشرات چشم های تلسکوپی دارند که ساختمان و قدرت دیدن آن ، انسان را

به حیرت وامی دارد . بازهای شکاری نیز دارای چشم تلسکوپی هستند .

انسان برای پیدا کردن راه خود در شب از منبع نور استفاده می کند ولی بسیاری از پرندگان و حیوانات دیگر در نهایت ظلمت و تاریکی اهداف خود را می بینند و این ازطریق چشمانی است که در برابر اشعه مادون قرمز حساس است و نیز حیوانات دیگری مانند گرگ و سگ و ... که در شب اطراف خود را به خوبی می بینند . اگر انسان از داخل هواپیما بخواهد داخل آب دریا یا اقیانوس را ببیند باید توسط موشکی با آب اتصال برقرار کند و از موجودات داخل آب توسط رادار و اشعه باخبر شود .

در حالی که مرغان ماهی خوار و شاهین ها از آسمان و در حال پرواز می توانند طعمه خود را روی زمین و یا داخل آب شناسایی کنند و این هم از

ص:۱۳۳

عجایب خلقت و آفرینش حیوانات است . (۱)

حشرات چگونه تنفس می کنند ؟

حشـرات برای تنفس کردن برخلاـف مـا ، برای تنفس در سـر خود حفره هـای بینی ندارنـد. به جـای آن سوراخ هایی در طول طرفین بدنشان دارند. از داخل این حفره ها لوله هایی کوچک در بدن حشـره منتشـر شده است که هوا را به قسمت های دیگر بدن او هدایت می کند . (۲)

۱- تفسیر جوان، محمد بیستونی ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، قطع جیبی، ۲۷ جلدی، جلد ۱ ، صفحات ۱۱۲ ، ۱۱۳ .

۲- هزار و یک پرسش درباره حیوانات ، ترجمه : رضوان دزفولی ، چاپ هشتم ، سال ۸۲، نشر افق .

مهره داران

اَلْفَقْرِیّات به معنی مهره داران است که این حیوانات نیز به ۵ گروه تقسیم می شوند و در قرآن درباره همه این ها صحبت شده است .

۱ اَلْحیتان(۱) جمع اَلْحُوت به معنی ماهی است . ماهیان دارای گروه های مختلفی هستند ازجمله :

الف : ماهیان قدیمی که شامل سنگواره ها و ماهیان ناپیشرفته است . ب : ماهیان غضروفی که شامل سگ آبی و کوسه ماهی است و این ماهی ها دارای غضروف داخلی بوده که در آن تقسیم یافت می شود و باعث

ص:۱۳۷

۱- ۱۴۲ / صافات .

سختی بدن آنها شده و لیکن هرگز استخوان محسوب نمی شود . ج : ماهیان

بزرگ که شامل تمام آنهایی می شودکه به عنوان ماهی می شناسیم و دارای استخوان و آبشش هستند . د : ماهیان دارای شُش که امکـان تنفس حیوان را در خارج از آب برای مـدّت طولانی میسّر می سازد. این گونه ماهی ها انـدک هسـتند و به نـدرت یافت می شوند .

ص:۱۳۸

۱۶ ماهیان در آیات قرآن

ماهیان در آیات قرآن

نام ماهی با لفظ «حوت» در دو آیه (۱۴۲ / صافات) و (۱۶۳ / اعراف) آمده و ذکر ماهی با نام «سَـمَک» در ۳ جای قرآن آمده است (۶۱ و ۶۳ / کهف) و (۲۴/نحل).

در آیه ۱۴ سوره نحل درباره اهمیت دریاها و ذکر سَـمَک آمده است که دریاها منبع گوشت تازه و استخراج زیورها هستند . (وَ هُوَ الَّذی سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَأْکُلُوا مِنْهُ لَحْما طَرِیّا وَ تَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْیَةً تَلْبَسُونَها وَ تَرَی الْفُلْکَ مَواخِرَ فیهِ وَ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِه وَ لَعَلَّکُمْ تَشْکُرُونَ) همچنین در آیه ۸۷ سوره انبیاء نام ماهی و حضرت یونس و داستان آن ذکر شده است .

کدام حیوان از حباب لانه می سازد ؟

بسیاری از ماهی ها و قورباغه ها ، لانه هایی از حباب یا کف می سازند . ماهی

جنگجوی سیامی که در رودخانه ها و دریاچه های آسیای جنوب شرقی زندگی

می کند ، نمونه خوبی از این دسته است . هنگام جفتگیری ، نرها با دهانشان حباب هایی می سازند که مانند قایقی شناور می شود و ماهی جنگجوی ماده تخمگذاری می کند و ماهی نر آنها را بین حباب ها جای می دهد و این حباب ها پناهگاهی برای تخم هایند و ماهی نر تا به دنیاآمدن بچّه ها، ازآنهامراقبت می کند.(۱)

کدام ماهی نوزادش را در دهانش پناه می دهد ؟

بیشتر ماهی ها تخم می گذارند . بسیاری از آنها مقدار زیادی تخم را به امید ماهی شدن در آب رها می کنند و عده ای دیگر تعداد کمی تخم می گذارند اما از آنها

مراقبت می کنند و برای محافظت آنهارادردهانشان نگه می دارند ولی نمی بلعند!!(۲)

ص:۱۴۰

۱- هزارویک پرسش درباره حیوانات،ترجمه رضوان دزفولی،چاپ هشتم، سال۸۲، نشرافق.

۲- هزار و یک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی، چاپ هشتم، سال ۸۲، نشر افق .

رنگ ها علائم اخطار دهنده

گروهی از ماهی های آبنوس پشت خاردار که در رودخانه ها و خلیج های زندگی می کنند در فصل جفت گیری به تکاپو افتاده تا آشیانه ای جهت تخم گذاری فراهم کنند و در این هنگام تغییری در شکل ظاهری این ماهی ها رخ داده و شکمشان سرخ رنگ می شود .

سپس با حرکاتی جالب که برای مجذوب کردن ماهی های ماده انجام می دهند

آنها را جهت تخم گذاری به لانه خود راهنمایی می کنند و اگر ماهی نر شکم سرخ ، ماهی نر رقیبی را در قلمرو خود ببیند بسیار خشمگین شده سریعا به تعقیب مزاحم پرداخته و او را دور می سازد .

ص:۱۴۱

آیا ماهی ها زیر آب تنفس می کنند ؟

تمـام حیوانات ، چه موجوداتی که در خشـکی زنـدگی می کننـد و چه موجودات آبزی، برای زنـده مانـدن به اکسـیژن احتیاج دارند . اکسـیژن یکی از گازهای موجود در هواست و ما با آن تنفس می کنیم و این گاز هنگامی که وارد ریه ما شود از آنجا به خون رفته و ما را زنده نگه می دارد .

ماهی ها نیز از اکسیژن استفاده می کنند . در آب دریا اکسیژن به صورت محلول وجود دارد و همین که ماهی آب را به درون آبشش هایش می برد اکسیژن آب به درون بدن ماهی وارد شده و سپس جذب خون ماهی می شود (۱)

ص:۱۴۲

۱- هزار و یک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی، چاپ هشتم، سال ۸۲، نشر افق .

آیا ماهی ها الکتریسیته تولید می کنند ؟

در حدود ۲۵۰ نوع ماهی است که می تواند الکتریسیته تولید کند . آنها از این

الکتریسیته برای یافتن راه خود در آب های گل آلود و شکار استفاده می کنند (۱) پرقدرت ترین ماهی الکتریکی می تواند شوکی با قدرت صد ولت ایجاد کند که برای بی حس کردن یک نفر کافی است .

آنها عضلات مخصوصی دارند که مانند باتری عمل می کند .

آیا «ماهی پرنده» وجود دارد ؟

نوعی ماهی به نام ماهی پرنده وجود دارد که برای فرار از دام و گرفتار نشدن توسط قایق های ماهیگیری به هوا می پرد . او در سطح آب شنا می کند و با ضربه

۱- هزار و یک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی، چاپ هشتم، سال ۸۲، نشر افق .

زدن به وسیله دمش به هوا می پرد و سپس باله هایش را مثل بال می گستراند و با سرعتی نزدیک به ۶۵ کیلومتر در ساعت بالا می پرد او روی موج ها سُر می خورد و در صورت لزوم از دُم خود برای عقب راندن خود در هوا استفاده می کند .

کدام حیوان ها در پرده ای از دود ناپدید می شوند ؟

اُختاپوس ها و انواع ماهی های مرکب با استفاده از نوعی پرده دودی در مقابل خطر خود را پنهان می کنند زمانی که به آنها حمله می شود مُرکّبی سیاه در آب می پاشند که مانند ابر تیره رنگی همه جا را می پوشاند و آنها در امان می مانند. (۱)

یک نوع پستاندار دریایی به نام وال را می توان نام برد که دارای شش می باشد و برای تنفس به سطح آب می آید و چون شُش این حیوان بزرگ است مقدار بسیار

ص:۱۴۴

۱- هزارویک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی،چاپ هشتم،سال۸۲،نشرافق.

زیـادی اکسـیژن را در آن جای داده و به زیر آب می رود . بزرگ ترین حیوانی که هنوز در جهان زنـدگی می کنـد وال آبی است طول بدن این حیوان تا ۳۰ متر می رسد و پس از رشد کامل ، ۱۵۰ تن وزن دارد و بچّه زا است .

اسب دریایی چه نوع حیوانی است؟

اسب دریایی حیوان عجیبی است که در دریاهازندگی می کنند و سـری مانند اسب دارد و البته بسیار کوچک تر از اسب است و طولش بیش از ۱۵ سانتیمتر نیست و دارای دمی پیـچ خورده است و پا نـدارد و با اسـتفاده از باله کوچکی که در پشت او به حالت عمودی است شنا می کند اسب دریایی در واقع یک ماهی غیرعادی است .

دوزیستان

شامـل حیوانـاتی می شود که در آب و خشـکی زنـدگی می کننـد و بهترین نمونه را می توان قورباغه مثال زد . در قرآن نـام قورباغه با لفظِ ضَفادِع که جمع ضَفْدع می باشد ذکر شده و به عنوان آفت و بلایی که خداوند بر قوم

ص:۱۴۵

گمراه موسی مسلّط کرده یاد کرده است .(۱)

کدام حیوان تخم هایش را بر پشت خود حمل می کند ؟

اکثر قورباغه ها تخم خود را در آب می گذارند . از تخم ها بچّه قورباغه هایی بیرون می آیند که بعدها قورباغه کامل می شوند . بعضی از قورباغه ها می توانند

بیرون از آب زاد و ولد کنند . تخم ها در کیسه ای بر پشت قورباغه قرار دارد و نوزادان همان جا سر از تخم بیرون می آورند . بچّه قورباغه ها بعدا می توانند واردآب شوند و یا برپشت والدین خود باقی بمانند تابه قورباغه کامل تبدیل گردند.

ص:۱۴۶

۱- ۱۳۳ / سوره اعراف .

۱۷ خزندگان (مارها)

خزندگان (مارها)

اَلزّحافات به معنی خزندگان است وبیشترین تغییررانسبت به دوزیستان دارند.(۱)

نـام حیّه و ثُعبان در آیاتی چنـد نام برده شـده است . حیّه به معنی مار است که در آیه ۲۰ سوره طه آمـده، فرمود : «فَاَلْقیها فَاِذا هِیَ حَیَّهٌ تَسْعی» ای موسی آن عصا را بینداز و آن را انداخت و فورا ماری شد که به تندی حرکت کرد .

ثُعبـان به معنای اژدها می باشـد که ۲ بـار در سـوره اعراف آیه ۱۰۷ آمـده و آیه ۳۲ سـوره شـعرا ذکر شـده است .متن در آیه مـذکور و ترجمه آن بـدین قرار می باشـد: «فَاَلْقی عَصاهُ فَاِذا هِیَ ثُعْبانٌ مُبینٌ» در این هنگام موسـی عصای خود را افکنـد و مار عظیم و آشکاری شد.

ص:۱۴۹

۱- Reptilia.

مارها حیوانات طویلی هستند که فاقد دست و پایند و دهانشان در جهت طول و عرض باز می شود .

مار زنگی چگونه در تاریکی شکار خود را پیدا می کند ؟

مار زنگی برای پیدا کردن شکار خود دارای چشم سومی است که به عمل شکار کمک بسیار مؤثری می کند مار زنگی برای اینکه موش را دنبال کند مسیری را که او تازه پیموده است با بو کشیدن طی می کند . طرز بو کشیدن بدین قرار است که ذرات بوداری را که موش بر سر راه خود روی زمین یا علف یا سنگ باقی گذاشته است با زبان کشیدن جمع می کند و بعد آنها را به سوی سقف دهان خود که حس شامه بسیار قوی دارد می برد. بدین طریق مار موش کوچک را که از همه جا بی خبر مشغول جویدن است دنبال می کند . ولی حیوان خزنده از کجا

حس می کند که به شکار خود نزدیک شده است ؟ از کجامی فهمد چه موقع باید

ص:۱۵۰

دنـدان هـای چنگکی خـود را بیرون آورد و مـوش را گـاز بگیرد ؟ مـار دارای چشـمان فوق العـاده ای است ولی آیـا در شـب ظلمانی شکار خود را تشخیص می دهد ؟ برای تحقیق در این باره آزمایشی انجام شده است .

یک مار زنگی و یک موش را در محلی زندانی کردند . چشم های مار را با نوار چسب محکم بسـتند . سـپس مایعی شـیمیایی در دهانش تزریق نمودنـد که به وسـیله آن اعصاب ذائقه او را بی حس کردند . اگر مار موفّق نمی شد شـکار خود را پیدا کند دلیـل آن بود که مارها شب هنگام برای یافتن راه خود از چشم ها اسـتفاده می کنـد . در این آزمایش مار نشان داد که حاضـر نیست با موش قایم باشک بازی کند و مار از محل شـکار خود اطلاع داشت و موش را با دقّت دنبال کرد و مانند فنری خود را به جلو پرتاب کرد و او را بلعید .

با اینکه مار نتوانسته بود شکار خود را ببیند یا لمس یا احساس کند یا صدای

ص:۱۵۱

او را بشنود ولی او را بلعید . در سر مار فرورفتگی هایی وجود دارد آیا مار حسی اسرارآمیز دارد یا راز مار در این فرورفتگی هاست ؟ در آزمایش بعدی با نوار چسبی روی این فرورفتگی ها را محکم بستند و برق را خاموش کردند و مار را با ده موش در آن محل رها ساختند .

در این دفعه چون روی آن فرورفتگی را محکم بسته بودند مار نتوانست یکی از موش ها را شکار کند و حیوان شناس آمریکایی ثابت کرد که در این رو فرورفتگی ها سلول های عصبی وجود دارد که توسط آنها می تواند شعاع های گرماده را دریافت کند و این حس به حدّی قوی است که اگر موش یا هر جسم دیگری درجه حرارت بدنش یک دهم (۱/۰) درجه از هوای اطراف بیشتر باشد مار می تواند آن را حس کند .

ص:۱۵۲

اژدها (مار بزرگ)

ثُعبان به معنای ماربزرگ است که در قرآن این نام ۲ بار آمده است .

«فَاَلْقی عَصاهُ فَاِذا هِیَ ثُعْبانٌ مُبینٌ » دراین هنگام موسی عصای خود را افکند و مار عظیم و آشکاری شد . (۱)

در تفسیر جوان می خوانیم : که تبدیل عصا به مار عظیم بدون شک یک معجزه است و با تفسیرهای مادّی معمولی نمی توان آن را توجیه کرد ، بلکه از نظر یک

فرد الهی و خداپرست که همه قوانین جهان ماده را محکوم اراده پروردگار می داند جای تعجّب نیست که قطعه چوبی تبدیل به حیوانی بزرگ شود و این فقط

۱- ۳۲ / شعراء، ۱۰۷ / اعراف .

در پرتو یک قـدرت مافوق طبیعت است. البتّه نباید فراموش کرد که در جهان طبیعت تمام حیوانات از خاک به وجودآمده اند و چوب ها و گیاهان نیز از خاکنـد ولی تبدیل یک چوب به مار فقط درپرتومعجزه و قدرت الهی امکان پذیراست و با مشاهده معجزه می توان به قدرت خدا پی برد . (1)

داستان حضرت موسی و مار

مار در قرآن با داستان حضرت موسی و فرعون در ارتباط است . چون در آن زمان ساحران بسیاری زنـدگی می کردند و با سحر خود مردم را فریب داده و از

۱- تفسیر جوان، محمد بیستونی، دارالکتب الاسلامیه، قطع جیبی، ۲۷ جلدی، جلد ۶، صفحه ۳۰۱ و ۳۰۲ .

خـدا دور ساخته بودنـد و حضـرت موسـی با خواست خـدا و تبدیل عصای خود به مار خشـمگین و بزرگ مردم را به پرسـتش خدای یکتا دعوت می کرد .

سحر و جادو در عصـر حضـرت موسـی تا عمق روح مردم نفوذ کرده بود آنان به شـدّت به سـحر معتقد بودند از این رو خدای توانا سحرشان را به باطل تبدیل کرد و قدرت حضرت موسی مردم را به سوی خدای یکتا سوق داد .

طول بلندترین مار جهان چه قدر است ؟

بلندترین مار جهان (آناکوندا) یا بوآی آبی است که در باتلاق ها و رودهای

آمریکای جنوبی زندگی می کند . طول بدن این حیوان گاه به ۱۱ متر می رسد .

این مار سمّی نیست امّا طعمه هایش را با پیچیدن بدن درازش به دور

آنها و فشار دادن و خفه کردن آنها از بین می برد.

مارها چگونه حرکت می کنند ؟

مارها پا ندارنـد ولی می تواننـد به سـرعت حرکت کننـد و روی زمین به چنـد روش بخزنـد . مارها معمولاً بدنشان را به حالت منحنی خم می کنند و خود در جهت خارج منحنی به زمین فشار می دهند و به جلو حرکت می کنند . همچنین می توانند بدن خود را حلقه کرده و دوباره صاف کنند و به جلو بکشند .

ص:۱۵۶

۱۸ طیور (هُدْهُدْ)

طیور به معنای پرنـدگان است. کلمه طیر و طیور به مناسبت های مختلف در جاهای مختلف و متعـدّد از قرآن کریم ذکر شـده است از جمله :

هُدْهُدْ و ذکر نام هدهد در قصه سـلیمان نبی و ملکه بلقیس آمده است . در زبان فارسی به آن شانه به سر می گویند. در سوره نمـل آیـه ۲۰ آمـده اسـت . «وَ تَفَقَّدَ الطَّیْرَ فَقـالَ مـالِیَ لا ـ اَرَی الْهُدْهُـدَ اَمْ کـانَ مِـنَ الْغـائِبینَ» (سـلیمان) در جسـتجوی پرنده(هدهد)برآمد و گفت چراهدهدرانمی بینم یااین که اوازغایبان است .

در داسـتان سـلیمان نبی هدهـد بود که برای او خبر آورد سـرزمینی است که در آن افراد خدا را نمی پرسـتند و ملکه ای به نام بلقیس دارند و حضرت سلیمان به دستور خدا مأمور هدایت آنها به اسلام شد .

گفتار پرندگان در قرآن

قرآن کریم محاوره ای را که میان حضرت سلیمان و هدهد صورت گرفته را

ص:۱۵۹

ضبط می کند و این نشانگر آن است که آن حضرت به گفتار پرندگان آگاه بوده است . حضرت سلیمان برای هدهد مأموریتی داشت و به خاطر این آن پرنده را انتخاب کرده بود که باهوش و ذکاوت بود و دارای حسّ ویژه ای بود که حتی از وجود آب درون زمین باخبر می شد . (۱) طوطی ها صدای حیوانات دیگر را به خوبی تقلید می کنند و قادرند کلمه ای را تلفّظ کنند اگرچه معنای آن را نفهمند.

امروزه صدای پرندگان را روی نوار کاست ضبط کرده و با شنیدن این صداها توانسته اند رموز زبان پرندگان را دریابند و از همین روش برای سخن گفتن با آنها و گاهی صیدشان یا دور کردنشان بهره می گیرند .

ص:۱۶۰

۱- تفسیر جوان ، محمد بیستونی ، قطع جیبی ، ۲۷ جلدی ، جلد ۱۵ ، صفحه ۲۷۷ و ۲۷۸ ، ۲۰ / نمل .

۱۹ کلاغ

غُراب به معنای کلاغ است و در سوره مائده آیه ۳۱ نام این حیوان ذکر شده است .

«فَبَعَثَ اللّهُ غُرابا یَبْحَثُ فِی الاَْرْضِ لِیُرِیَهُ کَیْفَ یُواری سَوْاَهَ اَخیهِ قالَ یا وَیْلَتی اَعَجَزْتُ اَنْ اَکُونَ مِثْلَ هذَا الْغُرابِ فَاُوارِیَ سَوْاَهَ اَخی فَاَصْبَحَ مِنَ النّادِمینَ» سپس خداوند زاغی را فرستاد که در زمین جستجو (و کندو کاو) می کرد تا به او نشان دهد چگونه جسد برادر خود را دفن کند، او گفت: وای بر من آیا من نمی توانم مثل این زاغ باشم و جسد برادرخود را دفن کنم و سرانجام (از ترس رسوایی و بر اثر فشار وجدان از کار خود) پشیمان شد .

کلاغ دارای منقار و پاهای سفید و زاغ دارای منقار و پاهای سرخ است.

ص:۱۶۳

این نام ۲ بار در قرآن آمده است .(۱)

غرابیب جمع غُراب است و در سوره فاطر آیه ۲۷ ذکر شده است .

آیا حیوانی مانند کلاغ سیاه مفید است ؟

مردم معمولاً کلاغ سیاه را مضر می دانند . امّا اگر یکی از آنها را بکشند محتوای چینه دانش مملو از کرم سفید است که این کرم آفتی سخت برای مزارع می باشد .(۲)

۱- تفسیر جوان ، محمد بیستونی ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه ، قطع جیبی ، ۲۷ جلدی ، جلد ۲ ، صفحه ۲۶۰ .
۲- نظری به طبیعت و اسرار آن .

۲۰ سَلْوی (بلدرچین)

سَلْوی (بلدرچین)

سَلوی (بـه معنی بلـدرچین اسـت) و در قرآن ۳ بـار در آیـات ۵۷ / بقره و ۱۶۰ / اعراف و ۸۰/طه ذکرشـده است.بلدرچین جزءپرنـدگان حلاـل گوشت است.یابَنیاِسْـرائیلَ قَـدْاَنْجَیْناکُمْ مِنْ عَـدُوِّکُمْ وَ واعَـدْناکُمْ جـانِبَ الطُّورِالاَْـیْمَنَ وَ نَزَّلْنـا عَلَیْکُمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوی(۸۰/طه).

شگفتی آفرینش پرندگان از زبان نهج البلاغه

خداونـد پدیـده هـای شـگفتی از جانـداران حرکت کننـده و بی جان ، برخی ساکن و آرام و بعضـی حرکت کننـده و بی قرار آفریـده است و شواهـد و نمونه هایی از لطافت صـنعت گری و قـدرت عظیم خویش بپا داشـته چنـدان که تمام اندیشه ها را به اعتراف واداشـته و سـر به فرمان او نهاده انـد . برخی از پرندگان را که جثّه سـنگین داشـتند از بالا رفتن و پروازهای بلند و دور بازداشت آن گونه که آرام و سنگین

در نزدیکی زمین بال می زنند . پرندگان را با لطافت قدرتش و دقّت صـنعتش در رنگ های گوناگون با زیبایی خاصـی رنگ آمیزی کرد . گروهی از آنها را تنها و

ص:۱۶۷

یک رنگ بیاراست که رنگ دیگری در آن راه ندارد و با یک رنگ بسیار زیبایند .

گروه دیگری را در رنـگ مخالف آن فرو برد و جز اطراف گردنشان که چونان طوقی آویخته مخالف رنگ انـدامشان است و گروه دیگری که رنگین کمان رنگ هاست و انسان از آنها مات و مبهوت می شود . (۱)

مهاجرت پرندگان

هر سـال هزاران هزار پرنـده مهاجر از یک سو به سوی دیگر مهاجرت کرده و در فصل های بعـدی دوباره مقصـد اولیه خود را باز می یابند و عجیب تر اینکه گاهی هفته ها بدون یک لحظه توقف در شب و روز به پرواز خود ادامه می دهند

۱- نهج البلاغه قرآن ناطق علی بن ابیطالب علیه السلام ترجمه مرحوم دشتی.

بـدون آنکه غـذا نیاز داشـته باشـند و قبل از پرواز با یک الهام درونی شـروع به پرخوری کرده و بیش از اندازه غذا می خورند (سوخت گیری می کنند) تا انرژی لازم برای پرواز طولانی را داشته باشند. آنها از قوه مغناطیسی قطب زمین و پیدا کردن مسیر خود استفاده می کنند .

چرا پرندگان بیشتر به شکل V پرواز می کنند

وقتی یک پرنده در هوا بال می زند آن را مرتبا به پایین می راند و بال زدن برای پرنده بعدی ، سـهل و آسان می شود به همین دلیل وقتی پرندگان به شکل V

حرکت می کنند کمتر خسته می شوند . و مقدار قابل ملاحظه ای انرژی خود را ذخیره می کنند .

مانند ماهی ها که هرگاه دسـته جمعی مهاجرت می کنند به شـکل مخروطی حرکت می کنند و با این روش سـرعت آنها شش برابر

ص:۱۶۹

بیشتر از حرکت انفرادی می شود . (۱)

فن پیچیده پرواز در پرندگان

سـال ها انسان به دنبال کشف راز پرواز بوده و یا فکر اینکه چطور پرنـدگان برخلاف نیروی جاذبه زمین به بالا پرواز می کنند و به آسانی و

نرم و راحت در آسـمان پرواز می کننـد ذهن او را مشـغول کرده بود ، بعـدها نیروی بالابر را کشف کردند و با اسـتفاده از آن رفتن هواپیما به بالا را توجیه کردند .

اگر جسمی دارای دو سطح متفاوت باشد (مانند بال های پرندگان یا بال های

۱- پیام قرآن جلد ۲ ، آیت اللّه مکارم شیرازی .

هواپیما که سطح بالائی دارای انحناء است) اگر به طور افقی حرکت کند نیروی خاصّی در آن پیدا می شود که آن را به بالا می کشد ولی ایجاد سرعت اولیه برای نیروی بالابر و چگونگی خنثی کردن این نیرو برای فرود و چگونگی تغییر مسیر و شکل مناسب برای پرواز و ابزار مخصوص برای پرواز (مثل پر که هم سبک است و به بالا ـ رفتن کمک می کند) همه این ها را خدای یکتا در وجود پرندگان بدون کم و کاست قرار داده است و جمله «ما یُمْسِکُهُنَّ اِلَّا

الرَّحْمن» (پرندگان را جز خداوند بر فراز آسمان نگه نمی دارد)(۱) اشاره به همین معنی است . (۲)

ص:۱۷۱

۱- ۱۹ / ملک .

۲- خطبه ۱۸۵ صفحه ۲۱ و ۲۲ مرحوم دشتی .

شگفتی آفرینش طاووس از زبان علی بن ابیطالب علیه السلام

یکی از شـگفت انگیزترین پرنـدگان از نظر خلقت طـاووس است . خداونـد طاووس را در اسـتوارترین شـکل موزون آفریـد و رنـگ پر و بـالش را به نیکوترین رنـگ هـا بیاراست با بال های زیبا که پرهای آن روی یکـدیگر انباشـته و دُم کشـیده اش که چون به سوی مادّه پیش می رود آن را ماننـد چتری می گشایـد و بر سـر خود سایبان می سازد و گویا بادبان کشتی است ، که ناخدا آن را

برافراشته است .

طاووس به رنگ های زیبای خود می نازد و خوشـحال و خرامان دُم زیبایش را به این سو و آن سو می چرخاند و به سوی مادّه می تازد . چون خروس می پرد . سر پرهای طاووس چونان شانه هایی است که از نقره ساخته و گردی های

ص:۱۷۲

شگفت انگیز آفتاب گونه که به پرهای اوست از زرناب و پاره های زِبَرجَد بافته شده است . اگر رنگ های پرهای طاووس را به روییدنی های زمین تشبیه کنی خواهی گفت : دسته گلی است که از شکوفه های رنگارنگ گل های بهاری فراهم آمده است و پرده های رنگارنگ یمن است و اگر آن را با زیورآلات مقایسه کنی چون نگین های رنگارنگی است که در نواری از نقره و جواهرات زینت شده است.(۱)

شگفتی رنگ آمیزی پرهای طاووس

بر فراز گردن طاووس به جای یال کاکُل سبزرنگ و پُرنقش و نگاری وجود

ص:۱۷۳

۱- نهج البلاغه، خطبه ۱۶۵، صفحه ۷، با ترجمه مرحوم دشتی.

دارد که در برآمدگی گردنش چونان گردنبندی نفیس و زنگار است و از گلوگاه تا روی شکمش به زیبایی رنگ آمیزی شده یا چون پارچه حریر برّاق می ماند . رنگ سبز تُند به همراه رنگ های گوناگون آمیخته و دنیای خاصی دارد و انسان با دیدن این همه عجایب و زیبایی به عظمت خدای یکتا پی خواهد برد.(۱)

ص:۱۷۴

۱- نهج البلاغه، خطبه ۱۶۵، صفحه ۷، با ترجمه مرحوم دشتی.

۲۱ و ۲۲ جوارح (سگ و یوزپلنگ)

جوارح (سگ و یوزپلنگ)

جَوارح به معنی حیواناتی مانند سگ و یوزپلنگ و ... است . در قرآن نام جوارح یک بار آمده است . آنجا که می فرماید : «یَسْئَلُونَکَ ماذاآا اُحِلَّ لَهُمْ قُلْ اُحِلَّ لَکُمُ الطَّیِّباتُ وَ ما عَلَّمْتُمْ مِنَ الْجَوارِحِ مُکَلِّبینَ تُعَلِّمُونَهُنَّ مِمّا عَلَّمَکُمُ اللّهُ فَکُلُوا مِمّآاَمْسَکْنَ عَلَیْکُمْ وَاذْکُرُوا اسْمَ اللّهِ عَلَیْهِ وَ اتَّقُوا اللّهَ اِنَّ اللّهَ سَریعُ الْحِسابِ» از تو سؤال می کنند چه چیزها برای آن ها حلال شده است بگوآن چه پاکیزه است برای شما حلال گردیده و (نیز صید) حیوانات شکاری که از آن چه خداوند به شما تعلیم داده به آن ها یاد داده اید (برای شما حلال است) پس از آن چه این حیوانات برای شما (صید می کنند و) نگاه می دارند بخورید و نام خدا را (به هنگام فرستادن حیوان برای شکار) بر آن برید و از خدا بپرهیزید که خداوند

ص:۱۷۷

سریع الحساب است.(۱)

سگ

از سگ در سوره اعراف آیه ۱۷۶ یاد شده است. «وَ لَوْ شِئْنا لَرَفَعْناهُ بِها وَ لکِنَّهُ اَخْلَدَ اِلَی الْاَرْضِ وَ اتَّبَعَ هَویهُ فَمَثَلُهُ کَمَثَلِ الْکَلْبِ اِنْ تَحْمِل عَلَیْهِ یَلْهَث اَوْ تَتْرُکْهُ یَلْهَث ذلِکَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذینَ کَذَّبُوا بِایتِنا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُم یَتَفَکَّرُونَ» و اگر می خواستیم (مقـام) او را بـا این آیـات (و علوم و دانش هـا) بالاـ می بردیم (امـا اجبـار بر خلاـف سـنت ماست لـذا او را به حال خود رها ساختیم) ولی او به پستی گرایید و از هوای نفس خویش پیروی کرد ، او همچون سگ (هار) است که اگر به

۱ ۴ / مائده.

ص:۱۷۸

۱- ۴ / مائده.

او حمله کنی دهانش را باز و زبانش را برون خواهد کرد و اگر او را به حال خود واگذاری باز همین کار را می کند (گویی آن چنان تشنه دنیاپرستی است که هرگز سیراب نمی شود) این مثل جمعیتی است که آیات ما را تکذیب کردند این داستان ها را (برای آن ها) بازگو کن شاید بیندیشند (و بیدار شوند) .

در سوره کهف نیز از سگ یاد شده است . سگ یکی از همراهان اصحاب کهف بود و به منزله رفیقی با آنان به غار رفت . در این سوره ۴ بار از سگ یاد شده است . در زندگی اعراب سگ همواره با آنها همراه بوده و نگهبان جان و مال و خانه و گلّه اش محسوب می شد و در کوچ و سفر همراه آنها گلّه را از وجود گرگ حفظ می کرد . سگ حیوان قانع و صبوری است و دارای چنگال بوده و خوردن گوشتش حرام است .

ص:۱۷۹

حکم ظرفی که سگ لیس زده است ؟

ظرفی را که سگ لیس زده است نجس است و اول باید با خاک پاک خاکمال کرد و سپس آن را آب کشید .

بررسی رفتار حیوانات اهلی

جانوران ناگزیر از ایجاد ارتباط با یکدیگر هستند و البته آنان از برقراری ارتباط کلامی ناتوانند و اما به شیوه های دیگری با یکدیگر صحبت می کنند .

هنگامی که سگی بدن خود را قوس داده و به سمت جلو خم می شود بدین صورت به آنها و همنوعان دیگر و حتی انسان اعلام می کند میل شدیدی به بازی داشته و می خواهد بازی کند .(۱)

۱- ارتباط در دنیای جانوران .

برقراری ارتباط در حیوانات

اگر سگ اهلی به همنوع خود که در کنارش ایستاده با پوزه ضربه بزند با این حرکت به او می گوید فعلاً حرکت نکن .

اگر گربه های اهلی را در نظر بگیرید مالیدن پوزه به یکدیگر نشانه احوالپرسی صمیمانه است .

انواع حرکات ، اصوات و بوها هریک به نوعی مفهوم خاصی را دربرگرفته و نقش مهمّی را در دنیای ارتباط حیوانات ایفا می کنند و حتی نقش ها و طرح های خاصی که روی بدنشان قرار دارد به وسیله آنها پیام هایی را به جانوران دیگر می رسانند (۱).

ص:۱۸۱

۱- ارتباط در دنیای جانوران ، جلد ۱ ، صفحه ۲ و ۳.

انواع آوای هشداردهنده در حیوانات

پرندگان با سرودن آوازهایی با هم صحبت می کنند و این آواها دارای سه نوع نغمه هستند :

۱ صدای تهدیدآمیز برای دور کردن پرندگان از آشیانه و تعیین حد و مرز قلمرو خود .

۲ صدای خطر برای آگاه ساختن همنوعان .

۳ صدای جفت یابی و بهترین آوای پرندگان همان آوای جفت یابی است .

مرغان نوروزی با ایجاد آواهای ساده به همنوعان خود می گویند (اینجا

محدوده من است) مرغان توکانیز محدوده خود را این گونه مشخص می کنند .

دارکوب ها با منقار قوی و نوک تیز تنه درختان را سوراخ می کنند . دارکوب های نر ضرباتی تند و متوالی بر تنه درختان ایجاد سر و صدا کرده

ص:۱۸۲

که قلمرو خود را معرفی می کنند .

دارکوب ۲۵ ضربه در ثانیه به درخت می کوبد و این کار برای تغذیه می باشد .

برخی از حیوانات برای دور کردن حیوانات دیگر از قلمرو خود از چنگال های قوی خود استفاده می کنند و برخی بوهای تند و زننده ای را در محیط پخش می کند. گربه های خانگی موهای بدن خویش را سریعا پوش داده و مانند برق از جا می پرند تا برتری خود را نشان دهند .

خرس ها برای اینکه قلمرو خود را مشخص کنند بر تنه تنومند درختان پنجه کشیده و پوسته درختان را خراش می دهند و به رقیبان خود محدوده قلمرو خویش را مشخص می کنند .

پروفسور کنراد لورنس موفق شده زبان جانوران را کشف کند او

ص:۱۸۳

می گوید : هنگامی که غازها متوالیا صدا می کنند یا هفت مرتبه پشت سر هم می گویند (قاقا) معنی آن این است که (مزاحم ما نشوید) ما اینجا خوراکی داریم و وضع ما خوب است .

اگر شش بار صدا کنند معنی آن است که در میان علفزار خوراکی زیاد نیست کمی دیگر علف بخوریم . اگر ۵ بار صدا کنند یعنی اینکه باید سرعت کمتر شود و اگر ۳ مرتبه صدا بزنند یعنی دقت کنید آهسته تر . (۱)

جیرجیرک ها و ملخ ها با مالیدن پاهای عقب به هم صدا تولید می کنند ران های عقب آنها دندانه دار هستند و مانند ارّه ای آنها را بر

۱- کتاب حواس اسرارآمیز حیوانات (۱ و ۲)، وتیوس دروشر، چاپ اول، ۵۸.

بال سخت خود می کشد .

برخی دیگر پاهای جلوی خود را به هم می مالند یا فک های خود را به هم می سایند تا صدا دربیاید و این حشرات با پاهای جلوی خود که پرده بسیار کوچکی مانند پرده گوش دارند و با اعضاء حساسی که در قسمت عقب بدنشان واقع است می شنوند .

کدام حیوان سد می سازد ؟

سگ آبی حیوانی منحصر به فرد است که در آمریکای شمالی و قسمتی از اروپا و آسیا یافت می شود .

این حیوان جونده است که از موش صحرایی بزرگ تر است . سگ های آبی در کنار رودخانه ها زندگی می کنند و خانه های خود را به شکل

ص:۱۸۵

خاصی می سازند که یک ورودی در زیر آب دارد و حیوان با شناکردن به داخل آن رفته می شود .

آنها درختان را جویده و تنه های درخت را می اندازند و با آنها سدی در طول رودخانه می سازند و سپس با انداختن درختان بیشتر و انباشتن آنها در وسط حوضچه ای پدید می آورند و لانه ای در کنارش می سازند با گل و لای فضاهای دیگر آن مسدود می کنند . (۱)

۱- هزارویک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی،چاپ هشتم،سال۸۲،نشرافق.

۲۳ خوک

اَلْخِنْزیر به معنای خوک است.خوک حیوانی پستاندار می باشد و نام آن ۳ بار در قرآن آمده است(۳و۶۰/مائده) اِنَّما حَرَّمَ عَلَیْکُمُ الْمَیْتَهَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزیرِ وَما اُحِلَّ بِهِ لِغَیْرِاللّهِ فَمَنِ اضْطُرَّ غَیْرَ باغٍ وَلا عادٍفَلااِثْمَ عَلَیْهِ اِنَ اللّهَ غَفُورٌ رَحیمٌ (۱۱۵/نحل).

و این حرمت ، به سبب مسائل زیادی است که اوّلینِ آنها ساختن شخصیّت مؤمن و مسلمانی است که از ممیّزات این شخصیّت ، پرهیز از خوردن گوشتِ خوک و پای بند بودن او بر اطاعت از امور دینی است .

دلایل حرمت خوردن گوشت خوک

یکی از دلایل ممنوعیّت خوردن گوشت خوک این است که آنها آزادانه رشد می کنند و هیچ محدودیّت و مراقبتی از آنها

نمی شود پس منبع بسیاری از انگل ها هستند، که مهمّ ترین آنها

ص:۱۸۹

کرم کدو و کرم تریشین است .

طبیعی دانان خوک را جزء خانواده ضخیم جلدان می دانند و خوک وحشی و اسب آبی از این گروه هستند و خداوند خوردن گوشت خوک را برای یهود نهی و برای مسلمانان حرام کرده است و «در فرهنگ لاروس مدیکال» چنین می خوانیم در کشورهایی که خوک زیاد مصرف می کنند مرض لادرری زیاد دیده می شود و این مرض همان کرم کدو یا تنیا است که در گوشت گوسفند و ... دیده نمی شود .

از خوردن گوشت خوک کرم تریشین (تریکین) نیز بوجود می آید .

تریکین کرم کوچکی است که نر آن یک میلی متر و ماده آن ۳ میلی متر قطر

دارد و در عرض یک ماه می تواند ۱۵ تخم بگذارد و اگر تریکین وارد بدن انسان

شود ، گلبول های سرخ خون ابتدا شروع به ازدیاد کرده و بعد کم کم از بین می روند و کار به جایی می رسد که گلبول سرخ خون خیلی کم می شود و انسان دچار مرض کم خونی می گردد و ممکن است این حالت در بعضی ها به مرگ بینجامد .

و اگر تریکین وارد معده شود جدار آهکی خود را در اثر اسیدهای معده از دست داده و به سرعت تولیدمثل می کند و از راه معده وارد خون می شود (۱) و اولین اثر آن سرگیجه و تب های مخصوص و اسهال است .

و دردهای رماتیسمی و خارش داخل بدن ، تراکم پی ها ، کوفتگی و خستگی و

ص:۱۹۱

۱- آیات الاحکام ، جلد ۲ ، نوشته میرخانی .

جمع شدن عضلات صورت و درد ناشی از ضعف فوق العاده در بدن به وجود می آید و پس از چهار پنج روز مرگ فرا می رسد و اگر کرم ها سه هفته در بدن باشند به معده حمله می کنند و اگر هفت هفته باشد به ریه هجوم می برند و مریض را می کشند و مرضی که از کرم تریکین حاصل می گردد (تریکوز) می نامند .

گوشت خوک دارای چربی بسیار فراوان است و خورنده این گوشت نیاز شدیدی به آب پیدا می کند .

زیان های معنوی و اخلاقی خوردن گوشت خوک

در علوم طبیعی ثابت کرده اند که انسان گوشت هر حیوانی را زیاد بخورد

متّصف به اخلاق برجسته آن حیوان می شود اگر گوشت گاو را دائما بخورد

ص:۱۹۲

صفت گاوی و زورمندی درونی در او بوجود می آید و اگر گوشت گوسفند را زیاد مورد استفاده قرار دهد خوی نرم گوسفندی پیدا می کند (۱)و خوردن زیاد گوشت خوک اخلاق شبیه خوک ها تولید می کند و خوک ها در بی غیرتی و بی ناموسی معروفند و هیچ گونه آدابی در زناشویی آنها وجود ندارد.

هیچ عصبانیّت جنسی در وجودشان پیدا نمی شود و اروپائیان متوجّه ضعف این حیوان شده اند و هرکس را که بخواهند به بی غیرتی و صفات زشت بخوانند به

۱ آیات الاحکام ، جلد ۲ ، نوشته میرخانی .

خوک مثال می زنند.

ص:۱۹۳

۱- آیات الاحکام ، جلد ۲ ، نوشته میرخانی .

یکی دیگر از زیـان هـای خوک این است که هرگونه کثافتی را پیـدا کنـد می خورد و از هیـچ باک نـدارد در نتیجه وجودش سراپا کثافت می شود و به همین دلیل خوک پست تر از سگ شمرده شده ، چون در سگ صفات خوبی وجود دارد که انسان از او یاد بگیرد ولی در خوک این صفات وجود ندارد .

ص:۱۹۴

۲۴ گرگ

الذِّئب به معنای گرگ است و این لفظ ۳بار در قرآن آمده است (۱۳ و ۱۴ و ۱۷/یوسف).

گرگ از حیوانات وحشی است که در جزیره العرب یافت می شود و چوپانان و بادیه نشینان به سبب غارت گاوها و گوسفندهایشان از گرگ در رنج و عذابند و گرگ را دشمن خود و مردم روستا می دانند .

اگر گرگ ها گرسنه باشند و به صورت گروهی هم باشند بسیار خطرناکند .

ص:۱۹۷

صحنه سازی حمله «گرگ» به یوسف علیه السلام توسط برادرانش

«قالَ اِنّی لَیَحْزُنُنی اَنْ تَـذْهَبُوا بِه وَ اَخافُ اَنْ یَأْکُلَهُ الـذِّئْبُ وَ اَنْتُمْ عَنْهُ غفِلُونَ» (پدر) گفت: من از دوری او غمگین می شوم و از این می ترسم که گرگ او را بخورد و شما از او غافل باشید .(۱)

«قالُوا لَئِنْ اَکَلَهُ الذِّئْبُ وَ نَحْنُ عُصْبَهٌ اِنّا اِذا لَخسِرُونَ»

گفتند : اگر او را گرگ بخورد با این که ما گروه نیرومندی هستیم ما از زیانکارترین خواهیم بود (و هرگز چنین چیزی ممکن نیست) .(۲)

ص:۱۹۸

۱- ۱۳ / یوسف .

۲- ۱۴ / یوسف .

در روایتی در ذیل آیات فوق از پیامبر صلی الله علیه و آله می خوانیم که :

« لا تُلَقِّنُوا الْکَذّابَ فَتَکْذِبُ فَاِنَّ بَنی یَعْقُوبَ لَمْ یَعْلَمُوا اَنَّ الذِّئْبَ یَأْکُلُ الْاِنْسانَ حَتّی لَقَّنَهُمْ اَبُوهُمْ»

به دروغگو تلقین نکنید تا به شما دروغ گوید ، چرا که پسران یعقوب تا آن موقع نمی دانستند که ممکن است گرگ به انسان حمله کند و او را بخورد و هنگامی که پدر این سخن را گفت از او آموختند » .(1)

اشاره به این که گاه می شود طرف مقابل توجه به عذر و بهانه

۱- «نورالثقلین»، جلد ۲، صفحه ۴۱۵.

و انتخاب راه انحرافی ندارد ، شما باید مراقب باشید که

خودتان با احتمالات مختلفی که ذکر می کنید ، راه های انحرافی را به او نشان ندهید .

داستان صحنه سازی حمله «گرگ» به حضرت یوسف علیه السلام توسط برادرانش را ذیل آیات مذکور در تفسیر نمونه مطالعه فرمائید .

ص:۲۰۰

۲۵ شیر

اَلْقَسْوَرَه به معنای شیراست همان سلطان جنگل ها، در آیه۵۱سوره مدثراز شیر نام برده شده است آنجا که می فرماید؛ فَرَّتْ مِنْ قَسْوَرَهٍ: که از شیر فرار کرده اند.

شیرها به صورت دسته جمعی در زیستگاه خود یعنی بیشه ها زندگی می کنند. بیشه ها محدوده قدرت نمایی و قلمرو خاص آنان است و حدود ۲۰ کیلومتر (۱۲ مایل) را در برمی گیرد .

در رأس هر دسته از شیرها یک شیر نر قرار دارد که همراه با شیرهای ماده و بچّه های خود خانواده ای را تشکیل می دهند .

شیر نر نعره های وحشتناکی کشیده و به این صورت قدرت خود را به رقیبان نشان می دهد و آنان را از وجود قلمرو خود آگاه می سازد .

صدای غرّش شیر نر ۸ کیلومتر (۵ مایل) دورتر می رود و

ص:۲۰۳

شنیده می شود .

در اجتماع شیرها معمولاً ماده ها وظیفه تغذیه گروه را برعهده دارند و هنگامی که به صورت دسته جمعی به شکار می پردازند غـذای گروه را فراهم می آورند و ماده شیر از فرزندانش هم مراقبت می کند و روش شکار را می آموزد. ماده شیرها با بوی مخصوصی که درمحیط پخش می کنند آمادگی خود را برای جفت گیری اعلام می کنند . (۱)

۱ ارتباط دردنیای جانوران،جلد۱.

ص:۲۰۴

۱- ارتباط دردنیای جانوران،جلد۱.

۱۲۶الاغ

اَلْحِمار به معنی الاغ با لفظ مفرد و جمع ۵ بار در قرآن ذکر شده است .

در آیه ۵ سوره جُمُعَه کسانی که به کتابهایشان عمل نمی کننـد (مثل تورات) به خری مثال زده شـده اند که کتاب هایش را بر پشت خود می کشـد و منظور یهودانی هسـتند که تورات می خواندنـد ولی به دسـتوراتش عمل نمی کردنـد و از این رو قرآن آنها را به حِمار تشبیه کرده است .

در سوره لقمـان آیه ۱۹ لقمان فرزنـدش را به تواضع و زیبایی باطن و عـدم تکبّر و غرور سـفارش می کنـد و از او خواسـته که صدایش را بلند نکند و فریاد بلند نزند ، چون اگر فریاد بلند امتیازی داشت این امتیاز به حِمار تعلّق می گرفت .

ص:۲۰۷

در آیات ۲۵۹ سوره بقره و ۸ نَحْل و ۵۰ مُدَّثِّر از حِمار نام برده شده است .

قاطر (استر)

«وَ الْخَيْلَ وَ الْبِغالَ وَ الْحَميرَ لِتَرْكَبُوها وَ زينَةً وَ يَخْلُقُ ما لا تَعْلَمُونَ» (و همچنین) اسب ها و استرها و الاغ ها را آفرید تا بر آن ها سوار شوید و هم مایه زینت شما باشد و چیزها (وسایل نقلیه دیگر) می آفریند که شما نمی دانید (۱)

زینت در این جا یک مسأله تشریفاتی نیست و برای کسی که

۱- ۸ / نحل .

بـا محتوای تعلیمات قرآن آشـنا است این مطلب روشن است ، بلکه یک نوع زینت است که اثر آن در زنـدگی اجتماعی ظاهر می گردد ، برای پی بردن به این حقیقت کـافی است منظره و حال کسـی را که باپای پیاده یک راه طولانی بیابانی را پیموده و خسـته و کوفته و ناتوان به مقصد رسـیده ، به طوری که تا مدتی هیچ کاری از او ساخته نیست و نشاطی در او دیده نمی شود ، با منظره کسـی مقایسه کنیم که بر یک مرکب راهوار سوار شـده زودتر به مقصـد رسـیده نیروی خود را از دست نـداده، نشاط خود را کاملاً حفظ کرده و آماده انجام هدف های خود و استفاده از وقت و نیروی خویش است ، آیا این زینت نیست؟

ص:۲۰۹

در پایـان آیه به مسـأله مهم تری اشـاره کرده و افکـار را به وسایـل نقلیه و مرکب های گوناگونی که در آینـده در اختیار بشـر قرارمی گیرد و بهتر و خوب تر از این حیوانات می توانـد اسـتفاده کنـد متوجّه می سازد و می گوید : « خداوند چیزها (وسایل نقلیه دیگر) می آفریند که شما نمی دانید : وَ یَخْلُقُ ما لا تَعْلَمُونَ ».

ص:۲۱۰

۲۷ اسب

در قرآن از اسب به دو صورت صریح و مستعار یعنی با اشاره مانند ضامِر و صافِناتُ الجِیاد یاد شده است . جیاد در سوره ص آیه ۳۱ آورده شده است . صافنات (اسبی است که بر ۳ پا می ایستد و گوشه پای چهارم را روی زمین می گذارد) و اَلْخَیْل گروه اسبان است و در (۱۴ / آل عمران) (۶۶ / انفال) (۸ / نحل) (۶۴ / اسراء) (۶ / حشر) از اسب یاد شده است . عرب ها از اسب برای تفریح و جنگ و کوچ و باربری استفاده می کردند .

«زُیِّنَ لِلنّاسِ حُبُّ الشَّهَواتِ مِنَ النِّساءِ وَ الْبَنینَ وَ الْقَناطیرِ الْمُقَنْطَرَهِ مِنَ الذَّهَبِ وَ الْفِضَّهِ وَ الْخَیْلِ الْمُسَوَّمَهِ وَ الْأَنْعامِ وَ الْحَرْثِ ذلِکَ مَتاعُ الْحَیوهِ الدُّنْیا وَ اللّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَئابِ» محبّت امور مادّی ، از زنان و فرزندان و اموال هنگفت از

طلاـ و نقره و اسب های ممتاز و چهارپایان و زراعت در نظر مردم جلوه داده شده است (تا در پرتو آن ، آزمایش و تربیت شوند ، ولی) این ها (در صورتی که هدف

ص:۲۱۳

نهایی آدمی را تشکیل دهند ،) سرمایه زندگی پست (مادّی) است و سرانجام نیک (و زندگی والا و جاویدان) ، نزد خدا است .(۱)

«اسب های ممتاز» وسیله آزمایش تربیت انسان

واژه «خَیْل» اسم جمع است وبه معنی اسب ها یا اسب سواران، هردواست، البتّه درآیه مورد بحث منظور، همان معنی اول است .کلمه «مُسَوَّمَه» در اصل به معنی نشان دار است و نشان داشتن آن ، یا به خاطر برازندگی اندام و مشخّص بودن چهره و یا به خاطر تعلیم و تربیت آن ها و آمادگی برای سواری در میدان جنگ است. بنابراین آیه

موردبحث به شش چیزاز سرمایه های مهمّ زندگی که عبارتند از؛ زن، فرزند، پول های نقد، مرکب های ممتاز، چهارپایانی که در دام داری مورد استفاده هستند (اَنْعام) و زراعت ها (حَرْث) اشاره می کند که ارکان زندگی مادّی انسان را تشکیل می دهند .

ص:۲۱۴

۱- ۱۴ / آل عمران .

۲۸ فیل

فیل

حیوان عظیم الجثه ای که در قرآن در آیه ۱ سوره فیل از آن یاد شده است . فیل ها حیوانات منزوی و گوشه گیری هستند .

قدرت نمایی عجیب خداوند کعبه

«أَ لَمْ تَرَ کَیْفَ فَعَلَ رَبُّکَ بِأَصْحابِ الْفِیلِ»

آیا ندیدی که پرودگارت با پیلداران چه کرد؟!(۱)

واژه «فیل» در آیه، اسم جنس می باشد و منظور از آن، «فیل ها» است، نه یک «فیل». این رویداد عجیب به باور بیشتر دانشمندان در سال ولادت پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله روی داد، و حادثه به گونه ای شگفت آور بود که آن سال را

۱- ۱ / فیل .

«عام الفیل» نامیدند و مبدأ تاریخ عرب شناخته شد.(۱)

چرا فیل ها گوش های بسیار بزرگی دارند ؟

گوش فیل هابسیار بزرگ است چون آنها را خنک می کند.

فیل ها در مناطق بسیار گرم زندگی می کنند، آنها گوش های خود را حرکت می دهند تا خود را خنک کنند.(۲)

ص:۲۱۸

۱- بحار الانوار، ج ۱۵، ص ۱۴۵ ۱۳۰؛ بلوغ الارب، ج ۱، ص ۲۶۳ ۲۵۰؛ سیره ابن هشام، ج ۱، ص ۶۳ ۳۸؛ کامل ابن اثیر، ج ۱، ص ۲۶۴ ۲۶۰.

۲- هزار و یک پرسش درباره حیوانات ، ترجمه رضوان دزفولی، چاپ هشتم، سال ۸۲، نشر افق .

۲۹ اَبابیل

ابابیل نوعی پرنـده است که در قرآن در سوره فیل آیه ۳ نام آن در جریان حمله فیل سواران حبشـی به مکه مکرمه و بازگشت (ابرهه) رهبر شکست خورده و دلیل آن که سپاهیانش به بدترین صورت ممکن نابود شدند، ذکر شده است .

داستان اصحاب فیل

« ذونواس » پادشاه یمن ، مسـیحیان نجران را که در نزدیکی آن سرزمین می زیستند ، تحت شکنجه شدید قرار داد ، تا از آیین مسـیحیت بازگردند . بعد از این جنایت بزرگ مردی به نام « دوس » از میان آنها جان سالم به دربرد و خود را به « قیصر روم » که بر آیین مسیح بود رسانید و ماجرا را برای او شرح داد . از

ص:۲۲۱

آنجا که فاصله میان « روم » و « یمن » زیاد بود ، « قیصر » نامه ای به « نجاشی » سلطان حبشه نوشت ، تا انتقام نصارای نجران را از « ذونواس » بگیرد و نامه را با همان شخص برای نجاشی فرستاد . نجاشی سپاهی عظیم بالغ بر هفتادهزار نفر به فرماندهی شخصی به نام « اریاط » روانه یمن کرد . (ابرهه نیز از فرماندهان این سپاه بود) . « ذونواس » شکست خورد و « اریاط » حکمران یمن شد، بعد از مدتی ابرهه بر ضد او قیام کرد و او را از بین برد وبرجای او نشست . خبر این ماجرا به نجاشی رسید . او تصمیم گرفت ابرهه را سرکوب کند . ابرهه برای نجات خود موهای سر را تراشید و با مقداری از خاک یمن به نشانه تسلیم کامل نزد نجاشی فرستاد و اعلام وفاداری کرد . نجاشی وقتی چنین دید، او را بخشید و در پُست خود ابقاء نمود . در این هنگام ابرهه برای اثبات خوش خدمتی کلیسای بسیارزیبا

ومهمی برپاکرد که مانند آن درآن زمان در کره زمین وجود نداشت و به دنبال آن

تصـمیم گرفت مردم شبه جزیره عربستان را به جای کعبه به سوی آن فراخواند و تصمیم گرفت آنجا را کانون حج عرب سازد و مرکزیت مهم مکه را به آنجـا منتقـل کنـد . به همین منظور مبلغـان بسـیاری به اطراف و در میـان قبایل عرب و سـرزمین های حجاز فرسـتاد . اعراب که سـخت به مکه و کعبه علاقه داشـتند و آن را از آثار بزرگ ابراهیم خلیل می دانستند ، احساس خطر کردنـد . طبق بعضـی روایات گروهی آمدنـد و مخفیانه کلیسا را آتش زدنـد و طبق نقل دیگری بعضـی آن را مخفیانه آلوده و ملوَّث ساختنـد و به این ترتیب دربرابر این دعوت بزرگ ، عکس العمل شدیـد نشان دادنـد و معبـد ابرهه را بی اعتبار کردند . ابرهه سخت خشمگین شد و تصمیم گرفت خانه کعبه را به کلی ویران سازد تا هم انتقام گرفته باشد و هم عرب را متوجه معبد جدید کند .

با لشگر عظیمی که بعضی از سوارانش از فیل استفاده می کردند ، عازم مکه

ص:۲۲۳

شد. هنگامی که نزدیک مکه رسید ، کسانی را فرستاد تا شتران و اموال اهل مکه را به غارت برند و در این میان دویست شتر از عبدالمطلب غارت شد . ابرهه کسی را به داخل مکه فرستاد و به او گفت بزرگ مکه را پیدا کند و به او بگوید : ابرهه پادشاه یمن می گوید : من برای جنگ نیامده ام ، تنها برای این آمده ام که این خانه کعبه را ویران کنم ، اگر شما دست به جنگ نبرید ، نیازی به ریختن خونتان ندارم .

فرستاده ابرهه وارد مکه شد و از رییس و شریف مکه جستجوکرد،همه عبدالمطلب را به او نشان دادند، ماجرا را نزد عبدالمطلب بازگو کرد، عبدالمطلب نیز گفت : ما

توانایی جنگ با شما را نداریم و اما خانه کعبه را خداوند خودش حفظ می کند .

فرستاده ابرهه به عبدالمطلب گفت : باید با من نزد او بیایی ، هنگامی که عبدالمطلب وارد بر ابرهه شد ، او سخت تحت تأثیر قامت بلند و قیافه جذاب و

ابهت فوق العاده عبدالمطلب قرارگرفت ، تا آنجا که ابرهه برای احترام او از جا برخاست و روی زمین نشست و عبدالمطلب را درکنار دست خود جای داد ، زیرا نمی خواست او را روی تخت در کنار خود بنشاند ، سپس به مترجمش گفت : از او بپرس حاجت تو چیست ؟ مترجم گفت : او می گوید : دویست شتر از من را به غارت برده اند ، دستور دهید اموالم را بازگردانند .

ابرهه سخت از این تقاضا متعجب شد و به مترجمش گفت : به او بگو هنگامی که تو را دیدم ، عظمتی از تو در دلم جای گرفت، اما این سخن را که گفتی،

درنظرم کوچک شدی . تو درباره دویست شترت سخن می گویی ، اما درباره کعبه که دین تو و اجداد تو است و من برای ویرانیش آمده ام ، مطلقا سخن نمی گویی ؟ عبدالمطلب گفت : « اَنَا رَبُّ الْاِبِلِ وَ اَنَّ لِلْبَیْتِ رَبّا سَیَمْنَعُهُ» من صاحب شترانم و این خانه صاحبی دارد که از آن دفاع می کند ». (این سخن ابرهه را

ص:۲۲۵

تکان داد و در فکر فرو رفت) .

عبـدالمطلب به مکه آمـد و به مردم اطلاع داد که به کوه های اطراف پناهنـده شونـد و خودش با جمعی کنار خانه کعبه آمد تا دعا کنـد و یاری طلبد ، دست در حلقه در خانه کعبه کرد و اشـعار معروفش را خواند : « خداوندا ! هر کس از خانواده خویش دفاع می کند ، تو نیز از ساکنان حرم امنت دفاع کن و امروز ساکنان این حرم را بر آل صلیب و عبادت کنندگانش یاری فرما » . سپس

عبـدالمطلب به یکی از دره های اطراف مکه آمـد و در آنجا با جمعی از قریش پناه گرفت و به یکی از فرزنـدانش دسـتور داد بالای کوه ابوقبیس برود و ببیند چه خبر می شود .

فرزنـدش به سـرعت نزد پـدر آمـد و گفت : پـدر ! ابری سـیاه از نـاحیه دریـا (دریـای احمر) به چشم می خـورد که به سـوی سرزمین ما می آید ، عبدالمطلب خرسـند شد ، صدا زد : « ای جمعیت قریش ! به منزل های خود بازگردید که نصـرت الهی به سراغ

ص:۲۲۶

شما آمد » این از یکسو . از سوی دیگر ابرهه سوار بر فیل معروفش که « محمود » نام داشت ، با لشگر انبوهش برای درهم کوبیدن کعبه از کوه های اطراف سرازیر مکه شد ، ولی هرچه بر فیل خود فشار می آورد ، پیش نمی رفت ، اما وقتی که سر او را به سوی یمن بازمی گرداندند ، به سرعت حرکت می کرد ، ابرهه از این ماجرا

سخت متعجب شد و در حیرت فرو رفت . در این هنگام پرندگانی از سوی دریا فرارسیدند ، همانند پرستوها و هریک از آنها سه عدد سنگریزه با خود همراه داشت ؛ یکی به منقار و دو تا در پنجه ها ، تقریبا به اندازه نخود .

این سنگریزه ها رابر سر لشگریان ابرهه فروریختند و به هرکدام از آنها که اصابت می کرد ، هلاک می شد و بعضی گفته اند : سنگریزه ها به هر جای بدن آنها می افتاد ، سوراخ می کرد و از طرف مقابل خارج می شد .

دراین هنگام وحشت عجیبی برتمام لشگر ابرهه سایه افکند، آنها که زنده مانده بودند ، پا به فرار گذاشتند و راه یمن را سؤال می کردند که بازگردند ، ولی

ص:۲۲۷

پیوسته در وسط جاده مانند برگ خزان روی زمین می ریختند .

خود ابرهه نیزمورداصابت سنگی واقع شد و مجروح گشت و او را به «صنعا»

(پایتخت یمن) بازگرداندنـد و در آنجا چشم از دنیا پوشـید . بعضـی گفته اند اولین بار که بیماری حصـبه و آبله در سـرزمین عرب دیده شد ، آن سال بود .

تعداد فیل هایی را که ابرهه با خود آورده بود ، بعضـی همان فیل « محمود » و بعضـی هشت فیل و بعضـی ده و بعضـی دوازده نوشـته اند . و در همین سال مطابق مشـهور پیغمبر اکرم صلی الله علیه و آله تولد یافت و جهان به نور وجودش روشن شد و لذا جمعی معتقدند که : میان این دو ، رابطه ای وجود داشته است. به هرحال اهمیت این حادثه بزرگ به حدی بود که آن سال را « عام الفیل » (سال فیل) نامیدند و مبدأ تاریخ عرب شد(۱)

ص:۲۲۸

۱- محمدبیستونی، تفسیرجوان ، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، جلد ۲۷ ، صفحه ۲۲۰ .

۳۰ میمون (بوزینه ، شامپانزه)

میمون (بوزینه ، شامپانزه)

اَلْقِرَدَه به معنی میمون و بوزینه است و نام میمون ۳ بار در قرآن آمده است. (۶۵ / بقره) (۶۰ / مائده) (۱۶۶ / اعراف) .

قِرَدَه در قرآن به منظور تحقیر کسانی به کار رفته است که از راه درست و راست منحرف شده اند و خدا نیز بر آنان غضب کرده . بوزینگانی که نام آنها در قرآن یاد شده است همان حیواناتی هستند که نزد پرورش دهندگان میمون و میمون بازها و دوره گردها برای رقص و تقلید و شادکردن دیگران و عطاخواستن و تملّق و ... مورد استفاده قرار می گیرند . در قرآن دو صفت قِرَدَه(۱) و خنازیر(۲)

با هم مقارن شده است و برای کافران و منکران ذکر شده است .

۱- میمون .

۲- خوکان .

میمون بیشترین شباهت رابه انسان داردوبهترازدیگران کارهای اوراتقلیدمی کند و گوریل را نیز شامل می شود .

زندگی گروهی میمون ها

میمون هـا دارای زنـدگی اجتمـاعی هسـتند و نیازهای خود را به طریق گوناگونی برطرف می سازنـد . حرکات بـدن و حالات چهره هرکدام مفهوم خاصی را دربرمی گیرد .

زبان ارتباطی میمون ها

حالات گوناگون میمون ها ، احساسات درونی آنها را بیان می کند . مثلاً چهره

خندان و متعجّب و معترض و صداهای گوناگونی تولید می کنند که پیام های ارسالی خود را کامل می کنند .

میمون ها برای اِبراز دوستی با یکدیگر دستشان را به سوی طرف مقابل دراز کرده یا او را در آغوش می گیرند .

ص:۲۳۲

خوردن گوشت چه حیواناتی حرام است ؟

خوردن گوشت خوک و سگ و حیواناتی که به هنگام ذبح به غیر نام خدا ذبح شوند حرام است و باید هنگام ذبح شرایط اسلامی رعایت شود تا خوردن گوشت آن حیوان نیز حلال شود .

آیا خوردن حیوان خفه شده حلال است ؟

مُنْخَنِقَه حیوانی است که با فشار خفه اش کرده باشند و یا حیوانی که با ریسمان صیاد خفه شود و خوردن این گونه حیوانات را که خفه کرده اند حرام است .

اَلْمَوْقُوذَه

موقوذه به معنی حیوانی است که به ضرب چوب یا ابزاری دیگر

بمیرد خوردن گوشت این حیوان نیز حرام است .

ص:۲۳۵

اَلْمُتَرَدِّیه

متردّیه حیوانی است که از کوه یا جای بلندی سقوط کند و یا در چاه بیفتد و بمیرد و خوردن گوشت آن حرام است . ولی اگر حیوانی از جای بلندی بیفتد و نمیرد و قبل از آن با شرایط ذبح اسلامی او را سر ببرند آن وقت حلال می شود.

اَلنَّطیحَه

نطیحه حیوانی است که به ضرب شاخ حیوان دیگری بمیرد گوشت این حیوان حرام است .

اَلسَّبُع

حیوانی که به وسیله حیوان درنده و شکاری ، شکار شود و بمیرد آن حیوان نیز حرام است .

گوشت مَیْتَه

خوردن گوشت حیواناتی که در اثر دلایل مختلفی بمیرنـد حرام است و نمی توان آن حیوان را خورد . مثلاً اگر گوسـفندی در اثر مریضی بمیرد ، نمی توان گوشت آن حیوان را خورد و حرام است .

نمازخواندن برپوستِ حیوانات حرام گوشت

نماز خواندن بر پوستِ حیواناتِ حرام گوشت باطل است و نمی توان بر پوست

و موی این حیوانات نماز گذارد .

چهارپایان و منافع آنها

«وَ اللّهُ جَعَـلَ لَکُم مِن بُیُوتِکُم سَـکَنا وَ جَعَـلَ لَکُم مِن جُلُودِ الْاَنْعـامِ بُیُوتـا تَسْـتَخِفُّونَها یَوْمَ ظَعْنِکُم وَ یَوْمَ اِقـامَتِکُم وَ مِنْ اَصْوافِها وَ اَوْبارِهـا وَ اَشْـعارِها اَثاثـا وَ مَتاعـا اِلی حینٍ» و خـدا برای شـمااز خـانه هایتـان محـل سـکونت (و آرامش) قرار داد و از پوسـت چهارپایان نیز برای شما خانه هایی قرارداد که برای کوچ کردن و

روز اقامتتان به آسانی می توانید آن ها را جابه جا کنید و از پشم و کرک و موی آن ها اثاث و متاع (وسایل مختلف زندگی) تا زمان معینی قرارداد .(۱)

در آیه فوق در رابطه با استفاده و فواید گوناگون از چهارپایان سخن گفته

است . مثلاً کلمه شَعر که جمع آن اشعار می شود ، آمده و به موی حیواناتی گفته می شود که کاملاً خشن است مانند موی بُز . کلمه صوف که جمع آن اصواف می باشد به پشم اطلاق می شود . وَبَر که جمع آن اوبار است به کُرک گویند و ساختمان موها با هم مقایسه شده است و موارد استفاده مثلاً یکی برای فرش دیگری برای لباس و یکی برای خیمه و ... کلمه اثاث که جمع اَثّ می باشد به وسایل خانه اطلاق می شود . متاع نیز هرگونه چیزی است که انسان از آن بهره گیرد و

ص:۲۳۸

۱- ۸۱ / نحل .

همه این ها از فواید چهارپایان می باشد .(۱)

آیا حیوانات وحشی دارای عاطفه هستند ؟

سگ های درّنده و خطرناک نسبت به صاحبان خود و فرزندان کوچک آنان مانند یک خدمتگزار مهربان رفتار می کنند . سگ دارای وفای زیادی است و این رفتار را نمی توان جزء غریزه حیوان گذاشت ، چون غریزه معمولاً ـ سرچشمه کارهای یکنواخت و مستمر است ولی اعمال خاصّی که در شرایط خاصی به وقوع می پیوندند عکس العملی است که به فهم و شعور شبیه تر است تا به غریزه . مانند پیدا کردن راه منزل توسط چهارپایان در روستا و پیدا کردن محل زندگی خود حتی در شب و شناخت صاحب خود و ... . امروزه حیواناتی مانند

۱- آیات الاحکام ، جلد ۲ ، نوشته میرخانی .

سگ برای مقاصـد خاصـی تربیت می شونـد مانند گرفتن جنایتکاران ، کشف مواد مخدّر و اجساد و یافتن اشـیاء مخفی شده و مواد جاسازی شده و ... .

اگر سگی به شخصی اُنس پیدا کند همواره در کنار او می ماند و به

او کمک می کنـد و اگر اتّفاقی برای شـخص بیفتـد ، سگ برای کمک رسانـدن به او اقـدام می کند و در اثر مرگ صاحبش زوزه ای غمگین می کشد پس حیوانات دارای عاطفه هستند .

آیا حیوانات هم رستاخیز دارند ؟

«وَ اِذَا الْوُح ـُوشُ حُشِرَتْ» و در آن هنگام که وحوش جمع شوند .(۱)

همان حیواناتی که در حال عادی از هم دور بودند و از یکدیگر

۱- ۵ / تکویر .

می ترسیدند و فرار می کردنـد، ولی شدت وحشت حوادث هولناک آسـتانه قیامت آن چنان است که این ها را گرد هم جمع می کند و همه چیز را

فراموش می کننـد، گویی می خواهنـد بـا این اجتماعشـان از شـدت ترس و وحشت خود بکاهنـد . و به تعـبیر دیگر : وقتی آن صحنه های هولناک خصایص ویژه حیوانات وحشی را از آن ها می گیرد ، با انسان ها چه می کند ؟

بسـیاری از مفسّران معتقدند که آیه فوق اشاره به « حشر حیوانات وحشی » در دادگاه قیامت است که آن ها نیز در عالم خود و در حـدود آگاهی خویش مسؤولیت هایی دارنـدو اگر ظلم و سـتمی به یکـدیگر کرده باشـند ، در آن جا از آن ها قصاص می شـود و این آیه را شـبیه آیه ۳۸ سوره انعـام می داننـد که می گویـد: « وَ مـا مِنْ دابَّهٍ فِی الْأَرْضِ وَ لا طائِرٍ یَطیرُ بِجَناحَیْهِ اِلّا اُمَمٌ اَمْثالُکُمْ ما فَرَّطْنا فِی الْکِتابِ مِنْ شَیْ ءٍ ثُمَّ اِلی رَبِّهِمْ یُحْشَرُونَ» هیچ جنبنده ای در زمین و هیچ پرنده ای که

بادو بال خود پرواز می کند ، وجود ندارد مگر این که امت هایی همانند شما هستند ،

ما چیزی را در این کتاب فروگذار نکردیم ، سپس همگی به سوی پروردگارشان جمع و محشور می شوند » . شک نیست که نخستین شرط حساب و جزا ، مسأله "عقل و شعور" و به دنبال آن "تکلیف و مسؤولیت" است، طرفداران این عقیده می گویند : مدارکی در دست است که نشان می دهد حیوانات نیز به اندازه خود دارای درک و فهمند ، از جمله : زندگی بسیاری از حیوانات آمیخته با نظام جالب و شگفت انگیزی است که روشنگر سطح عالی فهم و شعور آن ها است . کیست که درباره مورچگان و زنبور عسل و تمدن عجیب آن ها و نظام شگفت انگیز لانه و کندو ، سخنانی نشنیده باشدو بر درک و شعور تحسین آمیز آن ها آفرین نگفته باشد ؟ گرچه بعضی میل دارند همه این ها را یک نوع الهام غریزی بدانند ، اما هیچ دلیلی بر این موضوع در دست نیست که اعمال آن ها به صورت ناآگاه (غریزه

بـدون عقل) انجام می شود . علاقه ای که بسـیاری از حیوانات تـدریجا به صاحب خود پیدا می کنند ، شاهد دیگری برای این موضوع است ، بسـیاری از سـگ هـای درنـده و خطرنـاک نسـبت به صاحبـان خود و حتی فرزنـدان کوچـک آنانماننـد یک خـدمتگزار مهربان رفتار می کننـد . داسـتان های زیادی از وفای حیوانات و این که آن ها چگونه خدمات انسانی را جبران می کنند ، در کتاب ها و در میان مردم شایع است که همه آن ها را نمی توان افسانه دانست . و مسلم است آن ها را به آسانی نمی توان ناشـی از غریزه دانست ، زیرا غریزه معمولاً سرچشـمه کارهای یکنواخت و مستمر است ، اما اعمالی که در شرایط خاصی که قابـل پیش بینی نبوده به عنوان عکس العمـل انجـام می گیرد ، به فهم و شـعور شبیه تر است تا به غریزه . امروزه بسـیاری از حیوانات را برای مقاصد قابل توجهی تربیت می کنند ،

سگ های پلیس برای گرفتن جنایتکاران ، کبوترها برای رساندن نامه ها و بعضی

از حیوانات برای خرید جنس از مغازه ها و حیوانات شکاری برای شکار کردن ، آموزش می بینند و وظایف سنگین خود را با دقت عجیبی انجام می دهند ، امروزه حتی برای بعضی از حیوانات رسما مدرسه افتتاح کرده اند . از همه این ها گذشته ، در آیات متعددی از قرآن ، مطالبی دیده می شود که دلیل قابل ملاحظه ای برای فهم و شعور بعضی از حیوانات محسوب می شود ، داستان فرار کردن مورچگان از برابر لشکر سلیمان و داستان آمدن هُدهُد به منطقه «سبا و یمن» و آوردن خبرهای هیجان انگیز برای سلیمان شاهد این مدعاست. احادیث متعددی نیز در زمینه رستاخیز حیوانات دیده می شود ، از جمله ؛ از ابوذر نقل شده که می گوید : ما خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله بودیم که در پیش روی ما دو بُز به یکدیگر شاخ زدند ،

پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود : « می دانید چرا این ها به یکدیگر شاخ زدند » ؟ حاضران عرض کردند: «نه»، پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود : «ولی خدامی داند چرا و به زودی در میان آن ها

ص:۲۴۴

داوری خواهد کرد».(۱) و در روایتی از طرق اهل تسنن از پیامبر نقل شده که در تفسیر این آیه فرمود : « اِنَّ اللّهَ یَحْشُرُ هذِهِ الاُْمَمَ یَوْمَ الْقِیامَهِ وَ یَقْتَصُّ مِنْ بَعْضِها لِبَعْضٍ حَتّی یَقْتَصُّ لِلْجَماءِ مِنَ الْقَرْناءِ» خداوند تمام این جنبندگان را روز قیامت برمی انگیزاند و قصاص بعضی را از بعضی می گیرد، حتی قصاص حیوانی که شاخ نداشته و دیگری بی جهت به او شاخ زده است ، از او خواهد گرفت » .(۲)

آیااگر حیوانات رستاخیزدارند، تکلیف هم دارند؟

سؤال مهمی که در این جا پیش می آید و تا آن حل نشود ، تفسیر آیه فوق روشن نخواهد شد این است که « آیا می توانیم قبول کنیم که حیوانات تکالیفی

۱- « مجمع البیان » ، جلد ۴ ، صفحه ۲۹۸ .

۲- « تفسیر المنار » ، ذیل ۳۸ / انعام .

دارنـد بـا این که یکی از شـرایط مسـلم تکلیف عقـل است و به همین جهت کودک و یا شـخص دیوانه از دایره تکلیف بیرون است ؟ آیـا حیوانـات دارای چنـان عقلی هسـتند که مورد تکلیف واقع شونـد ؟ و آیا می توان باور کرد که یک حیوان بیش از یـک کودک نابـالغ و حتی بیش از دیوانگـان درک داشـته باشـد ؟ و اگر قبول کنیم که آن هـا چنـان عقـل و درکی ندارنـد ، چگونه ممکن است تکلیف متوجه آن ها شود » ؟ در پاسخ این سؤال باید گفت که : تکلیف مراحلی دارد و هر مرحله ادراک و عقلی متناسب خود می خواهد ، تکالیف فراوانی که در قوانین اسلامی برای یک انسان وجود دارد ، به قدری است که بدون داشتن یک سطح عالی از عقل و درک ، انجام

آن هـا ممکن نیست و ما هرگز نمی توانیم چنان تکالیفی را برای حیوانات بپـذیریم ، زیرا شـرط آن ، در آن ها حاصل نیست ، اما مرحله ساده و پایین تری از تکلیف تصور می شود که مختصر فهم و شعور برای آن کافی است ، ما نمی توانیم چنان

فهم و شعور و چنان تکالیفی را به طور کلی درباره حیوانات انکار کنیم . حتی درباره کودکان و دیوانگانی که پاره ای از مسائل را می فهمند ، انکار همه تکالیف مشکل است مثلاً اگر نوجوانان ۱۴ ساله که به حد بلوغ نرسیده ولی کاملاً مطالب را خوانده و فهمیده اند در نظر بگیریم ، اگر آن ها عمدا مرتکب قتل نفس شوند ، در حالی که تمام زیان های این عمل را می دانند ، آیا می توان گفت هیچ گناهی از آن ها سرنزده است ؟ قوانین کیفری دنیا نیز افراد غیربالغ را در برابر پاره ای از گناهان مجازات می کند ، اگرچه مجازات های آن ها مسلما خفیف تر است . بنابراین بلوغ و

عقل کامل ، شرط تکلیف در مرحله عالی و کامل است، در مراحل پایین تر یعنی در مورد پاره ای از گناهانی که قُبح و زشتی آن برای افراد پایین تر نیز کاملاً قابل درک است ، بلوغ و عقل کامل را نمی توان شرط دانست . باتوجه به تفاوت مراتب تکلیف و تفاوت مراتب عقل ، اشکال بالا در مورد حیوانات نیز حل می شود .

ص:۲۴۷

در روایات اسلامی درباره رستاخیز حیوانات صحبت شده است . از جمله از ابوذر نقل شده که ما خدمت پیامبر صلی الله علیه و آله بودیم که در پیش روی ما دو بُز به یکدیگر شاخ می زدند و پیغمبر صلی الله علیه و آله فرمود : می دانید چرا این ها به یکدیگر شاخ می زدند ؟ حاضران عرض کردند : نه .

پیامبر صلی الله علیه و آله فرمود : ولی خدا می داند و به زودی در میان آنها داوری خواهد کرد (۱)و در روایاتی از اهل تسنن از پیامبر نقل شده که فرمود:

«اِنَّ اللّهَ یَحْشُرُ هذِهِ الاُْمَمَ یَوْمَ الْقِیامَهِ وَ یَقْتَصُّ مِنْ بَعْضِها لِبَعْضٍ حَتّی یَقْتَصُّ لِلْحَمّاءِ مِنَ الْقَرْناء» خداوند تمام جنبندگان را در روز قیامت برمی انگیزند و قصاص بعضی را از بعضی می گیرد . حتّی قصاص حیوانی را که شاخ نداشته و

۱- مجمع البیان و نورالثقلین ، صفحه ۷۸ .

دیگری بی جهت به او شاخ زده است از او خواهد گرفت .(۱)

در آیه ۵ سوره تکویر نیز می خوانیم : «وَ اِذَا الْوُحـُوشُ حُشِرَت» : و در آن هنگام که وحوش جمع شوند. اگر معنی آیه را حشرِ روزقیامت بگیریم پس دلیلی بر رستاخیز حیوانات می باشد .

حیوانات حلال گوشت و حرام گوشت در قرآن

«یأَیُّها الَّذینَ ءَامَنُوا لَیَبْلُوَنَّکُمُ اللّهُ بِشَیْ ءٍ مِنَ الصَّیْدِ تَنالُهُ اَیْدیکُم وَ رِماحُکُم لِیَعْلَمَ اللّهُ مَنْ یَخافُهُ بِالْغَیْبِ فَمَنِ اعْتَدی بَعْدَ ذلِکَ فَلَهُ عَذابٌ اَلیمٌ» ای کسانی که ایمان آورده اید خداوند شما را به مقداری شکار که (به نزدیکی شما می آیند و) دست ها و نیزه های شما به آن ها می رسد ، می آزماید ، تا معلوم شود چه کسی از

ص:۲۴۹

۱- تفسیر المُنار ، صفحه ۶۷ .

خدا به وسیله ایمان به غیب می ترسد و هرکس بعد از آن تجاوز کند مجازات دردناکی خواهد داشت .(۱)

یادآور شده است که از حیوانات حلال گوشت مانند گاو ، گوسفند و مرغ و ... برای غذا استفاده کنید و از حیوانات حرام گوشت مانند خوک و سگ و ... نباید

برای تغذیه استفاده کرد .

آیا حیوانات نیز فهم دارند ؟

اعمالی که سگ ها انجام می دهند و یا مورچگان در برابر لشکر سلیمان انجام دادند و نیز تلاش کبوترهای نامه رسان برای بردن نامه ها از محلی به محل دیگر و داستان هُدهُد و ملکه بلقیس و ... همگی به این نکته اشاره می کند که

۱- ۹۴ / مائده .

این کار به صورت غریزی نیست بلکه فهم و شعور حیوان را ثابت می کند .(۱)

تعداد حیوانات ، حشرات و پرندگان

تاکنون بیش از یک میلیون گونه حیوانات شناسایی شده اند که حدود نیمی از آنها حشرات و حدود ۸۶۰۰ نوع پرنده را شامل می شود که خلقت ، زیبایی ، تنوع رنگ و حالات هرکدام نشانه ای از عظمت خالق آنهاست و هر انسان باانصافی را مجبور می سازد که بااعتقاد راسخ فریاد برآورد :

«فَتَبارَکَ اللّهُ اَحْسَنُ الْخالِقِینَ» بزرگ است خدایی که بهترین خلق کنندگان است .(۲)

ص:۲۵۱

۱- تفسیر جوان، محمد بیستونی، انتشارات دارالکتب الاسلامیه، قطع جیبی، ۲۷ جلدی، جلد ۵ ، صفحه ۲۱۲ .

۲- ۱۴ / مؤمنون .

حیوانات مظهر چه چیزهایی هستند ؟

حضرت ابراهیم از خداوند خواست تا زنده شدن مردگان در روز قیامت را به او نشان دهد و به خواست و اراده او حضرت ابراهیم از چهارنوع مرغ انتخاب کرد

و آنها را قطعه قطعه کرده و درهم آویخت و جداگانه بر سر چند کوه قرار داد و سپس آنها را خواند و همه آنها به خواست خدا زنده شده و با سرعت به سوی حضرت ابراهیم بازگشتند و همانا خداوند قادر و حکیم است و چهار مرغ عبارتند از : طاووس ، خروس ، کبوتر ، کلاغ .

طاووس : مظهر خودنمایی و تکبر خروس : مظهر تمایلات جنسی

کبوتر : مظهر لهو و لعب و بازیگری کلاغ : مظهر آرزوهای دور و دراز

ص:۲۵۲

پستانداران

این حیوانات از مهم ترین حیوانات زراعی و اهلی بوده و به انسان نزدیک هستند و پستانداران نیز هم دریایی دارند و هم پستاندارانی که در خشکی زندگی

می کنند و پستاندار پرنده نیزداریم.

هوش سرشار حیوانات

حیوانات ظاهرا موجوداتی کم هوش یا بی هوش هستند و یا افراد کودن را به چهارپایان تشبیه می کنیم در صورتی که هوش آنها ، ما را متحیّر می سازد . مثلاً وقتی گلّه ای گوسفند از صحرا بازمی گردند نزدیك روستا که می شوند از کوچه های پرپیچ و خم ده با سرعت گذشته و بدون اشتباه به خانه صاحبِ خود می روند . هیچ گوسفندی اجازه نمی دهد غیر از نوزاد خودش از پستانش بنوشد و هنگامی که در تاریکی شب نوزادان را رها می کنند وارد گله گوسفندان می شوند

ص:۲۵۳

هر نوزادی سراغ مادر خود می رود و این از طریق بوئیدن است و هر گوسفند بوی نوزاد خود را تشخیص می دهد .

(۲۶۶) دنیای حیوانات

طرز خانه سازی ، پرورش فرزندان و چگونگی مبارزه با دشمن و معالجه کردن خود همه اسرارآمیز است . مثلاً نوعی مرغ ماهی خوار است که به سبب پاهای بلندی که دارد گاه هنگام پرواز دسته جمعی یا نشستن روی زمین پاهای او آسیب می بیند . این مرغ ماهیخوار کاملاً به خواص گچگیری و معالجه شکستگی آشنایی دارد و در ساحل دریا و نقاط باتلاقی که گل آن ، آلوده به گچ های مخصوص گچ گیری است می رود و پاهایش را در گچ های تر فرو برده و بعد در آفتاب می نشیند تا خشک شود سپس مدتی پاهایش را در همین حال مراقبت می کند تا محل شکستگی کاملاً جوش بخورد ... .

اتفاقا گچ هایی را که پزشکان دربیمارستان به کارمی برندازهمین نوعی است که

مرغ ماهیخوار برای معالجه خود به کارمی گیرد چون بسیارچسبنده وگیرنده است.

هوش حیوانات را در رابطه با احساس خطر و تمایل به داشتن پناهگاه نیز می توان نام برد .(۱)

رام شدن حیوانات

خداوند می فرماید : «وَ ذَلَّلْناها لَهُمْ فَمِنْها رَكُوبُهُمْ وَ مِنْها يأْكُلُونَ» آن ها را رام ایشان ساختیم، هم مرکب آنان از آن است و هم از آن تغذیه می کنند .(۲)

و در جای دیگر می فرماید : «لِتَسْتَوُوا عَلى ظُهُورِهِ ثُمَّ تَذْكُرُوا نِعْمَةَ رَبِّكُمْ إِذَا اسْتَوَيْتُمْ عَلَيْهِ وَ تَقُولُوا سُبْحانَ الَّذى سَخَّرَ لَنا هذا وَ ما كُنّا لَهُ مُقْرِنينَ» تا بر

پشت آن هابه خوبی قرار گیرید ، سپس نعمت پروردگارتان را هنگامی که بر آن ها

۱- پیام قرآن ، آیه اللّه مکارم شیرازی ، جلد ۲ .

۲- ۷۲ / یس .

سوار شدید، متذکر شوید و بگویید پاک و منزه است کسی که این را مسخر ما ساخت وگرنه ما توانایی آن را نداشتیم» .(۱)

پس خداوند این حیوانات اهلی را رام انسان ساخت تا بتواند در سواری و باربری و ... از آنها استفاده کنند .

کدام پرنده لانه خود را می دوزد ؟

تعدادی پرنده در آسیای جنوبی و آسیا وجود دارند که به قدری در دوختن ماهرند که به آنها پرندگان خیّاط گفته می شود . آنها با دوختن برگ ها به یکدیگر آنها را به صورت جامه درآورده و با قرار دادن پنبه و

علف های نرم آشیانه را آماده می کنند . پرنده خیّاط به وسیله منقارش

۱- ۱۳ / زخرف .

سوراخ هایی در حاشیه برگ ها ایجاد کرده و سپس رشته های گیاهی و یا تارهای عنکبوت را از سوراخ ها عبور می دهد و در پایان برگ ها را می کشد و رشته را گره می زند . (۱)

کدام حیوان خانه اش را با خود حمل می کند ؟

حلزون که خانه اش به شکل صدف است بر پشت خود حمل می کند و اگر خطری او را تهدید کند حلزون می تواند بدن خود را به درون صدف بکشد .

کدام پرنده خانه خود را رنگ می زند ؟

مرغ آلاچیق برای جلب نظر مرغ ماده بنایی از ترکه های درختان می سازد که به آن آلاچیق می گویند . برای زیباتر کردن آلاچیق ، پرنده آن را با گل ها و دیگر مواد رنگی تزئین می کند و برخی از مرغان آلاچیق به بناهای خود رنگ می زنند مثلاً با عصاره انواع توت و یا مخلوط زغال سوخته که از آتش به جا می ماند رنگ می سازند که

۱- هزار و یک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی، چاپ هشتم، سال ۸۲، نشر افق .

با بزاق دهانشان مخلوط شده و به جای قلم مو یک تکّه پوست درخت را در منقار خود می گیرد . مرغ های آلاچیق در جنگل های استوایی گینه نو و استرالیا زندگی می کنند . (۱)

کدام پرنده دشمن خودرا فریب می دهد ؟

پرندگان متعددی برای مراقبت از جوجه هایشان ، با نقش بازی کردن دشمنانِ خود را فریب می دهند . یکی از این پرنده ها مرغ باران است . اگر حیوان خطرناکی

ص:۲۵۸

۱- هزار و یک پرسش درباره حیوانات،ترجمه رضوان دزفولی،چاپ هشتم،سال۸۲،نشرافق.

مانند روباه به لانه او که روی زمین است حمله کند پرنده مادر یا پدر لانه و جوجه هایشان را ترک می کند و یکی از بالهایش را طوری روی زمین می کشد که انگار شکسته است . دشمن به طرف او می رود و به گمان اینکه شکار آسانی به دست آورده است او را دنبال می کند . پرنده ، شکارچی را تا مسافت زیادی به دنبال خود می کشد و زمانی که به خوبی از لانه دور شد ، پرواز می کند .

خفّاش از زبان قرآن ناطق علی بن ابیطالب علیه السلام

از لطائف صنع خدا و شگفتی های خلقتش اسرار پیچیده حکمتی است که در وجود خفّاش (شب پره ها) به ما نشان (1) داده . در روشنی روز که همه چیز آشکار است خفّاش چشمانش را می بندد و در تاریکی شب که همه چیز به خواب

۱- خطبه ۱۵۵ .

فرو می رود چشمان آنها باز است و خداوند شب را برای خفّاشان همچون روز روشن و مایه به دست آوردن روزی قرار داد و روز را چونان شب تار و مایه آرامش و سکوت و استراحت آنها انتخاب فرمود و بال هایی از گوشت برای پرواز آنها آفرید و به هنگام نیاز به پرواز از آنها استفاده کند و این بال ها مانند لاله گوشند . خفّاش در پروازها و شکار کردن از چشم خود استفاده نمی کند بلکه به

وسیله فرستادن امواج و دریافت آن موانع را تشخیص می دهد . خفّاش درست مانند یک دستگاه رادار عمل می کند که امواج ماوراء صوت را به وسیله یک فرستنده قوی به فضا می فرستد .

امواج همه جا پیش می رود وقتی به مانعی برخورد کند منعکس می گردد و به این ترتیب وجود هواپیماهای دشمن را تشخیص می دهند . خفّاش در حال پرواز کردن در هر ثانیه ۳۰ الی ۶۰ بار امواج ماوراءصوت را از خود بیرون می فرستد

ص:۲۶۰

که پس از بازگشت امواج ، موانع سر راه ، غذا و دشمن را به خوبی تشخیص می دهد . کمتر حیوانی بچّه خود را در آغوش گرفته و همراه می برد و اگر تعجب نکنید یکی از این حیوانات نادر خفّاش است که در حال پرواز فرزندانشان به آنها چسبیده و اگر فرود آید با او فرود می آیند و آن هنگام که اندام جوجه نیرومند

گردد و بال ها قدرت پرواز پیدا کنند خود را از مادر جدا کرده و مستقل پرواز می کنند . برخی معتقدند که خفّاش ها حیوانات شومی هستند در صورتی که همه آفریده های خداوند پاک هستند و این اعتقادات واهی می باشند . بدن خفّاش اصلاً پر ندارد و بالهایش از پرده ای گوشت نازک ساخته شده و باردار می شود و پستاندار است و به بچّه خود شیر می دهد و گوشتخوار است و تمام پرندگان بااو دشمنند و او هم با پرندگان مخالف! به همین دلیل درانزوا زندگی می کند.

هزارپایان و صدپایان چند پا دارند ؟

هزارپایان و صدپایان حیواناتی حشره مانند با بدنی دراز هستند در زیر بدن آنها تعداد زیادی پای کوتاه قرار دارد و از خانواده حشراتند و صدپایان

حدود ۳۵۰ پا و هزارپایان حدود دو برابر این تعداد پا دارند .

آفتاب پرست چه رنگی است ؟

آفتاب پرست تقریبا می تواند به هر رنگی درآید و این نوع مارمولک رنگش را با محیط اطرافش هماهنگ می کند .

بلندترین حیوان جهان کدام است ؟

بلندترین حیوان جهان زرافه است . زرافه از ارتفاع حدود شش متری (به بلندی یک ساختمان دو طبقه) به زمین نگاه می کند !

ص:۲۶۲

عمر کدام حیوان بیشتر است ؟

نوعی لاک پشت غول آسا وجود دارد که عمر او بیشتر از ۲۰۰ سال است .

سرعت تیزپروازترین حیوان چه قدر است ؟

پرستوک نوعی پرنده است . پرستوکِ دم خاردار در آسیا زندگی می کند و با سرعت ۱۶۰ کیلومتر در ساعت پرواز می کند و با قطار سریع السیر رقابت می کند .

کدام حیوان سریع تر از حیوانات دیگر می دود ؟

یوزپلنگ قهرمان دو است این گربه وحشی با سرعتی معادل ۱۰۰ کیلومتر در ساعت می دود .

آیا بزرگ ترین پرنده جهان پرواز می کند ؟

خیر . بزرگ ترین پرنده جهان شترمرغ نام دارد که به دلیل وزن زیادش (۱۵۰ کیلوگرم) و قد حدود دو متر و نیم نمی تواند پرواز کند .

ص:۲۶۳

کدام پرنده بلندترین بال را دارد ؟

مرغ طوفانِ سرگردان در بین پرندگان بلندترین بال ها را دارد طول بال های او بیش از سه و نیم متر است .

اندازه کوچک ترین پرنده جهان چقدراست؟

کوچک ترین پرنـده جهان که انـدازه یک حبّه قنـد است مرغ مگسـخوار نام دارد که هم اندازه مگس است و با وجود منقار و دم بلندش طول بدنش فقط شش سانتیمتر است و در کوبا زندگی می کند .

پرندگان تا چه مسافتی مهاجرت می کنند ؟

چلچله دریای قطبی که همه ساله از قطب شمال به قطب جنوب مهاجرت می کند حدود ۱۹۰۰۰ کیلومتر را طی می کند .

پرندگان تا چه ارتفاعی پرواز می کنند ؟

انسان هایی که به قلّه اورست صعود کرده اند پرندگانی را در ارتفاع ۸۲۰

متری دیـده انـد . پرنـدگان از هواپیمایی که در این ارتفاع پرواز کرده انـد مشاهـده شـده اند یعنی حدودا ۱۰/۰۰۰ متری زمین پرواز می کنند .

طول بلندترین مار جهان چقدر است ؟

بلنـدترین مار جهان «آناکوندا» یا بوآی آبی است که در باتلاق ها و رودهای آمریکایی جنوبی زندگی می کند طول بدن این حیوان به ۱۱ متر می رسد . این مار سمّی نیست .

کدام حیوان بلندترین دماغ را دارد ؟

بلندترین دماغ اندازه گیری شده در حیوانات ۲ متر است

یعنی به اندازه یک انسان قد بلند .

این دماغ به فیل تعلّق دارد . فیل ها به جز بوئیدن و تنفّس از دماغ یا خرطوم خود ، آب را بالا برده و مانند دوش روی خود می ریزند و همچنین با آن غذا را

ص:۲۶۵

گرفته به دهان می گذارد و برای گرفتن دشمنان از آن استفاده می کنند .

کدام پرنده می تواند به عقب پرواز کند ؟

مرغ های مگسخوار هنگام مکیدن شیره گل ها می توانند بال بزنند و در هوا بایستند و برای ترک محل به آسانی به عقب پرواز می کنند و هیچ پرنده ای نمی تواند این کار را انجام دهد .

چه حیواناتی صحبت می کنند ؟

طوطی ها و مرغ های مینا غالبا با ما صحبت می کنند آنها معنی کلمات را

نمی فهمند بلکه تکرار می کنند .

سنجاب ها چگونه پرواز می کنند ؟

در آسیای مرکزی و اروپای شمالی و آمریکای شمالی سنجاب هایی هستند که پرواز می کنند یعنی از یک درخت به درخت دیگر می پرند و پرده ای از پوست

ص:۲۶۶

موداری را که بین پاهای عقب و جلواش قرار دارد باز می کنند . این پرده مانند چترنجات است و سنجاب توسط آن می تواند پرواز کند .

کدام پرنده با ابزار شکار می کند ؟

دارکوب های جزایر «گالاپاگوس» خارهای کاکتوس را به منقار گرفته و از آن برای خارج کردن حشرات از داخل حفره استفاده می کنند . «باسترکِ آوازخوان» نیز صدف های حلزون را با کوبیدن روی سنگ باز می کند . (۱)

چرا حیوانات به خواب زمستانی فرومی روند؟

چون در زمستان آن قدر غذا نیست که از آن تغذیه کنند و گرسنه می مانند و به خواب عمیق فرومی روند در این خواب به غذای کمی برای زنده ماندن احتیاج

۱- تفسیر جوان ، محمد بیستونی ، قطع جیبی، ۲۷ جلدی ، جلد ۶ ، صفحه ۳۴۸ و ۳۴۹ .

دارند و قبل از خواب آن را می خورند و در طول زمستان برایشان کافی است و حیواناتی مانند قورباغه ها، وزغ ها، مارمولک ها، مارها، خفّاش ها، موش ها، جوجه تیغی، سنجاب ها ، خرسها ، پروانه ها و بعضی حشرات به خواب زمستانی فرو می روند .

کدام حیوان تقسیم می شود ؟

بعضی از مارمولک ها می توانند برای فرار ازدست دشمنانشان، دو تکّه شوند. اگر دُم مارمولک کنده شود ، به زودی دُم تازه ای در محل قبلی رشد می کند .(۱)

ص:۲۶۸

۱- هزار و یک پرسش درباره حیوانات، ترجمه رضوان دزفولی ، چاپ هشتم ، سال ۸۲، نشر افق .

زبان حیوانات یا منطق الطّیر

منطق الطیر ، اصطلاحی قرآنی به معنی زبان مرغان و پرندگان است . در آیه ۱۶ سوره نمل چنین آمده است : «وَ وَرِثَ سُلَيْمنُ داوُدَ وَ قالَ يا اَيُّهَا النّاسُ عُلِّمْنا مَنْطِقَ الطَّيْرِ وَ اُوتينا مِنْ كُلِّ شَيْ ءٍ اِنَّ هذا لَهُوَ الْفَضْلُ الْمُبينُ» . (و سلیمان از داود

میراث برد و گفت ای مردم به ما [فهم] زبان مرغان آموخته شده است و بسی چیزها به ما بخشیده شده است، این است که بخششی آشکار است) .

آگاهان به زبان عربی گویند : نطق بر غیرانسان اطلاق نمی شود ، در مورد حیوانات نطق به کار برده نمی شود ، زیرا نطق عبارت از تکلم است و مرغان تکلم ندارند ، با این وصف چون حضرت سلیمان علیه السلام معنی صوت مرغان را می فهمید ، از این رو در مورد آنان مجازا نطق به کار رفته است . برخی دیگر گویند : نطق را به طور حقیقی به مرغان اسناد داده است. زیرا بعضی از مرغان نظیر طوطی دارای صوت هجایی هستند . علی بن عیسی می گوید : مرغان با سلیمان تکلم

می کردند و این معجزه سلیمان بود ، چنانکه سلیمان از تکلم هدهد خبر داد . (مجمع البیان ، جلد ۴/۲۱۴) . علامه طباطبایی ، اختصاص منطق به انسان را از باب

انصراف و کثرت استعمال دانسته و منطق الطیر را چنین معنی کرده است : عبارت از هر طریقی که مرغ ها به آن طریق مقاصد خود را با هم مبادله می کنند و تا آنجا که از تدبر در احوال حیوانات به دست آمده معلوم شده است که هر صنفی از اصناف حیوانات و یا لااقل هر نوعی ، صوت های ساده و بدون ترکیب دارند ، که در موارد خاصی که به هم برمی خورند و یا با هم هستند به کار می برند . و در ادامه با دلایلی که برشمرده است ، معنی منطق الطیر در این آیه را به معنای ظاهری آن ندانسته بلکه آن را دارای معنایی دقیق تر و وسیع تر دانسته است و گفته معلوم می شود که برای مرغان منطقی است که خدای سبحان علم آن را تنها به سلیمان علیه السلام داده بود . (Cترجمه تفسیر المیزان ، ج ۱۵/۴۹۶ به بعد ؛ المیزان ، جلد ۱۵/۳۸۲ به بعد) .

ص:۲۷۰

منطق الطیر در عرفان و ادب فارسی جایگاه ویژه ای یافته است ، عطار نیشابوری با الهام از قرآن کتابی با همین نام منطق الطیر که مقامات طیور نیز گفته می شود نوشته و در آن مطالب عرفانی را با زبان شعر از زبان مرغان بازگو کرده است . به چند کاربرد این واژه در زبان فارسی بنگرید :

عطار گفته است :

ای به سرحد سبا سیر تو خوش با سلیمان منطق الطیر تو خوش

ختم شد بر تو چو بر خورشید نور منطق الطیر و مقامات طیور

(منطق الطیر ، صفحه ۳۵ و ۲۴۷)

خاقانی نیز گوید :

ز خاقانی این منطق الطیر بشنو که چون او معانی سرایی نیابی

(دیوان خاقانی ، صفحه ۴۱۹)

ص:۲۷۱

و مولوی در جواب خاقانی و قصیده منطق الطیر او گفته است :

منطق الطیران خاقانی صداست منطق الطیر سلیمانی کجاست

تو چه دانی بانگ مرغان را همی چون ندیدستی سلیمان را دَمی

(مثنوی معنوی ، جلد ۲/۴۵۹)

حقوق حیوانات از دیدگاه احادیث

«رَسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله لَمّا أبْصَرَ ناقَةً مَعْقولَةً وَ عَلَیْها جِهازُها : أیْنَ صاحِبُها ؟ مُروهُ فلْیَسْتعِدَّ غَدا لِلْخُصومَهِ» (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله ماده شتری را دید که زانویش بسته شده و جهاز همچنان بر پشت اوست ، پرسید : صاحب آن کجاست؟ به او بگویید خودش را برای شکایت

۱- اَلْبِحار : ۷/۲۷۶/۵۰ .

(این شتر در قیامت) آماده کند .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «إنّ اللّهَ یُحِبُّ الرِّفْقَ و یُعینُ علَیهِ ، فإذا رَکِبْتُمُ الدَّوابَّ العُجْفَ فأنْزِلوها مَنازِلَها ، فأن کانتِ الأرضُ مُجْدِبَةً فانْجوا عَنها ، و إن کانت مُخْصِبةً

فأنْزِلُوها مَنازِلَها» (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : خداوند مدارا کردن را دوست دارد و بر انجام آن کمک می کند . پس ، هرگاه چارپایان لاغر را سوار شدید ، آنها را در منزلهایشان فرود آورید. اگر زمین خشک و بی گیاه بود باشتاب ازآن بگذرید و اگر سرسبز و پرعلف بود ، آنها را در آنجا استراحت دهید .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «اِرْکَبوا هذهِ الدَّوابَّ سالِمَةً و اتَّدِعُوها سالِمَةً ، و لا تَتَّخِذوها

۱- الکافی : ۲/۱۲۰/۱۲ .

كَراسِيَّ لِأَحاديثِكَمْ فِي الطَّرُقِ و الأَسْواقِ ، فَرُبَّ مَرْكوبَةٍ خَيْرٌ مِنْ راكِبِها وَ أَكْثَرُ ذِكْرِ اللّه ِ تبارَكَ وَ تَعالى مِنْهُ» (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : چارپایان سالم را سوار شوید و آنها را سالم نگه دارید و آنها را کرسی خطابه و صحبت های خود در کوچه ها و بازارها نکنید ؛ زیرا بسا مرکوبی که از سواره اش بهتر است و بیشتر از او به یاد خدای تبارک و تعالی است .

رَسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «لَوْ غُفِرَلَكُمْ ما تَأْتُونَ إِلَى الْبَهائِم لَغُفِرَلَكُمْ كَثيرا»(۲)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : اگر ستمی که به حیوانات می کنید بر شما بخشیده شود

۱- كَنْزُالْعُمّال : ۲۴۹۵۷ ، ۲۴۹۷۳ ، ۲۴۹۸۲ ، ۲۴۹۷۱ ، ۲۴۹۷۲ .

۲- كَنْزُالْعُمّال : ۲۴۹۵۷ ، ۲۴۹۷۳ ، ۲۴۹۸۲ ، ۲۴۹۷۱ ، ۲۴۹۷۲ .

بسیاری از گناهان شما بخشوده شده است .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «ألا ـ تَتَّقِی اللّه َ فی هـذِهِ الْبَهیمَهِ الَّتی مَلّکَکَ اللّه ُ تَعالی إیّاها ؟! فَإِنّهُ شَکا إلَیّ أنّکَ تُجیعُهُ وَ تُدْئِبُهُ»(۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : آیا درباره این بی زبانی که خداوند در اختیار تو گذاشته است از خدا نمی ترسی ؟ آن حیوان بی زبان از درد و رنجی که به او می رسانی نزد من شکایت کرد .

رَسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «لَعَنَ اللّه ُ مَنْ مَثَّلَ بِالْحَیَوانِ »(۲)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : نفرین خدا بر کسی که حیوانی را (زنده) مثله کند .

ص:۲۷۵

۱- کَنْزُالْعُمّال : ۲۴۹۵۷ ، ۲۴۹۷۳ ، ۲۴۹۸۲ ، ۲۴۹۷۱ ، ۲۴۹۷۲ .

۲- کَنْزُالْعُمّال : ۲۴۹۵۷ ، ۲۴۹۷۳ ، ۲۴۹۸۲ ، ۲۴۹۷۱ ، ۲۴۹۷۲ .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «الثّالِثُ مَلْعونٌ یَعنی عَلَی الدّابَّهِ » (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : سومین نفری که بر پشت ستورنشیندملعون است. (سه پشته نباید حیوان را سوار شد) .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «لِلدّابَّهِ عَلی صاحِبِها سِتُّ خِصالٍ : یَعْلِفُها إذا نَزَلَ ، وَ یَعْرِضُ عَلَیهَا الْماءَ إذا مَرَّ بِهِ ، و لا یَضْرِبُها إلّا عَلی حَقٍّ ، وَ لا یُحَمِّلُها ما لا تُطیقُ ، وَ لا یُکلِّفُها مِنَ السَّیرِ إلّا طاقَتَها ، وَ لا یَقِفُ عَلَیْها فُواقا» . (۲)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : حیوان شش حقّ به گردن صاحب خود دارد : هرگاه از آن

پیاده شد علفش دهد، هرگاه از آبی گذشت آن را آب دهد ، بی دلیل آن را نزنند ،

ص:۲۷۶

۱- کَنْزُ الْعُمّال : ۲۴۹۵۷ ، ۲۴۹۷۳ ، ۲۴۹۸۲ ، ۲۴۹۷۱ ، ۲۴۹۷۲ .
۲- مُسْتَدْرَکُ الْوَسائِل : ۸/۲۵۸/۹۳۹۳ و ص ۲۶۱/۹۴۰۲ و ص ۳۰۶/۹۵۱۱ .

بیشتر از قدرتش آن را بار نکند ، بیشتر از توانش آن را راه نبرد و مدت زیادی روی آن درنگ نکند .

الإمـامُ البـاقرُ علیه السـلام : «إِنَّ رَسـولَ اللّه ِ صـلی الله علیه و آله سَـمِعَ رَجُلاً ـ یَلْعَنُ بَعیرا ، فَقـالَ صـلی الله علیه و آله : اِرْجِعْ ، لا تَصْحَبْنا عَلی بَعیرٍ مَلْعونٍ» !(۱)

امام باقر علیه السـلام : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله شنید که مردی شتر خود را نفرین می کند ، فرمود : بر گرد ، با شتر نفرین شده همراه ما نیا .

فی حَدیثِ وَفاهِ أمیرِالْمؤمنینَ علیه السلام : «قالَتْ اُمُّ کُلثومٍ : ... ثُمَّ نَزَل إلَی الدّارِ ، وَ

کانَ فِی الدّارِ إوَزٌّ قَدْ اُهدِیَ إلی أخِی الْحُسَیْنِ علیه السلام ، فَلَمّا نَزَلَ خَرَجْنَ وَراءَهُ وَ رَفْرَفْنَ وَ صِحْنَ فی وَجْهِه ، وَ کانَ قَبْلَ تِلْکَ اللَّیْلَهِ لَمْ یَصِحْنَ ... ثُمّ قالَ : یا بُنَیَّهُ ، بِحَقّی

۱- مُسْتَدْرَکُ الْوَسائِل : ۸/۲۵۸/۹۳۹۳ و ص ۲۶۱/۹۴۰۲ و ص ۳۰۶/۹۵۱۱ .

عَلَيْكِ إلاّ ما أطْلَقْتِيهِ ؛ فَقَدْ حَبَسْتِ ما لَيْسَ لَهُ لِسانٌ وَ لا يَقْدِرُ عَلَى الْكَلامِ إذا جاعَ أوْ عَطِشَ ، فَأَطْعِميهِ و اسْقيهِ وَ إلاّ خَلّى سَبيلَهُ يَأْكُلُ مِنْ حَشائشِ الأَرْضِ». (۱)

درحدیث رحلت امیرالمؤمنین علیه السلام آمده است:ام کلثوم گفت: ... آن گاه امام علیه السلام به حیاط خانه رفت . در صحن خانه چند غاز بود که به برادرم حسین علیه السلام هدیه شده بود ، غازها دنبال امام علیه السلام به راه افتادند و بال می زدند و رو به روی ایشان فریاد می کردند . تا آن شب چنین سر و صدایی راه نینداخته بودند ... سپس امام فرمود :

دخترم ! به حقّی که مرا بر توست سوگند این حیوانات را آزاد کن . تو چیزی را نگه داشته ای که زبان ندارد و نمی تواند بگوید گرسنه است یا تشنه . یا آنها را آب و غذا بده یا آزادشان کن که از علف ها و سبزه های زمین بخورند .

۱- مُسْتَدْرَکُ الْوَسائِل : ۸/۲۵۸/۹۳۹۳ و ص ۲۶۱/۹۴۰۲ و ص ۳۰۶/۹۵۱۱ .

رسولُ اللّه ِ صلى الله عليه و آله : «إنَّ الـدَّابّهَ تقولُ : اللّهُمَّ ارْزُقنی مَلِیکَ صِدْقٍ : یُشْبِعُنی ، و یَسْـقینی ، و لا یُحَمِّلُنی ما لا اُطیقُ» . (۱)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : حیوانات می گویند : خدایا ! صاحب خوبی نصیب من کن ؛ کسی که مرا سیراب و غذا کند و بیش از توانم بر من بار ننهد .

زدن حیوانات

رسولُ اللّه ِ صلى الله عليه و آله : «لا تَضْرِبوا الدَّوابَّ على وُجوهِها، فإنَّهاتُسَبِّحُ بحَمْدِاللّه ِ».(۲)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : به صورت حیوانات نزنید ؛ زیرا آنها حمد و تسبیح خدا می گویند .

۱- الفقیه : ۲/۲۸۹/۲۴۷۷ .

۲- الکافی : ۶/۵۳۸/۴ ، الخصال : ۶۱۸/۱۰ .

«حَجَّ علیُ بنُ الحسینِ علیه السلام عَلی ناقَهٍ لَهُ أربَعینَ حِجّهً ؛ فَما قَرَعَهابِسَوْطٍ».(۱)

علی بن حسین علیه السلام چهل بار با شتر خود به حج رفت و یک تازیانه بر آن نزد .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «اِضْرِبوها عَلَی النِّفارِ ، وَ لا تَضْرِبوها عَلَی الْعِثارِ» .(۲)

پیامبرخدا صلی الله علیه و آله : حیوان رابرای چموشی وسرکشی کردن بزنید،امابرای لغزیدن

و به سر درآمدن نزنید .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله « وَ قَدْ مَرَّ صلی الله علیه و آله بِحِمارٍ قَدْ وُسِمَ فی وَجهِه : أَمابَلَغَکُم أَنّی لَعَنْتُ مَنْ وَسَمَ الْبَهیمَهَ فی وَجْهِها أو ضَرَبَها فی وَجْهِها» ؟! (۳)

۱- الفقیه : ۲/۲۹۳/۲۴۹۴ .

۲- الکافی : ۶/۵۳۹/۱۲ .

۳- التّاجُ الجامعُ لِلأُصول : ۴/۳۵۱ .

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله الاغی را دید که صورتش را داغ کرده اند ، فرمود : مگر نشنیده اید که من نفرین کرده ام آن کسی را که صورت حیوان را داغ کند یا بر چهره اش تازیانه زند ؟

ثواب مهربانی با حیوانات

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «غُفِرَ لِامْرَأهٍ مُومِسَهٍ مرَّت بِكَلْبٍ عَلى رَأسِ رَكِيٍّ يَلْهَثُ كادَ يَقْتُلُهُ الْعَطَشُ ، فنَزَعَت خُفَّها فأوثَقَتْهُ بخِمارِها فنَزَعَت لَهُ مِن الماءِ ، فغُفِرَ لَها بذلكَ» .(1)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : زنی بدکاره سگی را دید که بر سر چاهی له له می زند و کم مانده است از تشنگی بمیرد . او کفش خود را درآورد و آن را به روسری خود

ص:281

1- کنز العمّال : 43116 ، 43695 .

بست و به وسیله آن از چاه آب کشید (و به آن حیوان داد)؛ پس خداوند گناهان او را به سبب این کار آمرزید .

کیفر آزار دادن حیوانات

رَسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «عُذِّبَتِ امْرأةٌ فی هِرٍّ رَبَطَتْهُ حَتّی ماتَ ، وَ لَمْ تُرْسِلْهُ فَیَأْکُلَ مِنْ خِشاشِ الْأَرضِ ، فَوَجَبَتْ لَهَا النّارُ بِذلِکَ» . (1)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : زنی به سبب آنکه گربه ای را بسته بود و اجازه نمی داد برای غذای خود شکار کند و بدین سبب مرد ، مستوجب آتش دوزخ گشت .

امام صادق علیه السلام : زنی به سبب آنکه گربه ای را بسته بود تا از تشنگی مرد ، به عذاب گرفتار آمد .

۱- کنز العمّال : ۴۳۱۱۶ ، ۴۳۶۹۵ .

رسولُ اللّه ِ صلى الله عليه و آله : «رأيتُ فى النّارِ صاحِبَةَ الهِرّةِ تَنْهَشُها مُقْبِلَةً و مُدْبِرَةً ، كانت أو ثَقَتْها فلَم تكُن تُطعِمُها و لَم تُرْسِلْها تأكُلُ مِن خِشاشِ الأرضِ» (۱)

پیامبر خدا صلى الله عليه و آله : در دوزخ زنی را دیدم که گربه اش از هر طرف او را گاز می گرفت؛ علتش این بود که (در دنیا) آن حیوان را بسته بود و نه غذایش می داد و نه آزادش می کرد که خودش حیوانی را شکار کند .

کشتن به ناحق حیوانات

رسولُ اللّه ِ صلى الله عليه و آله : «ما مِن دابَّةٍ طائرٍ و لا غَيرِه يُقْتَلُ بغَيرِ الحقِّ إلاّ

۱- مستدرک الوسائل : ۸/۳۰۲/۹۵۰۲ .

ستُخاصِمُهُ يَومَ القِيامَهِ» . (۱)

پیامبر خـدا صـلی الله علیه و آله : هرحیوانی پرنده یا جزآن که به ناحق کشـته شود در روز قیامت از قاتل خود شـکایت خواهد کرد .

رسولُ اللّه ِ صـلی الله علیه و آله : «مَن قَتـلَ عُصْـفورا عَبَثـا عَـجَّ إلَی اللّه ِ یَومَ القِیـامَهِ مِنهُ ، یقولُ : یا رَبِّ ، إنّ فُلانا قَتلَنی عَبَثا و لَم یَقتُلْنی لِمَنفَعَهٍ» . (۲)

پیامبر خدا صـلی الله علیه و آله : هرکس گنجشـکی را بی سـبب بکشد آن گنجشک در روز قیامت از او به درگاه خدا بنالد و بگوید : پروردگار من ! فلانی مرا نه برای استفاده که بی سبب کشت .

۱- كنز العمّال : ۳۹۹۶۸ .

۲- كنز العمّال : ۳۹۹۷۱ ، ۳۹۹۸۶ .

رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله : «مَن قَتلَ عُصْفورا بغَیرِ حقِّه سألَهُ اللّه ُ تعالی عنهُ یَومَ القِیامَهِ . قالوا : و ما حقُّهُ ؟ قالَ : یَذبَحُهُ ذَبْحا و لا یَأخُذُ بِعُنُقِه فیَقْطَعُهُ» . (1)

پیامبر خدا صلی الله علیه و آله : هرکس گنجشکی را ، بدون رعایت حق آن بکشد ، خدای تعالی در روز قیامت از او بازخواست کن . عرض شد : حق گنجشک چیست ؟ فرمود : این که او را ذبح کند ، نه اینکه گردنش را بکند .

ابنُ عبّاسٍ : «نَهی [رسولُ اللّه ِ صلی الله علیه و آله] عن قَتلِ کُلِّ ذی رُوحٍ إلاّ أنْ یُؤذی» . (2)

ابن عبّاس : [رسول اللّه صلی الله علیه و آله] از کشتن هر جانداری نهی فرمود ، مگر آن که آزار برساند .

1- کنز العمّال : 39981 .

2- التّاج الجامع للأصول : 4/351 .

نهی از به جان هم انداختن حیوانات

ابنُ عبّاسٍ : «نهَی النَّبیُّ صلی الله علیه و آله عنِ التَّحْریشِ بَینَ البَهائمِ ».

ابن عباس : پیامبر خدا صلی الله علیه و آله از به جان هم انداختن حیوانات نهی فرمود .

سیستم بینایی در حیوانات

همچنان که مورخان در تاریخ علم ثبت کرده اند ، پژوهشگران از دوره یونان باستان تاکنون ، همواره مشتاق و علاقمند به بررسی پدیده بینایی در جهان زنده بوده اند و در آغاز چنین می پنداشتند که فرآیند «دیدن» در پی خروج اشعه هایی از درون چشم به بیرون و سپس لمس محیط پیرامون توسط این اشعه ظهور می یابد .

این فرضیه مدتی مدید مورد پذیرش قرار داشت تا آن که یک پژوهشگر عرب پرده از شیوه کارکرد لنزها برگرفت و توضیح داد که عدسی ها چگونه قادرند با

تمرکز پرتوهای نوری دریافت شده از محیط اطراف ، تصاویر مشابهی را از اشیا و مناظر پیرامون خلق کنند .

امروزه می دانیم که فرآیند انتخاب طبیعی (natural selection) دست کم ۱۰ سیستم بینایی گوناگون را در سلسله جانوران به وجود آورده است که هریک به عنوان سیستم مناسبی برای رفع نیازهای خاص صاحب خویش در زیستگاههای مختلف ، در طول روند تکامل موجودات زنده توسعه یافته است .

همچنان که زیست شناسان تصریح می کنند ، در واقع «چشم» در گونه های زنده مختلف این سیاره ، برای تأمین نیازهای گوناگونی سازش یافته است ، به طوری که دیدن در شب یا روز ، مشاهده فاصله نزدیک یا دور یا داشتن میدان بینایی باریک یا پهن ، از جمله ویژگی هایی است ک برحسب نوع جانور و

زیستگاهش متفاوت است و از این رو ، هر چشم با سیستم خاص خود برای

صاحب ویژه ای تکامل و توسعه پیدا کرده است . با وجود این ، تمامی این سیستم های بینایی در جانوران مختلف ، نور را از محیط اطراف دریافت می کننـد و از پرتوهای نوری به دست آمده برای تولید تصویر مشابهی از اطراف در مغز جانور موردنظر بهره می گیرنـد و امکـان مشاهـده و دیـدن دنیـا را فراهـم می آورنـد . ایـن سیســتم هـا بســیار پیشــرفته تر از فـن آوری هـای تصویربرداری است که انسان به روش های گوناگون تولیـد کرده و دانشـمندان بر این باورنـد که سیسـتم های بینایی در جهان زنده ، بسیار کارآمدتر ، نیرومندتر ، اغلب ساده تر و به طور کلی برازنده تر از انواع مصنوعی و انسان ساخت آن است .

سیستم های بینایی در جهان جانوران ، به طور کلی شامل دو نوع عمده و

اصـلی است : نخست چشم هـای نوع «دوربینی» که از یک عدسـی منفرد برای متمرکز کردن تصاویر اطراف روی پرده شـبکیه استفاده می کنند و نوع دیگر ،

«چشم های مرکب» هستند که ترکیبی از چشم های منفرد به شمار می رونـد و از عدسـی های فراوانی برخوردارنـد که تعداد آنها در برخی موارد به هزاران عدد نیز می رسد .

جانوران صاحب چشم دوربینی، از روش های مختلفی برای متمرکز ساختن عدسـی به منظور مشاهده اشیای موجود در فواصل گوناگون بهره می گیرنـد . انسان ها و پرنـدگان دارای عضـلات تخصصـی شـده ای هسـتند که میزان تحدب و تقعر یا به بیان دیگر ، میزان انحنای عدسـی چشم را تغییر می دهد . به همین ترتیب ، این عدسی منفرد در چشم اختاپوس ها دارای لایه هایی مانند پیاز است که

خواص نوری هرکـدام انـدکی بـا دیگری متفـاوت است و این ساختـار ویژه ، به متمرکز ساختن دقیق پرتوهای نور و حتی ارائه یک میـدان دیـد وسـیع و پهن به این جانور کمک فراوانی می کنـد . در نهنگ ها ، محفظه پشت عدسـی از مایع خاصـی پر و خالی می شود و این مایع سبب حرکت عدسی و کاهش یا

ص:۲۸۹

افزایش فاصله آن با شبکیه چشم می شود .

این در حالی است که در دوزیستان ، ماهیچه ویژه ای در چشم وجود دارد که عدسی چشمی را به عقب یا جلو حرکت می دهد و امکان تغییر فاصله لنز با شبکیه را با بهره گیری از این روش ایجاد کرد .

شبکه مصنوعی

«لوک لی» از دانشگاه برکلی و همچنین پژوهشگران دیگر موفق به طراحی و

تولید عدسی هایی شده اند که مشابه عدسی جانوران «چشم دوربینی» است و می تواند با تغییر فشار مایع موجود در محفظه های خاص ، میزان تمرکز عدسی را بر حسب شرایط گوناگون تنظیم کند .

این عدسی ها که به اصطلاح «microdoublet» نامیده می شوند ، می توانند با برآمده شدن دو طرف عدسی یا فرورفتگی آنها ، دو شکل متفاوت به خود بگیرند

و به این ترتیب ، فاصله کانونی و نیز میدان دید را به طور مناسبی تغییر دهند . این نوع عدسی ها برای استفاده در ساختار دوربین های عکاسی یا تصویربرداری از داخل بدن مفید و قابل استفاده هستند .

مهندسان همچنین سرگرم تحقیق و بررسی روی طرح ساخت شبکیه سنتزی هستند و توسعه و تکمیل شبکیه مصنوعی می تواند تحولی در پیوند این قسمت

حیاتی از سیستم بینایی در انسان ها به وجود آورد . البته دستیابی به این هدف با چالش بزرگی روبه روست ، زیرا بیشتر شبکیه های چشم در طبیعت ، خمیده و دارای انحناء هستند ، اما بخش مشابهی که توسط انسان ساخته و در ساختار دوربین های عکاسی استفاده شده است ، اغلب ساختمانی مسطح و سخت دارند و فاقد انحنای موردنظر هستند .

«لوک لی» همچنین تصریح می کند : دانشمندانی که در این عرصه مشغول کار

ص:۲۹۱

و تلاشند ، هنوز به دانش فنی لازم برای سرهم بندی اجزای مصنوعی مختلف روی یکدیگر و ایجاد یک سیستم کامل به عنوان «چشم مصنوعی» دست نیافته اند ، زیرا این امر با پیچیدگی ها و دشواری های فراوانی روبه روست .

نیم نگاهی به اطراف

تحقیقات و پژوهش ها به سرعت در زمینه ساخت اجزای منفرد مختلف در ساختار چشم ، در حال پیشرفت و توسعه است و در این راه ، از عدسی ها و دیگر اجزای چشم جانوران گوناگون از جمله حشرات و بندپایان به عنوان الگوهای طبیعی الهام گرفته می شود .

این قبیل عدسی ها در چشم حشرات ، بخشی از یک واحد تصویرسازی موسوم به «اوماتیدی» است که هریک بخشی از یک تصویر خاص را فراهم می کنند و در مجموع ، امکان تصویرسازی از یک شی ء یا محیط پیرامون جانور

را به وجود می آورند . «اوماتیدی» از ویژگی های قابل توجهی برخوردار است ؛ به طوری که می تواند سیگنال ها و پیام های دیداری خویش را بی درنگ و با سرعت زیاد ارسال کند و امکان ردیابی یک حرکت سریع را در محیط اطراف برای جانور

فراهم آورد و برای مثال به هنگام بروز یک تهدید ، به جانور امکان پرواز به هنگام و دور شدن از خطر را ارائه کند .

«لی» و همکارانش در دانشگاه برکلی آمریکا موفق به ساخت «اوماتیدی»هایی مصنوعی شده اند که هرکدام متشکل از یک عدسی کوچک ، مرتبط با یک سیستم ویژه جمع آوری سیگنال های تولیدی هستند و با آرایش دادن آنها به طور دلخواه، می توان حتی یک میدان دید ۳۶۰ درجه ای را به طور مصنوعی ایجاد کرد .

در واقع ، ابعاد کل این سیستم را حتی می توان کوچک تر از یک دانه قرص ویتامین طراحی کرکد و با بلعیدن آن ، دوربینی را برای تصویربرداری از محیط

داخلی بـدن روانه سیسـتم گوارش کرد و بدون ظهور عوارض جانبی نامطلوب ، عملیات عکسبرداری از اندام های داخلی را با موفقیت انجام داد .

به گفته مهنـدسان بویژه پیشـتازان عرصه نانوتکنولوژی ، جهان زنـده سـرشار از الگوهای پیچیـده ، کارآمـد و شـگفت انگیزی است که مشاهـده دقیق و الهام گیری از آنها می تواند راهگشای افق های جدیدی در عرصه های گوناگون علمی و تکنولوژی باشـد و برای حرکت و پیشـرفت در مسـیر مناسب توسـعه علمی، فقط کافی است کمی بهتر به محیط اطراف خود بنگریم و در آن تأمل کنیم .(۱)

ص:۲۹۴

۱- روزنامه همشهری، آذر ۱۳۸۴ به نقل از نشریه «ساینس» ، نوامبر ۲۰۰۵ .

فهرست منابع و مآخذ

۱ مجموعه کتاب تفسیر جوان قطع جیبی، دکتر محمد بیستونی، چاپ : ۸۰ ، انتشارات : دارالکتب الاسلامیه

۲ نهج البلاغه و حیوانات خطبه های ۱۶۵ ۱۸۶ ۱۵۵ (۱ تا ۱۳) و ۱۸۵ (۲۱ ۲۲) ۱۸۵ (۱۱ ۱۲) ترجمه مرحوم محمّد دشتی

۳ لغت شناسی قرآن کریم ، دکتر محمدبیستونی

۴ دانشنامه قرآن پژوهی ، بهاءالدین خرمشاهی

۵ مجمع البیان ،تألیف مرحوم آیه اللّه طبرسی ، انتشارات فراهانی، ، جلد ۴ ، صفحه ۲۹۸

۶ حواس اسرارآمیز حیوانات (۱ و ۲) ، وتیوس دروشر ، چاپ اول : ۵۸

۷ نگاهی به دنیای حیوانات درقرآن کریم،نویسنده:جلیل ابوالحبّ،

ص:۲۹۵

مترجم : تقی متّقی، ناشر : بوستان کتاب قم ، چاپ اول ۸۰ ، انتشارات : دفتر تبلیغات اسلامی قم سال ۸۰

۸ پیام قرآن،جلد۲،نوشته آیه اللّه مکارم شیرازی،ناشر:مدرسه الامام علی بن ابیطالب (ع) ، نوبت و سال چاپ : ۱۳۷۵

۹ ارتباط در دنیای جانوران ، جلد ۱ ، مترجم : جمیله قراباقی ، نوبت چاپ : اول ۸۱ ، انتشارات : جزیل

۱۰ هزار و یک پرسش حیوانات ، ترجمه : رضوان دزفولی ، چاپ هشتم : سال ۸۲ ، نشر افق

۱۱ روزنامه همشهری، آذر۱۳۸۴ به نقل ازنشریه «ساینس»، نوامبر۲۰۰۵ .

ص:۲۹۶

فهرست مطالب

ص:۲۹۷

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۲۹۸

فهرست مطالب

ص:۲۹۹

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۰۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۰۲

فهرست مطالب

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۰۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۰۵

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

ص:۳۱۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۱۲

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۱۴

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۱۶

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

فهرست مطالب

موضوع صفحه

ص:۳۲۰

فهرست مطالب

موضوع صفحه

درباره مرکز

بسمه تعالی

هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ

آیا کسانی که می‌دانند و کسانی که نمی‌دانند یکسانند ؟

سوره زمر/ ۹

مقدمه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان، از سال ۱۳۸۵ هـ .ش تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن فقیه امامی (قدس سره الشریف)، با فعالیت خالصانه و شبانه روزی گروهی از نخبگان و فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

مرامنامه:

موسسه تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان در راستای تسهیل و تسریع دسترسی محققین به آثار و ابزار تحقیقاتی در حوزه علوم اسلامی، و با توجه به تعدد و پراکندگی مراکز فعال در این عرصه و منابع متعدد و صعب الوصول، و با نگاهی صرفا علمی و به دور از تعصبات و جریانات اجتماعی، سیاسی، قومی و فردی، بر مبنای اجرای طرحی در قالب « مدیریت آثار تولید شده و انتشار یافته از سوی تمامی مراکز شیعه» تلاش می نماید تا مجموعه ای غنی و سرشار از کتب و مقالات پژوهشی برای متخصصین، و مطالب و مباحثی راهگشا برای فرهیختگان و عموم طبقات مردمی به زبان های مختلف و با فرمت های گوناگون تولید و در فضای مجازی به صورت رایگان در اختیار علاقمندان قرار دهد.

اهداف:

۱.بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام)

۲.تقویت انگیزه عامه مردم بخصوص جوانان نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی

۳.جایگزین کردن محتوای سودمند به جای مطالب بی محتوا در تلفن های همراه ، تبلت ها، رایانه ها و ...

۴.سرویس دهی به محققین طلاب و دانشجو

۵.گسترش فرهنگ عمومی مطالعه

۶.زمینه سازی جهت تشویق انتشارات و مؤلفین برای دیجیتالی نمودن آثار خود.

سیاست ها:

۱.عمل بر مبنای مجوز های قانونی

۲.ارتباط با مراکز هم سو

۳.پرهیز از موازی کاری

۴.صرفا ارائه محتوای علمی

۵.ذکر منابع نشر

بدیهی است مسئولیت تمامی آثار به عهده ی نویسنده ی آن می باشد .

فعالیت های موسسه :

۱.چاپ و نشر کتاب، جزوه و ماهنامه

۲.برگزاری مسابقات کتابخوانی

۳.تولید نمایشگاه های مجازی: سه بعدی، پانوراما در اماکن مذهبی، گردشگری و...

۴.تولید انیمیشن، بازی های رایانه ای و ...

۵.ایجاد سایت اینترنتی قائمیه به آدرس: www.ghaemiyeh.com

۶.تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و...

۷.راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی

۸.طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و...

۹.برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم (مجازی)

۱۰.برگزاری دوره های تربیت مربی (مجازی)

۱۱. تولید هزاران نرم افزار تحقیقاتی قابل اجرا در انواع رایانه، تبلت، تلفن همراه و... در ۸ فرمت جهانی:

۱.JAVA

۲.ANDROID

۳.EPUB

۴.CHM

۵.PDF

۶.HTML

۷.CHM

۸.GHB

و ۴ عدد مارکت با نام بازار کتاب قائمیه نسخه :

۱.ANDROID

۲.IOS

۳.WINDOWS PHONE

۴.WINDOWS

به سه زبان فارسی ، عربی و انگلیسی و قرار دادن بر روی وب سایت موسسه به صورت رایگان .

درپایان :

از مراکز و نهادهایی همچون دفاتر مراجع معظم تقلید و همچنین سازمان ها، نهادها، انتشارات، موسسات، مؤلفین و همه

بزرگوارانی که ما را در دستیابی به این هدف یاری نموده و یا دیتا های خود را در اختیار ما قرار دادند تقدیر و تشکر می نماییم.

آدرس دفتر مرکزی:

اصفهان -خیابان عبدالرزاق - بازارچه حاج محمد جعفر آباده ای - کوچه شهید محمد حسن توکلی -پلاک ۱۲۹/۳۴- طبقه اول

وب سایت: www.ghbook.ir

ایمیل: Info@ghbook.ir

تلفن دفتر مرکزی: ۰۳۱۳۴۴۹۰۱۲۵

دفتر تهران: ۸۸۳۱۸۷۲۲ ـ ۰۲۱

بازرگانی و فروش: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹

امور کاربران: ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹